

Piger, drenge og børn:

*Et kvalitativt interviewstudie af danske
pædagogers perspektiver på køn i
børnehaven*

Rapportens samlede antal tegn
(med mellemrum & fodnoter):
167.344

Svarende til antal normalsider
å 2400 tegn: 69,72

10. semester, Psykologi
Kandidatspeciale

Vejleder:
Kristine M. Jensen de López

Lavet af
Cecilia Sehested Søndergård
Studienummer: 20192941

Aalborg universitet
30.05.2025

Abstract

Background: In the last decade the understanding of gender and its significance has been more flexible and less binary. Heteronormativity still dominates in the Danish society and there are a lot of people who does not thrive in this binary gender understanding. Children will learn about gender and how they should act based on the binary gender norms from early childhood, and at the age of two to four, they will be conscious about their own gender identity. These gender norms are discovered through parents, significant others, artifacts and society. Most children in Denmark will attend kindergarten at this age. Early childhood educators will therefore have an important role in teaching children about behavior, values and norms, including gender norms. In addition, early childhood educators' own understanding of gender influences their interactions with the children. Early childhood educators play an essential role in children's gender socialization, and how children perform their gender. We do not know enough about this in Denmark.

Objective: The aim of this study is to examine how early childhood educators experience gender norms in Danish kindergartens and how these norms influence pedagogical practice.

Method: This thesis is based on social constructionism as a scientific paradigm. This objective has been explored through a qualitative method, where nine early childhood educators participated in semi-structured interviews. The results are derived from Braun & Clarke's (2022) reflexive thematic analysis and are based on four main themes and one subtheme. The first theme is: The gender binary kindergarten, including the subtheme: the interdependence, the children's contribution. The second theme is: A genderless practice. "Think children instead of girls and boys". The third theme is: The higher powers of gender norms. The fourth and last theme is: Attention demands change and norm criticism.

Results: The results show that traditionally gender norms have an influence on the pedagogical practice and how early childhood educators approach children. This implies a binary division of gender, gendered language and gendered expectations. In contrast early childhood educators strive for a gender-neutral practice, challenging binary gender norms and minimizing the significance of gender in language,

expectations, and everyday interactions. The children both challenges and maintains gender norms through language, friendship and play. Furthermore, the results show that parents, culture, religion and age of the early childhood educators influence how early childhood educators experience and approach gender norms in practice. Finally, the results illustrate that gender norms often occur unconsciously, and that awareness of gendered patterns is important, especially if the early childhood educators want to amend binary patterns in their practice.

Conclusion: This thesis highlights a comprehensive and multifaceted approach to gender norms and their influence in Danish kindergartens. It is two-sided where early childhood educators both maintain binary gender norms and work towards a genderless practice. At the same time there are external factors such as parents, religion and culture which make working with gender more complex. This thesis demonstrates that increased attention to gender norms and their influence enables the elevation of standards. To be sure how especially binary gender norms affects the Danish kindergartens more research must be done.

Indholdsfortegnelse

1.0 INTRODUKTION TIL SPECIALET.....	1
1.1 INDLEDNING.....	1
1.2 AFGRÆNSNING AF PROBLEMFELT	2
1.2.1 Pædagogernes perspektiv.....	2
1.2.2 Børnehavealderen.....	3
1.3 BEGREBSPRÆCISERING	4
1.3.1 Den binære og heteronormative kønsforståelse.....	4
1.3.2 Kønsnormer.....	4
1.4 SPECIALETS STRUKTUR.....	5
2.0 SPECIALETS TEORETISKE RAMME.....	5
2.1 KØN PÅ DAGSORDENEN.....	5
2.2 DEN KØNNEDE UDVIKLING.....	6
2.3 INTERSEKTIONALITET	8
2.4 KØNSFORSTÅELSER I DEN PÆDAGOGISKE PRAKSIS	9
2.4.1 Pædagogers indflydelse på børn.....	10
2.4.2 Den normkritiske tilgang i pædagogisk praksis.....	10
3.0 STATE OF THE ART.....	12
3.1 SØGEPROCES	13
3.2 ANALYSE AF DE INKLUDEREDE STUDIER	15
3.2.1 Den herskende kønsbinaritet i børnehaven.....	15
3.2.2 Kønsstereotyp eller kønsneutral leg?	17
3.2.3 Mulige opbrud med traditionelle kønsnormer.....	19
3.2.4 Kønsnormer i danske børnehaver	20
3.3 SPECIALETS GENSTANDSFELT I RELATION TIL LITTERATURGENNEMGANGEN	22
4.0 SOCIALKONSTRUKTIVISME SOM VIDENSKABSTEORETISK STÅSTED.....	23
5.0 METODE OG DESIGN.....	24
5.1 KVALITATIVT STUDIEDESIGN	24
5.2 INTERVIEW	25
5.2.1 Det semistrukturerede interview	25
5.2.2 Interviewguide	25
5.2.3 Rekruttering af deltagere.....	27
5.2.4 Interviewsituation.....	28
5.2.5 Transskription.....	28

5.3 ETISKE OVERVEJELSER	29
5.4 REFLEKSIV TEMATISK ANALYSE	30
5.4.1 <i>Bliv familiær med datasættet</i>	31
5.4.2 <i>Datakodning</i>	32
5.4.3 <i>Indledende temagenerering</i>	33
5.4.4 <i>Udvikling og gennemgang af temaer</i>	34
5.4.5 <i>Raffinering, definering og navngivning af temaer</i>	35
5.4.6 <i>Rapportering</i>	36
5.5 FORFORSTÅELSE.....	36
6.0 ANALYSE	37
6.1 PRÆSENTATION AF INFORMANTER.....	37
6.2 TEMA 1: DEN KØNSBINÆRE BØRNEHAVE	38
6.2.1 <i>Subtema 1: Den gensidige afhængighed, børnenes bidrag</i>	42
6.2.2 <i>Opsummering</i>	45
6.3 TEMA 2: EN UKØNNET PRAKSIS. “TÆNK BØRN I STEDET FOR AT TÆNKE PIGER OG DRENGE”	46
6.4 TEMA 3: KØNSNORMERNES HØJERE MAGTER	50
6.5 TEMA 4: OPMÆRKSOMHED FORDRER FORANDRING OG NORMKRITIK	55
6.6 SAMMENFATNING AF ANALYSEN	60
7.0 DISKUSSION.....	61
7.1 OPSUMMERING AF SPECIALETS FORMÅL OG RESULTATER	61
7.2 PARADOKSET MELLEM EN KØNNET OG UKØNNET PÆDAGOGISK PRAKSIS	62
7.3 KØNSNORMERNES LAG OG STRUKTUR	64
7.4 TRADITIONELLE KØNSNORMER I PRAKSIS	66
7.5 SPECIALETS KVALITET	68
7.5.1 <i>Specialets styrker og begrænsninger</i>	69
7.5.2 <i>Metodologiske refleksioner</i>	70
7.6 IMPLIKATIONER FOR PRAKSIS OG ANBEFALINGER TIL FREMTIDIG FORSKNING	71
8.0 KONKLUSION	72
REFERENCELISTE	74
INTERNETSIDER	79

Bilag 1 – Søgestreng Scopus

Bilag 2 – Interviewguide

Bilag 3 - Samtykkeerklæring

1.0 Introduktion til specialet

1.1 Indledning

Den 20. januar 2025 meddelte den amerikanske præsident Donald Trump i sin indsættelsestale, at USA fra politisk side nu kun anerkender det binære kønssystem. Det vil sige manden og kvinden, som de eneste køn (Jersild, 2025, 24. januar). Denne udtalelse har ifølge Branner, der er sekretariatschef i LGBT+ Danmark, medført frygt, da ikke alle personer føler, at de passer under denne binære kønsforståelse. I det seneste årti er der sket en væsentlig ændring i forståelsen af køn (Jensen, 2020, april), men trods dette, er det ikke alle der føler, at de passer ind i de mere normative kønsforståelser. I rapporten 'Sex i Danmark' fra 2019 udarbejdet af Aalborg Universitet og Statens Serum Institut beskrives det, hvordan 17-21% ud af 28.548 adspurgte oplevede en manglende kønskonformitet da de var børn. Det vil sige, at de ikke følte, at de levede op til de krav og forestillinger, der er om at være en 'rigtig' pige eller dreng (Frisch et al., 2019). Ydermere er andelen af samtaler omhandlende kønsidentitet eller seksuel orientering hos BørneTelefonen steget fra 2.9% i 2019 til 3.4% i 2021 (Tran & Svendsen, 2021). Disse tal tyder på, at forståelser om kønsnormer og kønsidentitet kan medføre øget mistrivsel hos børn og unge (Frisch et al., 2019). Dette underbygges af en undersøgelse lavet af Børns Vilkår i 2021 omhandlende 'køn, krop og digital adfærd', der viser at normer for både krop og køn påvirker børn og unges trivsel negativt (Andersen, 2023). Den stigende mistrivsel vidner om, at køn som psykologisk fænomen er essentielt at tage fat i.

De mere traditionelle kønsforståelser påvirker os fra barnsben og de fleste børn vil i alderen 2-4 år have en opfattelse af egen kønsidentitet, og forstå hvilken kønskategori de identificerer sig som (FSTB, 2021). Børns kønsforståelse er særligt influeret af nærmeste omsorgspersoner og andre tætte voksne, som børnene omgiver sig med (Chen & Rao, 2010). I denne aldersgruppe går de fleste i børnehave eller er på vej dertil.

I Danmark bruger børn i gennemsnit 35 timer om ugen i børnehave (Glavind & Pade, 2020), hvilket betyder, at pædagoger i dagtilbud har en stor indflydelse på børns forståelse, oplevelse og påvirkning af køn. Dette er ikke uden ansvar, da det er essentielt, at børn anerkendes og støttes i deres kønsidentitet, også de børn, der ikke

passer ind i de mere traditionelle forståelser (FSTB, 2021). Trods pædagogernes ansvar, og at traditionelle kønsnormer og manglende kønskonformitet kan være kilde til mistrivsel, arbejder kun få dagtilbud bevidst med køn og kønsnormer (Padovan-Özdemir & Hamilton i 2020). Undersøgelser viser ligeledes, at pædagoger ubevidst behandler børn forskelligt afhængigt af barnets køn (Rasmussen & Wondie, 2022). BUPL, en fagforening og A-kasse for pædagoger, har i de seneste år bidraget til at få køn på dagsordenen indenfor daginstitutioner (Christensen et al. 2023). BUPL har for nyligt støttet en større forskningsrapport udarbejdet af Christensen og kollegaer (2023), omhandlende forståelser af køn i børnehaven og betydningen heraf. Men trods at nyere rapporter har beskæftiget sig med kønsforståelser i dagtilbud, er det stadig et forskningsfelt, der mangler opmærksomhed i Danmark (Christensen et al. 2023). Samtidig står det klart, at traditionelle kønsforståelser har indflydelse i pædagogers arbejde og kan medvirke til børns mistrivsel. Nærværende speciale ønsker derfor at granske forståelsen af kønsnormer i børnehaven, samt hvordan de påvirker den pædagogiske praksis. Dette vil gøres gennem følgende problemformulering:

Hvordan oplever børnehavepædagoger, at kønsnormer kommer til udtryk i børnehaven, og hvilken indflydelse har dette i den pædagogiske praksis?

1.2 Afgrænsning af problemfelt

Følgende afsnit vil uddybe specialets problemformulering ved at afgrænse og definere specialets centrale elementer.

1.2.1 Pædagogernes perspektiv

Formålet med dette speciale er at få indblik i, hvordan kønsnormer kommer til udtryk i børnehaven, samt hvilken indflydelse kønsnormer har for den pædagogiske praksis. Dette vil belyses ved ni interviews med børnehavepædagoger, for at få en dybere viden om og indsigt i deres tanker, forståelser og fortolkninger af kønsnormer i praksis. Pædagogernes perspektiver er i fokus, da pædagoger er med til at give det bedste indblik i, hvorvidt og hvor meget kønsnormerne fylder i børnehaven. Valget af pædagoger skyldes, at børn i børnehavealderen i gennemsnit bruger 35 timer om ugen i institution (Glavind & Pade, 2020), hvilket giver pædagogerne et ansvar for børns sekundære socialisering. Det betyder, at pædagoger er med til at lære børn om adfærd, værdier og

normer, herunder kønsnormer, hvorfor pædagogernes kønsforståelser påvirker interaktioner med børnene og børnenes leg. Pædagoger har en central rolle i børns kønsso-
cialisering, og hvordan børn både udfører og gør deres køn (Van Lombergen et al.,
2024). Børns kønsforståelser opstår tidligt, og hvis børn ikke støttes i forskellige køns-
forståelser kan det være en kilde til mistrivsel (Frisch et al., 2019; FSTB, 2021). Derfor
er det interessant og relevant at undersøge pædagoger som målgruppe, hvilket uddybes
yderligere i afsnit 2.4.1.

1.2.2 Børnehavealderen

Specialet afgrænser sig til børnehavealderen, da forståelser om køn særligt opstår og
kommer til udtryk hos børn i denne aldersgruppe. I dagplejen/vuggestuen og i den helt
tidlige børnehavealder synes børn ikke at lade sig påvirke af kønsbestemte normer, da
det i denne aldersgruppe er vigtigst at leve op til legen og samværet i gruppen (Knud-
sen, 2021). Forskning viser dog, at børn fra 2 ½-års alderen kan identificere en mand
eller kvinde på billeder, og at de fleste børn ved 3-års alderen vil have en oplevelse af
eget køn (FSTB, 2021; Knudsen, 2021). Når børn bliver 3-5 år, vil deres viden om køn
have udviklet sig yderligere, og de fleste vil have opnået en forståelse af, at de nu er
det køn, som de sandsynligvis tilhører resten af deres liv. Ydermere ses en voksende
bevidsthed om køn hos 4-årige, hvor identificering med sit køn kommer til udtryk
igennem bl.a. tøjvalg (Gülgöz et al., 2019). Psykologisk forskning har yderligere vist,
at kønsintolerance og bevidsthed om kønsstereotyper er størst i slutningen af børneha-
vealderen samt starten af skolealderen (Knudsen 2021). I børnehavealderen vokser
børns selvbevidsthed og de er meget nysgerrige væsener, der stiller mange spørgsmål.
Dette giver mulighed for at sætte tanker om kønsnormer i gang hos børn, og hjælpe
dem med at lære, udforske og udfordre traditionelle kønsforståelser. Ydermere er bør-
nenes hjerner i denne alder let påvirkelige og plastiske, hvorfor der er gode muligheder
for indflydelse (Knudsen, 2021).

Ovenstående viser dermed, at kønsforståelser- og normer allerede kan påvirkes
i børnehavealderen. Bevidstheden om kønsnormer- og stereotyper fra en tidlig alder
kan have afgørende indflydelse på barnets videre forståelse af køn, hvorfor viden om
kønsnormer i denne aldersgruppe er essentielt.

1.3 Begrebspræcisering

Nedenstående afsnit vil præcisere nogle af de centrale begreber dette speciale beskæftiger sig med.

1.3.1 Den binære og heteronormative kønsforståelse

Den binære kønsforståelse er forståelsen af køn som to modsatte og adskilte kategorier. Henholdsvis manden som det maskuline og kvinden som det feminine (LGBT+ Danmark, 2023, Kønsidentiteter og kønsforståelser). Den heteronormative forståelse af køn referer til den norm og opfattelse i samfundet om, at man skal være og gøre sit køn på baggrund af heteroseksualitet. Dette indebærer en forståelse af, hvordan man 'rigtig' og 'forkert' er en kvinde eller mand ud fra normer om familieliv, adfærd, egenskaber, samliv og kultur. Det bygger på den binære kønsforståelse og bliver en rettesnor for, hvordan vi skal være det køn, som vi tildeles ved fødslen (Dansk Sprognævn & Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, n.d.; Rasmussen & Wondie, 2022). I dette speciale referer den binære og den heteronormative kønsforståelse dermed til den mere traditionelle forståelse af køn, som meget af samfundet og samfundets normer bygger på.

1.3.2 Kønsnormer

Normer er en form for rettesnor, der dannes i fællesskab og som fortæller noget om forventningerne til vores opførsel og de uskrevne regler der findes i sociale sammenhænge. Hvis normer følges vil det sjældent blive bemærket, men hvis normer brydes vil det ofte fremstå klart for mængden. Normer er med til at tydeliggøre, hvornår individer afviger fra 'normalen' (Andersen, 2023; Madsen, 2022). Kønsnormer er opfattelsen af, hvordan man opfører sig som sit køn. I det danske samfund vil dette ofte komme til udtryk ved en forventning om, at drenge/mænd opfører sig maskulint, og at piger/kvinder opfører sig feminint. Det vil sige traditionelle kønsnormer, hvor der på forhånd er en forestilling om, hvordan man er og bør være sit køn (Andersen, 2023). Kønsnormer kan omhandle alt fra udseende, valg af legetøj/tøj, interesserer og at tale på bestemte måder m.m. (Andersen, 2023; Rasmussen & Wondie, 2022).

1.4 Specialets struktur

Dette speciale er inddelt i 8 hovedafsnit med dertilhørende underafsnit. I afsnit 1 '*Introduktion til specialet*' præsenteres først, hvor interessen og relevansen for specialets genstandsfelt kommer fra. Herudover afgrænses problemformuleringen, og væsentlige begreber præciseres. Slutteligt præsenteres denne læsevejledning. I afsnit 2 '*Specialets teoretiske ramme*' gennemgås udvalgt teori om specialets genstandsfelt, herunder historisk gennemgang, børns kønnede udvikling, intersektionalitet og kønsforståelser i den pædagogiske praksis. I afsnit 3 '*State of the art*' præsenteres udvalgt relevant forskning indenfor specialets genstandsfelt. I afsnit 4 '*Socialkonstruktivisme som videnskabsteoretisk ståsted*' introduceres den videnskabsteori, der danner grundlag for specialets undersøgelse. I afsnit 5 '*Metode og design*' beskrives de valg, der er foretaget angående metode, design og etiske overvejelser, der danner rammen for undersøgelsen, herunder den kvalitative metode, interview, og reflektiv tematisk analyse. I afsnit 6 '*Analyse*' præsenteres specialets analyse, der bygger på fire temaer og et subtema. I afsnit 7 '*diskussion*' formidles en diskussion af dele af specialets fund, specialets styrker og begrænsninger, metodologiske refleksioner, praktiske implikationer og anbefalinger til fremtidig forskning. Afsnit 8 er specialets '*konklusion*'.

2.0 Specialets teoretiske ramme

Følgende afsnit er en gennemgang af udvalgt teori om specialet genstandsfelt. Afsnittet indeholder en historisk gennemgang af kønsforskning, børns kønnede udvikling, intersektionalitet og kønsforståelser i den pædagogiske praksis.

2.1 Køn på dagsordenen

Kønsforskning er vigtigt, hvad angår indsigt i menneskers handlinger, følelser, tanker og praksisser, da køn er et uundgåeligt aspekt af menneskets livsvilkår (Hansen & Pedersen, 2012). Kønsforskning bidrager til udviklingen af kønsforståelser, hvilket kan være af stor betydning, da individer, fra de slår øjnene op, mødes af kønnede betingelser, hvor både adfærd og handlinger underlægges traditionelle kønsforventninger. Kønsbegrebet er afgørende for psykologien, hvilket beskrives af Hansen & Pedersen:

Psykologien kan ikke meningsfuldt beskrive og forstå mennesker, hverken individuelt eller socialt, uden at tage i betragtning, at disse mennesker er kønnede, og at den aktuelle kultur har bestemte om end foranderlige fortolkningsredskaber over for de to køn (Hansen & Pedersen, 2012, p. 9).

Ovenstående citat demonstrerer, hvor betydningsfulde kønsforståelser er for menneskets liv og de praksisser mennesket er indlejret i, hvilket gør det uundgåeligt ikke at placere individer i bestemte køns kategorier.

Køn er et centralt og vigtigt emne, der i forskningsverdenen første gang brød frem på universiteterne og i de nordiske lande i 1970'erne (Hansen & Pedersen, 2012; Knudsen, 2010; Madsen, 2012). Dette skete særligt på baggrund af feministiske bevægelser, hvor kvindebevægelsen fremtrådte i Danmark i både 1970'erne og 1980'erne (Hansen & Pedersen, 2012; Knudsen, 2010). I 1990'erne skete der store ting på kønsfronten i forskningsverdenen. Efter kvindeforskningen opstod mandeforskning som et selvstændigt område i 1990'erne. Forskningen var om og delvist for mænd, men kunne være udarbejdet af både mænd og kvinder. Hensigten var at se manden som et køn (Knudsen, 2010). Fokus i forskning flyttede sig, og omhandlede nu overordnet køn som en relation, der forholder sig til hinanden. I Danmark fyldte særligt den poststrukturalistiske tilgang til køn, og queerforskning opstod i slutningen af 1990'erne. Dette var et opgør med kønsbinaritet og heteronormativitet. Traditionelle forståelser af køn og seksualitet blev udfordret, og der åbnede sig en forståelse for, at man kan 'gøre sit køn' på mange forskellige måder (Butler, 2010; Hansen & Pedersen, 2012; Knudsen, 2010).

I starten af 2000 opstod intersektionalitetsforskning i de nordiske lande, herunder i Danmark. Dette vil blive belyst yderligere i afsnit 2.3 (Magnusson & Marecek, 2012).

2.2 Den kønnede udvikling

Allerede fra fødsel, hvis ikke før, bliver et barn kønnet. Barnet navngives oftest afhængig af dets køn, og der differentieres mellem drenge og piger. Denne differentiering fortsætter, og kønsforskelle i både tøjvalg- og legetøj bliver tydeligt, særligt fra forældre og nære relationer i de første år af barnets liv (Chen & Rao, 2010).

Kønsopdeling forekommer også på et mere strukturelt niveau, hvor samfundet fx opdeler toiletter efter køn, og hvor butikker laver afdelinger for drenge- og pigetøj og legetøj.

Spørgsmål om køn er ofte enten- eller hvad angår arv og miljø, men kan være begge dele. Hos børn er hjernen meget plastisk, og formes af påvirkninger udefra og det den fokuserer mest på. Ydermere findes kun små forskelle mellem pigers og drenge hjerter, hvilket vanskeliggør en viden om, hvad der rent faktisk er biologi, og hvad der skyldes kulturelle faktorer. Dette kan gøre det svært at adskille normer og biologi fra hinanden (Knudsen, 2021; Rasmussen & Wondie, 2022). I den biologiske forskning, ses køn ud fra kromosomsammensætning, hvor XX er en pige og XY en dreng, med få undtagelser. Disse kromosomsammensætninger indebærer hverken kønsroller eller identitet, men ses som et biologisk faktum (Knuden, 2021).

Når børn er mellem 18 måneder og 3 år begynder de at få en forståelse af køn, og påbegynder kategorisering af 'drenge/mænd' overfor 'piger/kvinder' (Berk, 2013). Jævnfør afsnit 1.2.2 vil de fleste børn i alderen 2-4 år have en opfattelse af egen kønsidentitet, og forstå, hvilken kønskategori de identificerer sig som (FSTB, 2021). Fra 3-5-årsalderen vil børnene udvikle en forståelse af, at de er det køn, som de sandsynligvis tilhører resten af deres liv. Desuden vil børnene her og i årene efter, ofte se sig selv i overensstemmelse med individer fra samme køn og forskellige fra det modsatte køn (Gülgöz et al., 2019). Allerede fra 3-årsalderen opleves også en præference i at lege med børn af samme køn, lege med bestemt legetøj, og gå i tøj der 'passer' til ens køn. Dette kan ud fra teorier om kønsudvikling forklares gennem både biologiske faktorer, men også sociale konstruktioner og samfundets normer (Gülgöz et al., 2019). Ifølge feministisk poststrukturalisme udvikles børns forståelse af kønsroller gennem interaktion, modellering og observation af folk omkring dem samt fra samfundets side (Chapman, 2016). Dette betyder, at børn lærer om køn og kønnet adfærd gennem deres forældre, pædagoger, venner og andre signifikante individer, men også igennem tv-serier, bøger, legetøj mm. (Chen & Rao, 2010).

Da leg er en vigtig del af børns udvikling, kan tilgange til køn få en central betydning i barnets leg. Gennem leg undersøger børn relationer, genstande, regler og optrædende normer. Særligt den ustruktureret frie leg, har stor betydning for dannelse af kognitive og følelsesmæssige færdigheder, da denne form for leg bidrager til udholdenhed og refleksion (Danmarks Evalueringsinstitut, 2021; Waters et al., 2022). Kønsstereotyper kan være gennemgående i børns leg, og det kan for flere børn være vigtigt,

at blive opfattet indenfor mere traditionelle kønsnormer, da disse er socialt accepteret, hvilket kan være hårdt arbejde for andre børn (Prioletta, 2020). Der findes flere eksempler på en binær kønsopdeling i børns leg og legetøj. Dette kan for eksempel være en forestilling om, at drenge er mere vilde og aktive end piger i deres leg (Chapman, 2016; Hines, 2005), og mange af samfundets kønsnormer har påvirket, hvad der anses som 'rigtig' leg for piger og drenge (Rasmussen & Wondie, 2022). Omsorgspersoner leger ofte forskelligt afhængig af barnets køn, hvor forældre leger rolleleg med piger og opfordrer til prosocial adfærd, hvorimod drenge opfordres til turtagningslege og mere ansvar. Præferencer for kønsstereotypleg kan dermed opstå fra en socialisering, hvor omsorgspersoner har en vigtig indvirkning i barnets interesser for leg og legetøj, da børn opfordres til at lege på bestemte måder og med bestemte ting (Waters et al., 2022).

Barnets tildelte køn ved fødslen, og de dertilhørende kønsnormer vil have stor betydning for barnets videre ageren, herunder barnets adfærd, aktiviteter, udseende og folks forventninger. Dette medfører en kønskategorisering, hvor det kan være svært at skelne mellem, hvad der er biologisk forankret i barnet, og hvad der er et resultat af kulturelle tilgange til kønsadfærd- og roller (Gülgöz et al., 2019; Rasmussen & Wondie, 2022). Så snart børn opdager, hvad disse binære kategorier implicerer i forhold til både adfærd og aktiviteter opstår og udvikler de selv kønsstereotyper. Børn ser ikke fleksibelt på køn, men bruger kønsstereotyper som regler for adfærd og udseende m.m. Det kan være vanskeligt for børn at forstå, at mænd og kvinder kan se forskellige ud, men være meget ens (Berk, 2013). Jo ældre børn bliver, jo mere fleksible bliver deres forståelse af køn. Ved 7-årsalderen begynder mange børn allerede at forstå, at køn ikke nødvendigvis determinerer aktiviteter, adfærd og personlighedstræk. Derudover vil de fleste børn i slutningen af skoleårene ikke længere se køn som medfødt, men snarere som et resultat af socialisering (Berk, 2013).

2.3 Intersektionalitet

Intersektionalitet er et essentielt begreb at forstå i henhold til specialets genstandsfelt. Begrebet referer til det forhold, at kategorier som fx køn, klasse, race og etnicitet er gensidigt konstitueret både på et identitetsniveau og et strukturelt niveau. Intersektionalitet er oprindeligt et feministisk begreb, der teoretisk blev anvendt i slutningen af 1980'erne af Crenshaw (Jensen & Christensen, 2011). Begrebet kom til udtryk i

forbindelse med vold mod sorte kvinder, hvor hovedfokus var, at disse kvinders marginalisering skyldes et samspil mellem race og køn, og ikke blot én identitetskategori. Begrebet fremmer ønsket om opmærksomhed på magtstrukturer og undertrykkelse, og demonstrerer at mangel på privilegier samt diskrimination er en følge af flere uadskillelige forhold (Dejgaard, 2022; Jensen & Christensen, 2011). Forskning om intersektionalitet kom frem i de nordiske lande, herunder Danmark, i starten af år 2000, omhandlende en kritik af kvinde- og kønsforskningen, der blev beskrevet som nuanceret i blikket på køn, men for ensartet i forhold til race (Knudsen, 2010). Intersektionalitet drejede sig i starten om køn, etnicitet og race, men er senere videreudviklet til at omhandle adskillige identitetskategorier, som fx nationalitet, seksualitet og evner (Knudsen, 2010). Flere komponenter er dermed forbundet og indlejret i hinanden: “ (. . .) som menneske [er man] aldrig blot kvinde eller mand, men (. . .) altid også (. . .) klasse-mæssigt og racielt positioneret på en måde, som har konsekvenser for, hvilke køns-identiteter der bliver mulige, vanskelige eller umulige” (Jensen & Christensen, 2011, p. 73). Det betyder, at menneskets identitet aldrig konstrueres af en enkelt faktor, men er et samspil mellem flere instanser, der alle har betydning for, hvordan individet positioneres og forstås. Ved intersektionalitet på et identitetsniveau kan individer dermed opleve, at blive undertrykt og diskrimineret på flere identitetspunkter samtidigt, herunder køn, evner, klasse, seksualitet mm. (Dejgaard, 2022; Nybo & Genefke, 2023, 10. maj). Ved at være opmærksom på intersektionalitet kan stereotype udlægninger af diskriminering og ulighed udfordres, og der kan opstå en større forståelse for, at oplevelser af både diskrimination og ulighed manifesteres forskelligt afhængigt af individet (Nybo & Genefke, 2023, 10. maj). På et mere strukturelt niveau forstås intersektionalitet ikke blot som individuelle erfaringer, men magtforhold, diskrimination og ulighed, der er indlejret i samfundets systemer, fx love, normer og institutioner. Hermed handler det ikke længere om, hvordan enkelte individer oplever at være deres køn, etnicitet eller andet, men snarere om den måde samfundet er med til at skabe kategorier i et gensidigt samspil (Jensen & Christensen, 2011).

2.4 Kønsforståelser i den pædagogiske praksis

Følgende afsnit vil uddybe den indflydelse pædagoger har på børns kønsforståelse. Derudover vil afsnittet præsentere den normkritiske tilgang i pædagogisk praksis.

2.4.1 Pædagogers indflydelse på børn

Jævnfør afsnit 1.1 og 1.2.2 bruger de fleste børn en stor del af deres vågne timer med pædagogisk personale i daginstitution. Pædagoger har en stor og vigtig indflydelse på børns kønssocialisering. Kønsforståelser er forankret i flere pædagogiske spørgsmål, herunder hvordan kønnede mennesker dannes og opdrages, og hvilken indflydelse omgivelserne har for en kønnet udvikling (Brønsted & Canger, 2016). Dette medfører, at pædagoger bliver nødt til at gøre sig overvejelser om kønsforståelser i deres arbejde, da de ofte påvirkes ubevidst af normer og værdier om, hvad en 'rigtig' pige er (Brønsted & Canger, 2016). Omend at pædagogers kønsindflydelse ofte forekommer på et mere ubevidst plan, har det en indvirkning på flere fronter i den pædagogiske praksis i dagligdagen, som kan have betydning for børn i deres videre færd. Ydermere har pædagoger et ansvar for alle børns alsidige udvikling og velbefindende, hvilket den gængse binære kønsforståelse og kønsnormer kan spænde ben for (Rasmussen & Wondie, 2022).

Som beskrevet i afsnit 2.2. bygger børns forståelse af køn på interaktion, modellering og observation. Dette betyder, at børns leg præges af deres omgivelser. Disse omgivelser inkluderer pædagoger, der hver dag bruger mange timer sammen med de børn, der er indskrevet i daginstitution, hvorfor pædagogerne påvirker børns leg. Dette medvirker, enten bevidst eller ubevidst et anlæg til at influere børns kønsforståelser, herunder opfattelsen af kønsroller- og identitet. Pædagogernes forståelser af køn kan påvirke barnets leg gennem flere forskellige faktorer, herunder pædagogens interaktioner med børnene, respons og feedback samt deres planlægning af aktiviteter samt facilitering og medvirken i børnenes leg (Chapman, 2016). Herbert og Stipek (2005) argumenterer for, at pædagoger har en stor betydning for, hvordan kønsforskelle opfattes blandt børn, hvorfor pædagoger tillægges et ansvar for at udfordre og bryde med kønsbinaritet. I afsnit 3.2 vil der yderligere blive uddybet, hvordan kønsnormer blandt pædagoger har haft indvirkning i den pædagogiske praksis samt for børnene.

2.4.2 Den normkritiske tilgang i pædagogisk praksis

Ifølge en række forskning, kommer det tydeligt til udtryk, at den binære kønsforståelse spiller en stor rolle for børnehavepædagoger i praksis (se afsnit 3.2.1). Samfundet er bygget op af heteronormative forståelser, hvilket uagtet om man ønsker det eller ej, har en indflydelse på mange menneskers tanker og handlemønstre. Den pædagogiske

praksis vil ligeledes være påvirket af kønsnormer. Disse normer vil enten bevidst eller ubevidst påvirke pædagogernes færden og tilgang til praksis (Lagermann, 2023). For at udfordre de betydningsfulde og indvirkende normer i praksis, kan det være relevant at have en normkritisk tilgang for øje. Dette er en tilgang, hvor personalet kan stille spørgsmål omkring de normer, der dominerer i deres pædagogiske praksis. Lagermann (2023) beskriver normkritik på følgende måde: "Normkritikkens primære ærinde er at fremvise og dekonstruere det, der tilsyneladende synes selvfølgeligt og tages for givet" (Lagermann, 2023, p. 24). I henhold til specialets genstandsfelt, skal dette betyde, at pædagoger kan nedbryde, stille spørgsmålstejn ved, samt udfordre de traditionelle kønsforståelser, der ofte forekommer og ubevidst påvirker den pædagogiske praksis.

Normkritikken har særligt fundet inspiration i queerteorien, der forstår seksualitet og køn som sociale konstruktioner, særligt med indflydelse fra kønsforskeren Judith Butler (Lagermann, 2023). Normkritisk pædagogik opstod i Sverige i 00'erne. I Danmark vandt det først indpas i 2010, og stammer hovedsageligt fra praksis og forskning fra de nordiske nabolande. Det danske pædagogiske felt begyndte dog at se et øget behov for at udfordre de dominerende normer, særligt kønsnormer (Graack, 2022). En bekendtgørelse på pædagoguddannelse i 2014 er ligeledes med til at fremme normkritik, da det blev besluttet " (. . .) at alle pædagogstuderende skal kunne reflektere kritisk over køn, seksualitet, familieformer og ligestilling (. . .)" (Graack, 2022, p. 44). Dette sker bl.a. gennem modulet 'Køn, seksualitet og mangfoldighed', der blev indført på uddannelsen samtidig med ovenstående bekendtgørelse. Det har medført, at pædagoger på deres uddannelse præsenteres for den nyeste kønsforskning, og konfronteres med spørgsmål om køn, hvilket giver mulighed for at overveje forskellige pædagogiske tilgange, der kan udfordre kønsbinaritet i praksis (Jensen, 2020, april). I 2018 blev det fremhævet i 'den nye styrkede pædagogiske læreplan', at ligestilling skal være en del af den pædagogiske praksis. Det betyder, at pædagoger skal være opmærksomme på, hvordan de integrerer forskellige børn, da alle børn uanset køn, etnicitet, baggrund og alder skal have lige muligheder for identitets- og erfaringsdannelse. Ydermere er formålet, at børn skal kunne skabe fællesskab og relation med hinanden trods forskelligheder (Hamilton & Padovan-Özdemir, 2022).

For at arbejde normkritisk, er det væsentligt at finde nogle konkrete punkter, som daginstitutionen kan arbejde med og udfordre. At arbejde normkritisk samt at udfordre de tanker og tilgange, som man typisk besidder kan medføre en følelse af ubehag. For mange er normer og stereotype forestillinger om bl.a. seksualitet og køn noget

der hører til i det private, hvorfor det kan synes svært at tage op i faglige diskussioner (Graack, 2022; Hamilton & Padovan-Özdemir, 2022). Derfor anbefaler Hamilton & Padovan-Özdemir (2022), at man lærer at opfange og omfavne denne ubehag samt skabe gode modsvar, således den pædagogiske praksis kan udvikles. Ved at arbejde normkritisk vil pædagoger ligeså få øje på de børn, der påvirkes negativt af de dominerende normer, og samtidig give plads til en mangfoldighed, hvor børnene selv kan skabe deres egen kønsidentitet (Hamilton & Padovan-Özdemir, 2022). Ved at opdage i hvilke pædagogiske praksisser heteronormativiteten dominerer, vil der kunne arbejdes normkritisk, men også normkreativt. Samtidig vil børns muligheder forstærkes, så de kan være dem, de selv drømmer om at blive (Rasmussen & Wondie, 2022). Rasmussen & Wondie (2022), kommer med forslag til, hvad pædagoger kan gøre for at arbejde normkritisk med køn i daginstitutioner. Hvis børnene stiller spørgsmål til ting, der afviger fra de traditionelle kønsnormer, kan pædagogerne stille spørgsmål tilbage til barnet omkring de kønsbinære tilgange. På den måde kan pædagogerne gøre børn nysgerrige og opmærksomme på at udfordre og forstå normerne på forskellige måder. Derudover kan pædagoger være opmærksomme på at bruge ukønnede ord, som fx politibetjent fremfor politimand, og børn i stedet for drenge og piger. Ukønnede ord kan gøre betydningen af køn mindre, og kan åbne op for mere end blot den binære kønsforståelse. I børnehaverne findes der desuden en stor andel af bøger og sange, der bygger på kønsstereotyper og heteronormativitet. Her vil pædagogerne kunne arbejde mere kreativt ved fx at bytte om på køn eller gøre fortællingerne og sangene mere kønsneutrale, eller indkøbe bøger, der demonstrerer køns mangfoldighed. Ligeledes kan pædagogerne opfordres til at lægge mærke til, hvor de ofte selv handler efter heteronormativiteten, og dermed udfordre sig selv i praksis (Rasmussen & Wondie, 2022).

3.0 State of the art

Nedenstående afsnit vil gennemgå forskning indenfor specialets genstandsfelt, og dermed skabe et overblik over, hvilken viden der findes på området. Afsnittet vil først indeholde in- og eksklusionskriterier, søgeprocessen, og herefter en gennemgang af den udvalgte litteratur.

3.1 Søgeproces

For at udforske specialets emnefelt og dermed lave en indgående gennemgang af eksisterende forskning på området, blev der den 20. februar 2025 udført en systematisk søgning i databaserne PsycInfo og Scopus.¹ Søgningen er foretaget af specialets forfatter med hjælp fra en bibliotekar på Aalborg Universitets Bibliotek. PsycInfo er en database med psykologfaglig litteratur (APA, 2024), hvorimod Scopus er en mere bredtfaavnende database, der indeholder litteratur fra flere forskellige discipliner, herunder samfundsvidenskab og humaniora (Elsevier, 2024, 15. august). Disse to databaser er udvalgt til at give et bredt perspektiv på forskningsartikler indenfor området. Til søgningen blev der opbygget fire blokke. Ligeledes blev PsycInfos ”thesaurus-funktion” brugt til at finde databasernes indekstermer, hvilket dog ikke er muligt for Scopus. Søgestrengen for PsycInfo kan ses nedenfor.

Tabel 1: Eksempel på søgestreng

PsycInfo: 580 resultater
(((abstract: ("binar*") OR abstract: ("gender*") ORabstract: ("sex*") OR abstract: ("gender norm*") OR abstract: ("gender equali*") OR abstract: ("society gender norm*") OR abstract: ("gender identity") OR abstract: ("gender expres-sion*") ORabstract: ("gender inclusion") OR abstract: ("gender role*") OR abstract: ("gender role attitude*") OR abstract: ("sex role*")) OR(IndexTermsFilt: ("Gender Socialization") ORIndexTermsFilt: ("Gender Nonbinary") ORIndexTermsFilt: ("Self-Concept") ORIndexTermsFilt: ("Gender Equality") ORIndexTermsFilt: ("Gender Gap") ORIndexTermsFilt: ("Stereotyped Attitudes") ORIndexTermsFilt: ("Sex Role Attitudes")))) AND(PublicationTypeFilt: "Peer Reviewed Journal")) AND (((abstract: ("view*") OR abstract: ("experience*") OR abstract: ("understanding*") OR abstract: ("perspective*" "inter-view*") ORabstract: ("value*") OR abstract: ("evaluate*") ORabstract: ("attitude*") OR abstract: ("perception*") OR abstract: ("challenge*") OR abstract: ("vision*")))) AND (PublicationTypeFilt: "Peer Reviewed Journal")) AND (((abstract: ("educator*") OR abstract: ("teacher*") ORabstract: ("childcare

¹ Se bilag 1 for søgestreng fra Scopus

```
worker*")) OR abstract: ("pedagogue*")) AND (PublicationTypeFilt: "Peer Re-  
viewed Journal")) AND (((abstract: ("kindergart*") OR abstract: ("pre-  
school*")) OR(IndexTermsFilt: ("Kindergarten Students") ORIndexTermsFilt:  
("Early Childhood Education") ORIndexTermsFilt: ("preschool Stu-  
dents")))) AND(PublicationTypeFilt: "Peer Reviewed Journal"))
```

I databaserne blev der søgt på abstract og peer-reviewed litteratur. Sidstnævnte blev valgt for at sikre forskningens kvalitet. Dette gav et resultat på i alt 818 artikler. Alle artikler blev overført til referencehåndbogen RefWorks, således mulige dubletter kunne blive fjernet. 96 gik igen, hvilket gav et endeligt resultat på 722 artikler.

Samtlige abstracts blev læst med specialets genstandsfelt for øje. Dette indebar studier med inklusionskriterier som: Børnehavepædagogers forståelse/beskrivelse af kønsnormer, indflydelse af kønsnormer i det pædagogiske arbejde, børn i børnehavealderen samt alle typer af studier. Studierne skulle være på dansk, engelsk, svensk eller norsk for at blive inkluderet.

Under første screening blev teksterne inddelt efter mulig relevans, hvoraf 650 blev frasorteret. Ordene i søgeblok 1 omkring 'køn', og søgeblok 2 omkring 'forståelser/perspektiver' var brede, men nødvendige for at opfange nyttig information om emnet. Dette medførte en stor andel af litteratur, der ikke blev fundet relevant. I anden screeningsproces blev de resterende 72 artikler dobbelttjekket for at have børnehavepædagoger som primære informanter, og for om de kunne bidrage med viden til, hvordan kønsnormer optræder i børnehaven. Dette medførte 33 relevante artikler, hvoraf det ikke var muligt at få adgang til 2. Derefter blev artiklerne læst i fuld tekst. Efter fuldtekstscreeningen blev 16 artikler frasorteret grundet andet fokus, hvorfor 17 artikler fra PsycInfo og Scopus er inkluderet i følgende forskningsoverblik. Ydermere blev der foretaget en fritext søgning gennem Google Scholar og Primo. Gennem Google Scholar blev en dansk forskningsrapport 'Køn i børnehaven' fra 2023 af Christensen og kollegaer fundet. Derudover fik jeg tilsendt en Ph.d.-afhandling udført af Thorsen (2022). Disse to forskningsrapporter er ligeledes inkluderet.

3.2 Analyse af de inkluderede studier

Nedenstående gennemgang understøtter specialets genstandsfelt, hvor fokus er på børnehavepædagogers perspektiver og tilgange til kønsnormer i praksis. Det er dog væsentligt at gøre opmærksom på, at mange lande anvender termen ‘førskolelærer’ fremfor ‘børnehavepædagog’. I nedenstående gennemgang bliver alle ‘førskolelærere’, som arbejder med børn i alderen ca. 3-5/6 år omtalt som børnehavepædagoger i henhold til specialets danske kontekst.

3.2.1 *Den herskende kønsbinaritet i børnehaven*

Flere af de inkluderede forskningsartikler peger på, at traditionelle kønsnormer influerer den pædagogiske praksis, da disse er indlejret i pædagogernes tilgang.

Tre etnografiske undersøgelser af Adrianly (2019), Adrianly & Warin (2014) og Warin & Adrianly (2017), som finder sted i én børnehave i Indonesien, viser en fastholdelse af kønsbinære tilgange. Undersøgelserne består af deltagerobservation, herunder feltnoter, interviews og dokumentation fra børnehaven. De finder, at pædagogerne har forskellige beskrivelser af børnene qua børnenes køn samt en forventning til at drenge agerer maskulint og piger feminint. Det observeres, at børnehavepædagogerne ønsker at lære drengene og pigerne, hvordan man er sit køn ‘rigtigt’ ud fra traditionelle kønsnormer. Pædagogerne forventer fx traditionelle kønsroller i børnehavens musical, og at børnenes kønsadfærd er fast og passende til deres biologiske køn. Dette kommer bl.a. til udtryk ved, at pædagogerne udfordrer en drengs interesse for barbie og en anden drengs stille adfærd, da dette ikke opfattes som passende (Adrianly, 2019; Adrianly & Warin, 2014; Warin & Adrianly, 2017). Sammenlignende fund findes i to observationsstudier, et fra Norge af Meland & Kaltvelde (2017) og et fra Kina af Chen & Rao (2011). Studierne finder, at børnehavepædagoger fastholder traditionelle kønsstereotyper, hvad angår børns udseende (påklædning, farver og hår), kønsroller og adfærd (piger som stille og omsorgsfulde, drenge som vilde og aktive). Observationer viser, at pædagogerne fremkalder positive reaktioner når børns udseende og adfærd stemmer overens med traditionelle kønsopfattelser, hvorimod der skabes usikkerhed når traditionelle kønsforståelser ikke opretholdes. Ydermere peger studierne på en forskel i pædagogernes adfærd overfor piger og drenge, hvor piger “slipper afsted” med mere, men får hverken samme omsorg eller opmærksomhed som drengene (Chen & Rao, 2011; Meland & Kaltvelde, 2017). Det bliver også observeret, at flere af børnene

udfordrer traditionelle kønsforståelser, imens pædagogerne prøver at opretholde kønsstereotyperne (Meland & Kaltvældt, 2017). Fund fra Todorović et al. (2023) tilslutter sig ovenstående gennemgang, og beskriver, hvordan børnehavepædagoger har specifikke binære tilgange til børn i to børnehaver i Montenegro. Studiet bygger på deltagerobservation, videooptagelse, feltnotater, semistrukturerede interviews og deltagelse i aktiviteter. Studiet finder særligt en differentiering i pædagogernes beskrivelser af børnene, forventninger til traditionelle kønsroller herunder adfærd og interesser samt opdeling af køn. Det beskrives bl.a. at piger kaldes gloser som prinsesse, smukke og søde, og at der ses en forventning til, at pigerne rydder op og gør rent. De finder også, at børnene selv er med til at reproducere binære tilgange til køn i både aktiviteter, roller og valg af legetøj.

De binære tilgange til køn observeres også i Sverige. I et observationsstudie af Rantala & Heikkilä (2020) fra to svenske børnehaver opleves det, at børnene vejledes af pædagogerne ud fra en bestemt type af adfærd og handlinger og ikke blot deres køn. Studiet demonstrer, at pædagogerne hjælper børn i forskellige situationer afhængig af barnets køn, hvor drenge får mest hjælp i fri leg aktiviteter, hvorimod piger får mest hjælp i rengørings- og oprydningssituationer. Traditionelle kønsnormer forekommer oftest i situationer, hvor børn guides i ting de ikke bør gøre, hvilket særligt rammer drengene. Observationerne peger på en kønsforståelse af, at drenge er de mere aktive og pigerne er de mere stille og forsigtige, og hvis deres handlinger og adfærd ikke passer ind i disse kønsnormer, får de hjælp fra pædagogerne, hvilket beskrives som en fratagelse af børns frie handlemuligheder. Et andet svensk studie af Markström & Simonsson (2011) finder traditionelle kønsforståelser blandt børnehavepædagoger i forældre-pædagog samtaler. Undersøgelsen bygger på transskriptioner af lydoptagelser fra samtaler. Modsat andet forskning giver undersøgelsen kun indblik i, hvordan piger konstrueres og placeres i voksnes samtaler. Undersøgelsen finder, at kønsspecifikt beskrives og italesættes, hvad der forventes og foretrækkes ud fra pigernes køn. Undersøgelsen viser, at børnehavepædagoger på nogle punkter bidrager til fastholdelse af køns-specifikke forventninger til piger, men med modpoler, der også accepterer flere former for femininitet, herunder drengepiger, der refererer til adfærd der både er 'drenget' og 'piget, fx både at kunne lege vilde aktiviteter og rolleleg. Dog bidrager sådanne beskrivelser yderligere til kønsopdeling.

Ovenstående gennemgang af resultaterne over forskningslitteraturen viser, at traditionelle kønsnormer påvirker pædagogers måder at tilgå børn på. Dette indebærer en opdeling mellem køn samt forskellige ordvalg og forventninger afhængig af barnets køn. Dette kan medføre, at børn allerede i en tidlig alder regulerer deres adfærd til de kønsforventninger de oplever og eksponeres for (Meland & Kaltvældt, 2017). Da ovenstående artikler er fra flere forskellige lande, tyder det på, at de binære kønsnormer kan opfattes som universelle, og ikke kun forankret i enkelte kulturer.

3.2.2 *Kønsstereotyp eller kønsneutral leg?*

Som beskrevet i afsnit 2.2. har køn betydning for børns leg. Derfor vil dette afsnit dykke ned i forskning, der undersøger betydningen af kønsnormer i børnehavebørns leg.

Granger et al. (2017) undersøger gennem et observationsstudie i USA 37 børnehavepædagogers facilitering af kønsbestemte og kønsneutrale aktiviteter i fri leg. Undersøgelsen henviser til feminine aktiviteter som køkkenleg og dukker, maskuline aktiviteter som blokleg og kønsneutrale aktiviteter som bøger. Undersøgelsen finder, at pædagoger oftere faciliterer kønsneutrale og maskuline aktiviteter sammenlignet med feminine aktiviteter. Ydermere undersøges, hvorvidt kønssammensætningen i grupper influerer kønsbestemte eller kønsneutrale aktiviteter. Her finder studiet, at pædagoger oftere faciliterer feminine aktiviteter til pige grupperne og maskuline aktiviteter til drenge grupperne. Kønsneutrale aktiviteter faciliteres oftest hos blandede kønsgrupper, men også oftere i pige grupper sammenlignet med drenge grupper. Disse resultater tyder på, at børnehavepædagoger ofte udvælger aktiviteter til fri leg på baggrund af mere traditionelle kønsnormer, hvor den feminine leg prioriteres lavest. Chapman (2016) undersøger ligeledes kønsforståelser- og stereotyper hos børnehavepædagoger i forhold til børnenes leg. Undersøgelsen finder sted i Australien og består af interviews med pædagoger samt observationer af børnenes leg. Undersøgelsen viser, at pædagoger oplever en skelnen mellem pige- og drengeleg, men med overbevisning om, at forskel i børns leg er biologisk betinget, og i børnenes natur. Denne indstilling får pædagogerne til at handle kønsstereotypisk i planlægning af børnenes leg. Modsat beskriver tre pædagoger, at de kigger på interesser fremfor køn når de skal planlægge aktiviteter og lege, men med en tydelig ide om, hvad der interesserer drenge og piger.

Den ene pædagog giver dog udtryk for, at hun er opmærksom på kønsstereotyper, og at hun ikke ser lege som hverken drenge eller pige typiske.

Ydermere undersøger Prioledda (2018) og Prioledda (2020) kønsbetydninger i pædagogers forståelser af børns leg. Dette gøres i Canada gennem observationer og semistrukturerede interviews. Studierne viser, at trods pædagogernes opfattelser af lighed blandt køn undervises drenge og piger i forskellige færdigheder betinget af deres køn, og der observeres forskellige forventninger og forståelser til drengene og pigernes interesser indenfor adfærd og leg (Prioledda, 2018). Pædagogerne giver udtryk for, at de ikke umiddelbart tænker over kønsroller i børns leg, og at de har svært ved at forstå de kønsproblemer, der observeres. Denne manglende opmærksomhed på køn, kan få pædagogerne til at handle ud fra mere kønsnormative forventninger, da de forstår køn, som biologisk forankret. Derudover findes en del af forklaringen på kønsforskellene i socialisering, hvor forældre og tv-udsendelser får betydning for børns leg og kønsroller. Pædagogerne fortæller vigtigheden i at støtte børns interesser, hvorfor der ikke opfordres til kønsstereotype lege. Pædagogerne giver ligeledes udtryk for, at børnene er for unge til at have viden om køn (Prioledda, 2020).

Gennem interviews med svenske børnehavepædagoger finder Sandberg & Pramling-Samuelsson (2005) et opbrud med traditionelle kønsnormer, hvad angår leg. Her beskriver pædagogerne, at de har bemærket en ændring i leg blandt kønnene. Børnehavepædagogerne udtrykker, at piger ikke på samme måde leger med dukker mere, og drenge deltager i madlavningen i rolleleg og løber med dukkevoerne. Der gives udtryk for, at børnenes lege er blevet mere homogene. Trods beskrivelser af svenske studiet i afsnit 3.2.1 bevidner denne artikel fra 2005, at Sverige, nogle steder, er langt fremme i at udfordre traditionelle kønsforståelser sammenlignet med andre lande (Nielsen, 2011, nr. 19). Ydermere er det indskrevet i den svenske læreplan, at børnehaver skal hindre traditionelle kønsroller- og mønstre (Skolverket, 2011, if. Warin & Adriany, 2017).

Ovenstående gennemgang demonstrerer en blanding af traditionelle kønsnormer i børns leg i børnehaven samt en udfordring af disse. Observationer af binære tilgange til børns leg, kan gøre det svært at udfordre børns kønsforståelser, da det medvirker til en mere snæver forståelse af kønsidentiteter. Hvis pædagoger bliver gjort opmærksomme på kønsstereotyper i aktiviteter og leg, er det set at både lege og aktiviteter kan blive mere kønsinkluderende (Chapman, 2016).

3.2.3 Mulige opbrud med traditionelle kønsnormer

Ovenstående gennemgang viser, at nogle pædagoger har svært ved at slippe traditionelle kønsnormer. I modsætning hertil demonstrerer følgende forskning, at mere traditionelle kønsnormer kan udfordres og brydes af børnehavepædagoger.

En undersøgelse af Adrian et al. (2023) har til formål at udfordre traditionelle kønsdiskurser hos børnehavepædagoger i Indonesien. Dette gøres gennem aktionsforskning, hvor forfatterne direkte interagerer med deres ni informanter om at blive mere kønsbevidste i deres arbejde. De finder, at flere informanter tidligere har været kønsblinde i praksis, men at de efter deltagelse er blevet mere kønsfleksible i deres pædagogik og har en større åbenhed overfor ikke-traditionelle kønsaktiviteter. Fx udfordrede en pædagog sit eget syn på biologiske forskelle mellem mænd og kvinder, og gjorde forståelse af køn og kønsroller mere åbent. Det blev observeret, at pædagogerne efter refleksioner med forskerne tænke over holdninger, handlinger og ordvalg, så de ikke længere medvirkede til at fremme traditionelle kønsnormer i praksis. Ændringerne blev vurderet gennem feltnoter og refleksionssamtaler. Ydermere observeres det, at børn i et trygt kønsfleksibelt rum bedre kan stå imod dominerende kønsdiskurser, og dermed udvide egen forståelse af køn. Chapman (2022) finder gennem semi-strukturerede fokusgrupper og interviews med 12 kvindelige børnehavepædagoger, at særligt to har en stærk interesse og vilje til at øge kønspraksisser i deres arbejde. De resterende 10 begrundede fravalget af kønspraksisser i en uskyld hos børnene, hvor det synes unaturligt at tale om kønsidentitet og stille spørgsmål ved køn. Dog beskriver flere af deltagerne, at de arbejder for ligeværd mellem piger og drenge. Flere af deltagerne giver udtryk for opmærksomhed på at fjerne kønsstereotyper, herunder et forsøg på at arbejde mere kønsneutralt gennem kønsneutrale rum og aktiviteter. Ligeledes opfordres børnene til at følge lyst og interesser uagtet deres køn, hvilket medfører en udvidelse af børns forståelse af kønsidentiteter. Trods hensigten om kønsneutralitet hos flere pædagoger påpeger studiet, at nogle af deltagerne talte ud fra et binært perspektiv med en skelnen mellem drenge og piger.

I 2024 udførte Van Lombergen og kollegaer en kvalitativ undersøgelse i Belgien bestående af 22 interviews med børnehavepædagoger, omhandlende deres perspektiver på køn. Studiet finder, at pædagogerne ikke direkte fastholder kønsstereotyper, men heller ikke finder det problematisk at overholde dem. De er meget åbne overfor, at børn selv skal vælge, hvordan de ønsker at opføre sig uagtet deres køn, og de

hjælper dem gerne med at opleve og udforske. Flere pædagoger beskriver, hvordan de arbejder væk fra kønsstereotyper om børns adfærd, aktiviteter og legetøj. Der beskrives modsatrettede holdninger til opdeling og omtale af børnene qua deres køn, og det opleves at traditionelle kønsnormer kan medføre negative konsekvenser for børns interesser, oplevelser og færdigheder. Pædagogerne beskriver en mistriksel hos børn, hvor udfoldelsesmuligheder mindskes, hvis de ikke får lov at være sig selv. Derfor er alle bøger, legetøj, klæd ud tøj m.m. tilgængeligt for alle (Van Lombergen et al, 2024). Nogle fortæller modsat, at køn ikke er et hovedfokus og opmærksomhedspunkt, men at de handler mere ubevidst, og gør, hvad der føles rigtigt for dem. Sidstnævnte er også tilfældet i Farago et al. (2022), der finder at barnets køn ikke har en ligeså fremtrædende rolle for børnehavepædagoger sammenlignet med fx lærere i 2. og 5. klasse. Resultaterne viser, at lærere i 2. og 5. klasse i USA oftere fremhæver barnets køn samt opfordrer til kønsopdelte interaktioner. Resultaterne indikerer, at børnehavepædagoger understøtter mere kønsblandede aktiviteter og tillægger køn en mindre udpræget rolle (Farago et al. 2022; Van Lombergen et al, 2024).

Ovenstående gennemgang af resultaterne fra forskningslitteraturen demonstrerer, at flere pædagoger ser kritisk på traditionelle kønsnormer og udfordrer disse. Det at børnehavepædagoger bliver bevidste om deres veletablerede heteronormative diskurser gør, at de aktivt arbejder med dem samt udfordrer og ændrer disse i praksis. Det er yderligere fundet, at børn tenderer til at gøre det samme, når de ser, at pædagoger er mere åbne overfor køn og udfordrer stereotype kønsnormer (Van Lombergen et al. 2024). Ydermere viser ovenstående gennemgang, at det særligt er nyere forskning, der finder, at børnehavepædagoger er med til at udfordre traditionelle kønsnormer, hvilket kan være et tegn på en udvikling mod større kønsinklusion på tværs af forskellige lande og kulturer.

3.2.4 Kønsnormer i danske børnehaver

Søgningen fra PsycInfo og Scopus gav ingen relevante resultater, hvad angår kønsnormer i børnehaven i en dansk kontekst. Dette fremhæver en manglende forskning på området i Danmark. Manglende forskning i en dansk kontekst er en af grundene til, at Christensen og kollegaer udarbejdede en forskningsrapport om køn i børnehaven i 2023. I rapporten udforskede de forståelser af køn i børnehaven og betydningen heraf

(Christensen et al., 2023). Rapportens metode bestod af etnografiske observationer, refleksionsværksteder for pædagoger og interviews med børnene. Rapportens resultater baserede sig på et samarbejde med fire børnehaver i forskellige dele af landet, og havde til hensigt at bidrage med viden om konstruktion og betydning af kønsforståelser i børnehaven, men ligeledes at give et indblik i, hvordan pædagoger bevidst kan arbejde med køn. Det fremhæves i resultaterne, at binære forståelser af køn, og dermed traditionelle kønsnormer på flere punkter fastholdes og reproduceres i børnehaven. Dette forekommer både fra børnenes og pædagogernes side, men også fra selve institutionernes materialer. Fra pædagogernes side ses en fastholdelse af traditionelle kønsnormer gennem kategorisering af drenge og piger, forskelle i sproglige interaktioner og forventninger til børnenes adfærd. Det opleves dog, at pædagogernes mere traditionelle kønsforståelser og betydningen af disse forekommer meget ubevidst, hvilket tyder på, at kønsforståelser er forankret i os og vores omgivelser. Ydermere bidrager rapporten med en indsigt i, at pædagoger og børn prøver at udfordre de traditionelle kønsforståelser, fx gennem adfærd, aktiviteter, venskaber og lege. Ligeledes bidrager refleksionsværksteder til øget opmærksomhed blandt pædagogerne, hvorfor kønsnormer kan udfordres i praksis (Christensen et al., 2023).

Herudover udarbejdede Thorsen (2022) en etnografisk afhandling om konstituering af piger og drenge i en dansk børnehave. Denne Ph.d.-afhandlings fund demonstrerer, at børnehavepædagogerne har en normativ forståelse af drenge og piger som modsatrettede og forskellige. De traditionelle kønsnormer er med til at diktere, hvordan piger og drenge 'bør' opføre sig ud fra deres køn. Dette får betydning for pædagogernes måde at forholde sig til børnenes handlinger, og får dem til at agere anderledes ud fra børnenes køn. De normative tilgange til drenge og piger bliver dermed dominerende. De traditionelle kønsforståelser kommer til udtryk gennem pædagogernes sprog og fortolkninger, regulering af konflikter, pædagogernes aktiviteter med børnene samt hos børnene selv. Resultaterne fra flere observationer peger dog på, at børnene selv udfordrer kønsstereotyper, men at disse opretholdes af børnehavepædagogerne (Thorsen, 2022).

Traditionelle kønsnormer influerer dermed pædagogers ageren i praksis, og den måde hvorpå de tilgår børn både i deres sprog, forventninger og aktiviteter. De traditionelle kønsnormer forekommer ofte på et ubevidst plan, men udfordres dog også af både pædagoger og børn.

3.3 Specialets genstandsfelt i relation til litteraturgen- nemgangen

Ovennævnte gennemgang af den udvalgte litteratur på kønsområdet i børnehaven, giver et alsidigt billede af, hvordan kønsnormer udspiller sig blandt børnehavepædagoger, og hvilken indflydelse disse har i praksis. Flere forskningsartikler indikerer en binær tilgang til køn, der influerer pædagogerne til at handle på bestemte måder overfor børnene. Dette indebærer både adfærd, forventninger, interesser, legetøj m.m. Desuden beskrives børnene også som aktive aktører til at vedligeholde de binære kønsnormer. På den anden side, demonstrerer forskningsartikler en nyere, men mere udfordrende og kritisk tilgang til køn, hvor børnehavepædagoger aktivt arbejder mod kønsstereotyper i børnehaven bl.a. gennem deres ordvalg, aktiviteter samt kønsneutrale rum og legetøj. Forskningsfeltet er smalt i Danmark, og resultaterne fra ovenstående gennemgang er flersidede. Derfor er det relevant at dykke yderligere ned i børnehavepædagogers perspektiver på kønsnormer i Danmark for at videreudvikle allerede eksisterende viden på området.

Mange af fornævnte forskningsartikler bygger på observationer i børnehaverne, men også på interviews. Dette speciale ønsker at få en dybere indsigt i pædagogernes egne tanker og perspektiver på kønsnormer, samt hvordan disse influerer deres praksis, hvorfor data bliver indsamlet gennem semistrukturerede interviews. Flere studier opfanger ubevidste tilgange til kønsstereotyper, hvilket kan gå tabt gennem interviews, men vil blive forsøgt imødekommet gennem refleksioner over mulige ubevidste handlinger i interview-samtalen.

Flere aspekter af specialets formål er inspireret af resultaterne i den nyere danske rapport 'Køn i børnehaven - en forskningsrapport' af Christensen og kollegaer (2023). Christensen et al. (2023), bygger på forskellige metoder (etnografiske observationer, refleksionsværksteder for pædagoger og interviews med børnene), hvorimod dette speciale begrænser sig til pædagogernes egne tanker, erfaringer, oplevelser og forståelser gennem semistrukturerede interviews, hvorfor dette speciale kan bidrage med andre metoder og perspektiver på emnet. Ydermere beskrives det, hvordan der stadig mangler forskning og viden indenfor området, særligt i en dansk kontekst. Resultaterne fra dette speciale har til hensigt at bidrage med supplerende viden til rapporten om kønsnormer og praksis i danske børnehaver. Det er dog vigtigt at påpege, at

formålet med specialet ikke er, at udviske køn. Det afgørende er, at blive opmærksom på, hvor heteronormativitet dominerer, for derefter at have et refleksivt og til tider kritisk blik på, hvilken betydning dette kan have for børn.

4.0 Socialkonstruktivisme som videnskabsteoretisk ståsted

Følgende afsnit uddyber specialets videnskabsteoretiske ståsted. Videnskabsteori bidrager til en forståelse af, hvordan viden bliver skabt, samt hvilke metoder, spørgsmål og svar, den givende disciplin forholder sig til. Videnskabsteori agter derfor at fremvise den forståelse af viden, der er grundlaget for en given undersøgelse (Jacobsen, et al., 2015). Dette speciale bygger på en socialkonstruktivistisk videnskabsteori. Som navnet fordrer forstår socialkonstruktivisme viden som noget, der er socialt konstrueret og skabt gennem menneskelige interaktioner, afhængigt af den kontekst vi befinder os i. Socialkonstruktivismens epistemologi hævder at viden om- og erkendelse af verden er en social konstruktion, og tilgangens ontologi fortæller os, at virkeligheden og fænomener er konstrueret (Collin, 2015). Det betyder bl.a. at sproget, herunder diskurser har en fundamental betydning for, hvordan vores forståelse af verden hænger sammen (Burr, 2003). I denne tilgang eksisterer fænomener i sociale kontekster og “(. . .)” er med socialkonstruktivisternes yndlingsudtryk “*kontingente*”, dvs. ikke nødvendige og ikke engang universelle.” (Collin, 2015, p. 325). Dette indebærer, at fænomener, som fx køn, er foranderlige, samt skabes og forstås forskelligt i adskillige kontekster og interaktioner mellem mennesker (Brinkmann, 2011). Indenfor psykologien har særligt Gergen været for person for tilgangen. Grundantagelserne indebærer en forståelse af verden bestemt af sproget samt betydningen af menneskelige interaktioner, historiske kontekster og aktiviteter. Ifølge Brinkmann (2011) beskriver Gergen, at menneskets forståelse afhænger af sociale processer, hvorigennem de både kan ændres og oprettholdes.

Socialkonstruktivister stiller sig kritiske overfor magtstrukturer og vidensformer som naturvidenskaben. Dette kan være særligt relevant i forhold til kønsforskning og spørgsmål. Tilgangen sigter mod en “afsløring” af, at værdier, normer og samfundsmæssige forståelser er betinget af konstruktioner og indlejret i kultur og historie og dermed ikke universelt gældende (Brinkmann, 2011; Collin, 2015). En

socialkonstruktivistisk tilgang ser køn som et fænomen man *gør* ud fra de normer og kulturelle instanser individet er indlejret i, og ikke som noget statisk man *er* (Burr, 2003). Dette indebærer, at menneskets kønsforståelse- og identitet samt kønnede handlinger alle dannes i sociale interaktioner mellem diskurser, normer og værdier. Den diskurs om kønsnormer, der flourer i samfundet, herunder hos børnehavepædagoger, vil uagtet ønsket herom, påvirke opfattelsen af andre, men ligeledes opfattelsen af en selv. Diskurserne påvirker og konstruerer pædagogernes måde at tale, tænke og handle på (Schmidt, 2017). Dermed har pædagogerne en påvirkningskraft i at skabe sociale konstruktioner om køn i praksis ud fra deres egen position og forståelse. De kan medvirke til at opretholde eller ændre traditionelle kønsnormer gennem sproget og deres interaktioner med hinanden samt børnene.

5.0 Metode og design

Nedenstående afsnit gennemgår specialets metode og design. Afsnittet indeholder først en redegørelse af specialets kvalitative design. Derefter præsenteres interviewdelen, der består af semistrukturerede interviews, interviewguide, rekruttering af deltagere, interviewsituationen samt transskriptionsmodellen. Afsnittet indeholder derudover en præsentation af etiske overvejelser, reflektiv tematisk analyse og egen forståelse på emnet.

5.1 Kvalitativt studiedesign

Dette speciale tager udgangspunkt i et kvalitativt studiedesign. Et kvalitativt studiedesign søger at finde frem til, hvordan individer fortolker, forstår, beskriver og konstruerer deres erfaringer på et givent område (Brinkmann & Tanggaard, 2020), hvilket er sigtet med dette speciale. Formålet med specialet er at afdække og opnå pædagogernes blik på kønsnormer, og hvilken indflydelse disse har i den pædagogiske praksis. Dette sker gennem interviews med pædagogerne, der fortæller om deres levede erfaringer indenfor feltet. Formålet er dermed ikke at kunne generalisere børnehavepædagogernes erfaringer ud til alle børnehavepædagoger, men snarere give indblik i, hvordan deltagerne i dette speciale oplever kønsnormer i børnehaven (Braun & Clarke, 2022).

5.2 Interview

Dette speciales data er indhentet gennem interviews med ni børnehavepædagoger, som alle kommer med deres perspektiver på kønsnormer i den pædagogiske praksis og eksempler på, hvordan kønsnormer præger hverdagslivet i børnehaven. At anvende interviews som dataindsamlingsmetode, blev valgt da specialet søger at indfange pædagogernes egne erfaringer på området på dybdegående vis.

5.2.1 *Det semistrukturerede interview*

Da specialets formål er at undersøge børnehavepædagogers perspektiver på kønsnormer og disses indflydelse i den pædagogiske praksis, synes interview som den bedste metode til at indsamle specialets data. Formålet med at lave et interview er at få indblik i individers perspektiver, for dermed at forstå fænomener fra deres levede dagligdag. Hermed kommer man tæt på interviewpersonens erfaringer, som der senere kan danne grundlag for forståelsen af forskellige livsverdener (Kvale & Brinkmann, 2015; Tanggaard & Brinkmann, 2020). Specialets dataindsamlingsmetode er det semistrukturerede interview, som både er bredtfavnende og fleksibelt (Kallio et al., 2016). I det semistrukturerede interview er der på forhånd fastlagt nogle temaer og spørgsmål, der er præsenteret i en interviewguide. Disse spørgsmål bunder bl.a. i en forhåndsviden fra tidligere forskning, og skal sikre lignende informationer fra samtlige interviewdeltagere. Interviewformen giver mulighed for at stille opfølgende og spontane spørgsmål, der afhænger af interviewdeltagerens svar (Kallio et al., 2016; Tanggaard & Brinkmann, 2020). Opfølgende spørgsmål kan være vigtige, da deltagerne kan have forskellige udsagn og perspektiver på emnet, der kræver forskellige opfølgende og spontane spørgsmål. Dermed bliver interviewguiden ikke en rigid formel, som interviewer skal følge nøje, men nærmere en rettesnor, hvor det er tilladt at afvige en smule og fx bytte om på spørgsmål eller temaer, som interviewet skrider frem. Det at være åben og give interviewdeltageren plads kan ligeledes medføre, at interviewpersonen vil komme omkring nogle af de ønskede temaer, uden spørgsmål nødvendigvis stilles (Kvale & Brinkmann, 2015; Tanggaard & Brinkmann, 2020).

5.2.2 *Interviewguide*

For at udforme den bedst mulige interviewguide er det først og fremmest vigtigt at have specialets genstandsfelt og problemformulering for øje, så informanterne kan

komme med så rige udsagn som muligt, hvilket kan medvirke til besvarelsen af specialets forskningsspørgsmål (Tanggaard & Brinkmann, 2020). Når man udformer en interviewguide er det relevant at være opmærksom på visse ting. Det er bl.a. vigtigt at vurdere dybden af den information man skal indsamle, så man ikke stiller spørgsmål, der ikke synes nødvendige for besvarelsen af ens problemformulering. For at udvikle en omfattende og relevant interviewguide er det ligeledes essentielt at have en solid og alsidig forståelse for emnet, på baggrund af tidligere viden indenfor området (Kallio et al., 2016). Specialets State of the art (afsnit 3.2) har medvirket til relevante perspektiver, og medført en god viden på området inden påbegyndelse af interviewguiden. En god interviewguide skal derudover være forholdsvis fleksibel og løs, så den opfordrer til dialog med interviewdeltageren, hvorfor åbne spørgsmål er af afgørende betydning. Man kan opbygge interviewguiden frit, men det kan være en fordel at starte med lettere temaer, således interviewdeltageren kan finde sig til rette og opbygge tryghed (Kallio et al., 2016; Kvale & Brinkmann, 2015).

Specialets interviewguide er inddelt i fire temaer, der hver rummer en række spørgsmål med dertilhørende prompts. De fire temaer er: 1) Forståelse af kønsnormer i børnehaven, 2) kønsnormer i praksis, 3) børns trivsel og 4) Udefrakommende forventninger og ny viden. Derudover består interviewguiden af en begyndende og afsluttende del. Den første del består af en introduktion til interviewet og en genopfriskning af den tilsendte samtykkeerklæring samt en tak for deltagelse. Derefter ønskes en præsentation af deltageren. Den bløde start foretages for at opbygge tillid, og for at interviewdeltageren kan føle sig komfortabel i situationen og trygt dele sine erfaringer. Derefter består interviewguiden af de fire temaer, hvor åbne spørgsmål blev præsenteret, så interviewdeltageren mere frit kunne udtrykke erfaringer og oplevelser og dermed komme med de centrale elementer, de selv finder relevante for emnet. Derudover var der mere konkrete spørgsmål, der fordrede eksempler eller direkte information på givne områder. Til flere af spørgsmålene tilhørte prompts, hvis deltageren skulle gå i stå, eller hvis der opstod behov for yderligere uddybning af både spørgsmål og svar. Tema et og to i interviewguiden kan minde om hinanden, og overlappe i deltagerens svar. Grunden til den stadige opdeling skyldes, at det første tema søger at afdække en overordnet og åben forståelse af kønsnormer, hvorefter tema to skal klarlægge indflydelsen af disse i den pædagogiske praksis. Afslutningsvis blev deltagerne stillet et åbent spørgsmål, hvor de selv fik mulighed for at byde ind med relevante og vigtige perspektiver, hvis disse ikke blev afdækket i løbet af interviewet. Nedenstående tabel

viser et uddrag af interviewguiden. Den fulde interviewguide ses i bilag 2.

Tabel 2: Uddrag af interviewguide

Tema	Spørgsmål	Prompts
Forståelse af kønsnormer i børnehaven	På det sidste er der kommet en større opmærksomhed på kønsnormer i daginstitutioner. Hvilke tanker har du om det? Kan du komme i tanke om et eksempel, hvor du som pædagog har haft forskellige forventninger til drenge og piger? Indenfor kønsforskning, beskrives der sommetider forskellige forventninger til pædagoger afhængigt af deres køn. Har du eksempler på, at der har været forventninger indenfor din institution til kønsroller blandt pædagogerne? Fx at de mandlige pædagoger spiller fodbold og de kvindelige leger med perler.	Hvordan oplever du kønsnormer i børnehaven? Fx traditionelle drenge- og pigeroller (drenge som de mere vilde og piger som de mere stille fx)

5.2.3 Rekruttering af deltagere

For at finde informanter til specialet lavede jeg først et generelt opslag på min Facebookprofil, der var tilgængeligt for alle brugere, og som mine 'venner', havde mulighed for at dele. Da dette ikke gav resultater, indmeldte jeg mig i to større pædagoggrupper, der havde over 30.000 medlemmer samlet. Her delte jeg et opslag, der informerede om specialet og rammerne for interviewet. Jeg opfordrede de børnehavepædagoger, der var interesseret i specialet til at kontakte mig. Formålet med rekruttering gennem disse grupper var at ramme så bredt som muligt, da jeg for det første søgte omkring 10 informanter, og for det andet ønskede børnehavepædagoger over hele landet, så deltagerne ikke indkredsede sig til et enkelt dansk område. Målet med at få omkring 10 informanter skyldes en hensigt i at opnå så rig information om emnet som muligt, men samtidig have håndterbarhed af data for øje. På baggrund af disse opslag

fik jeg kontakt til 10 børnehavepædagoger, der havde lyst til at deltage i specialet. To interviews blev aflyst på dagen grundet sygdom hos deltagerne, hvor det hos den ene ikke var muligt at finde en ny dato. Derfor tager specialet udgangspunkt i ni interviews.

5.2.4 Interviewsituation

Størstedelen af specialets deltagere har været spredt udover det meste af Danmark. Grundet den geografiske spredning er syv ud af ni interviews foretaget online over Zoom. En fordel med online interviews er, at det tillader en fysisk afstand mellem deltager og interviewer. Ved at bruge videokamera muliggøres en stadig interaktiv kommunikation mellem deltager og interviewer. Signaler samt nonverbal kommunikation vil derfor ikke altid gå tabt, men der er en risiko for, at interviewdeltageres kropssprog ikke fuldt ud kan observeres. Ligeledes sikrer online interviews, at deltageren selv kan bestemme, hvor disse skal foretages, hvilket kan sikre et mere afslappende miljø for deltageren (Janghorban et al., 2014). Èt interview blev foretaget i et privat rum på AAU. Her var det væsentligt at gøre det så hyggeligt som muligt for deltageren, og samtidig finde et rum og tidspunkt, hvor der var ro og fred, så interviewdeltageren ikke blev forstyrret af udefrakommende faktorer, der kunne påvirke dataindsamlingen (Janghorban et al., 2014). Det sidste fysiske interview blev foretaget i den børnehave, hvor pædagogen har sin daglige gang. Dette gjorde, at deltageren kendte stedet, og kunne føle sig mere tryk i omgivelserne fra start. Uagtet om interviewene forekommer online eller ansigt-til-ansigt, er der krav om de samme etiske spørgsmål, som vil blive præsenteret i afsnit 5.3.

5.2.5 Transskription

Specialets ni interviews er blevet transskriberet af specialets forfatter. Fokus har været at opnå en så høj detaljegråd som muligt, hvor der transskriberes helt ordret, hvad deltagerne udtaler i interviewet. Dette er gjort ud fra Braun & Clarkes ortografiske transskription, hvorved det talte ord og lyde er i fokus. Derfor transskriberes både pauser, uklar tale, afbrydelser, handlinger, lyde som “‘øhm’ og ‘hmm’ og stemmeleje meget præcist, så der ordret nedskrives, hvad deltagerne fortæller (Braun & Clarke, 2013). Det er uundgåeligt, at nogle ting vil gå tabt fra det talte til det skrevne sprog, herunder nonverbal kommunikation, ironi og stemmeføring, hvorfor en detaljeret og nøjagtig

transskribering synes nødvendigt (Tanggaard & Brinkmann, 2020). Da dette speciale ønsker at undersøge pædagogernes erfaringer, er det væsentligt at få alle sagte ord med, så information ikke går tabt, og deltagernes mening stadig står klart. Derfor blev der også transskriberet forholdsvis hurtigt efter de foretagne interviews, så det var nemmere at huske interviewsituationen og deltagernes udtalelser (Tanggaard & Brinkmann, 2020). Transskriptionerne er udført med udgangspunkt i nedenstående tabel.

Tabel 3: Transskriptionssystem

Tegn	Betydning
*	Handling, fx grin
(.)	Pause. Tallet skrives i tabellen, hvis pausen er længere end 3 sekunder.
XXX	Uklar tale
KAPITAL	Højt tonefald
<i>Kursivering</i>	Lavt tonefald
[]	Overlap i tale
/	Afbrydelser

5.3 Etiske overvejelser

Når der arbejdes med mennesker og data, er det vigtigt at have etiske overvejelser for øje. Normer og stereotyper omhandlende køn er for mange noget der hører til i det private (Graack, 2022), hvorfor det er vigtigt at behandle dataen nænsomt. Da emnet kan være følsomt er det vigtigt at have fokus på både tavshedspligt og fortrolighed, og at deltagernes udtalelser bliver behandlet med respekt (Dansk Psykolog Forening, 2022). Deltagerne skal være trygge i interviewet og føle sig forstået og lyttet til.

Derudover er det vigtigt med informeret samtykke fra alle deltagerne (Brinkmann, 2020). Inden hvert interview sendte jeg en samtykkeerklæring² til samtlige deltagere, hvori deltagerens rettigheder er beskrevet og væsentlig information om specialet præsenteret. Dermed vidste alle deltagerne på forhånd, hvad de indgik i.

Da dette speciale ligeledes arbejder med personhenførbare data, er GDPR's persondatalovgivning fulgt, og der er fokus på fortrolighed og anonymitet. Deltagerens identitet er beskyttet, da personhenførbare informationer alle er blevet anonymiseret (Brinkmann, 2020). For deltagerens sikkerhed, blev alle udtalelser optaget på en offline diktafon, hvorefter lydoptagelserne blev overført til en krypteret mappe med kode, som kun jeg har adgang til. Når de anonymiserede transskriptioner var udarbejdet blev lydoptagelser slettet, så det ikke længere var muligt at finde deltagerens ikke-anonymiserede udtalelser. Trods vigtigheden af anonymisering, synes det ligeledes væsentligt, at have etik for øje i analyse- og afrapporteringsfasen. Dette indebærer, at deltagerne skal kunne genkende sig selv og sine udtalelser, hvorfor disse ikke er forvrænget eller overfortolket (Brinkmann, 2020).

5.4 Refleksiv tematisk analyse

Specialets data vil blive bearbejdet og analyseret med udgangspunkt i Braun & Clarkes refleksive tematiske analyse. Tematisk analyse (TA) er en metode, der søger mønstre, og hvor kvalitative data både kan udvikles, analyseres og fortolkes. Datasættet bliver systematisk kodet, hvorefter temaer bliver udviklet. Disse temaer vil være baggrunden for specialets analyse (Braun & Clarke, 2022). Metoden er bl.a. central, når formålet med ens forskningsspørgsmål fordrer individers erfaringer og oplevelser, som dette speciale gør. Braun & Clarkes tematiske analysemodel kaldes refleksiv tematisk analyse. Denne bygger på de ovenstående principper for tematisk analyse, men har undersøgeren for øje. I den forbindelse er fokus at have en kritisk refleksion af egen rolle, herunder egne værdier, valg, antagelser og forforståelse, og hvordan disse spiller ind i processen og i praksis. Det er uundgåeligt, at en undersøgelse påvirkes af forfatterens antagelser, og det er vigtigt at være opmærksom på, hvordan den påvirkes. I refleksiv TA vil forfatteren dermed have en mere aktiv rolle (Braun & Clarke, 2022).

² Se bilag 3 for samtykkeerklæring

Refleksiv TA bygger på det kvalitative paradigme Big Q, hvor formålet er at arbejde med kvalitative teknikker, værdier og værktøjer, og hvor hensigten ikke er at opnå positivistiske objektive værdier. Der ønskes ikke en forståelse af årsagssammenhænge og effekter, men derimod meninger og processer. Der sigtes mod komplekse og nuancerede forståelser, hvorfor subjektivitet vægtes højt og viden kommer fra individers positioner (Braun & Clarke, 2022; Braun & Clarke, 2024). Dette er relevant for nærværende speciale, der søger viden om kønsnormer og disses indflydelse i den pædagogiske praksis ud fra børnehavepædagogers egne oplevelser og erfaringer. Refleksiv TA bygger på seks faser, der demonstrerer retningslinjer for, hvordan ens datasæt bearbejdes. Disse seks faser er følgende: 1) at blive familiær med datasættet, 2) datakodning, 3) indledende temagenerering, 4) udvikling og gennemgang af temaer, 5) raffinering, definerende og navngivning af temaer samt 6) rapportering. Trods de klare retningslinjer er disse seks faser ikke et udtryk for strenge regler og det er forventeligt, at den refleksive tematiske analyse ikke folder sig ud som en lineær proces (Braun & Clarke, 2022). De seks faser vil blive gennemgået nedenfor.

5.4.1 Bliv familiær med datasættet

Første fase, handler om at blive familiær med datasættet, hvilket indebærer en grundig og dybdegående gennemgang af ens data. I dette speciales tilfælde betyder det, at lydoptagelserne af de enkelte interviews først og fremmest skal lyttes igennem og transkriberes. Herefter skal transskriptionerne gennemlæses flere gange, så der er opmærksomhed på flere forskellige dele af dataen. Samtidig nedskrives indsigter og analytiske ideer for de enkelte transskriptioner, men også for hele datasættet. I første fase skelnes der mellem at være i dybden og tæt med datasættet, men samtidig at forholde sig distanceret og kritisk, og stille spørgsmål til noget af den information, der er indfanget. Formålet er at skabe mening i de erfaringer, der er blevet fortalt. Ligeledes er det vigtigt at bringe sig selv i spil, være aktiv og stille sig selv spørgsmål omkring egen fortolkning (Braun & Clarke, 2022). Ydermere fordrer første fase analytisk sensibilitet, der betyder, at læsning samt fortolkninger af dataen går dybere end det åbenlyse. Dette indebærer en sammenhæng mellem teori, bredere kontekster og data samt eksisterende forskning (Braun & Clarke, 2022). I indeværende speciale er jeg blevet familiær med datasættet ved en grundig gennemlytning af interviewene imens der blev

transskriberet. Efterfølgende er transskriptionerne gennemlæst flere gange. Jeg har ligeledes været opmærksom på at stille mig kritisk i forhold til min egen fortolkning af materialet.

5.4.2 Datakodning

Anden fase, som er datakodning, omhandler systematisk identificering af dataelementer, der er relevante, interessante og meningsfulde for undersøgelsens formål, og som kan give betydningsfulde analytiske beskrivelser. Målet er at være detaljeret og specifikt, og der kodes med forskellige relevante labels når noget interessant og brugbart dukker op. Der kan kodes med allerede eksisterende koder eller med nye alt efter, hvad udtalelserne skal søge at vise (Braun & Clarke, 2022). Kodningerne danner grundlag for temagenerering samt den senere dybdegående analyse, da mening med kodning ikke er at gentage data, men at opsummere meninger og vise ens analytiske tilgang (Braun & Clarke, 2022). I kodningsfasen gennemlæste jeg først alle transskriptionerne igen samtidig med, at der blev understreget relevante sætninger og ord med specialets formål for øje. Efter dette gennemlæste jeg alle transskriptioner igen, med særligt fokus på de overstregninger jeg havde lavet, men også med et blik for, om der var noget relevant, der blev overset i første omgang. Her påbegyndte jeg ligeledes kodningen, hvor jeg satte forskellige labels på de udsagn, hvortil disse passede. Kodning af specialets datasæt har bl.a. indeholdt labels som 'pres udefra', 'børns bidrag', 'forskellige tilgange til køn', 'normkritisk blik', 'forventninger til køn' 'forandring' og 'fastholdelse'.

Tabel 4: Eksempel på kodningsproces

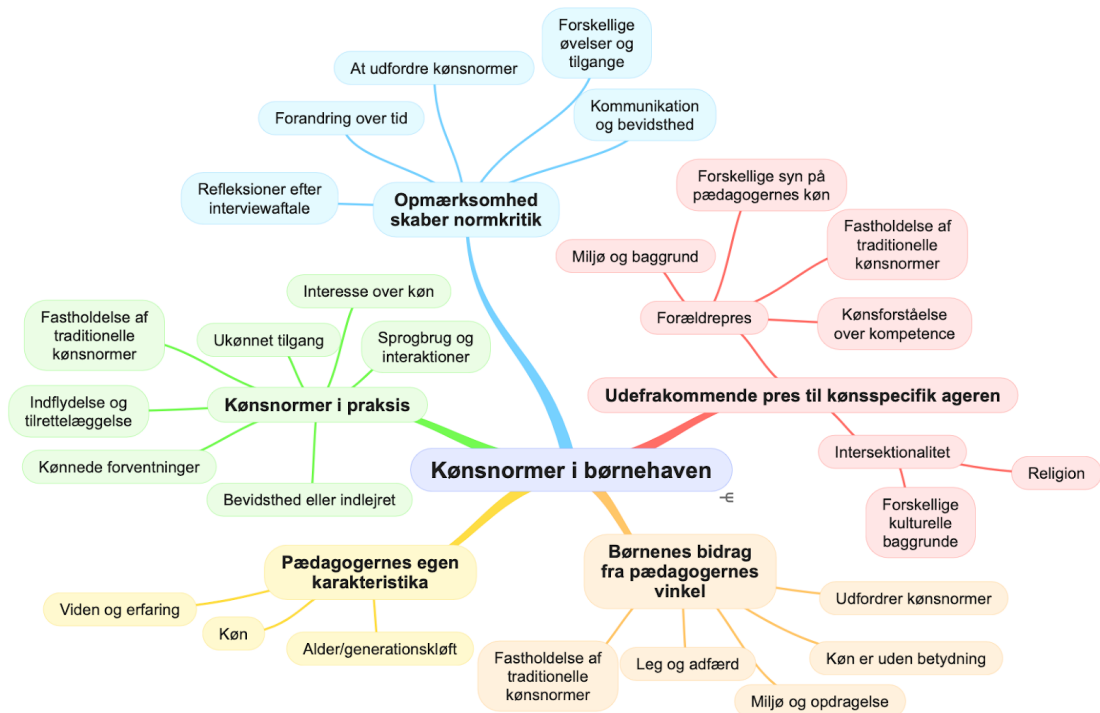
Udtræk fra transskriptioner	Eksempel på koder
A: Når jeg svarede eller kommenterede på ting drenge viste mig og fortalte mig, så konstaterede jeg at det var sejt, og når det var piger, så var det fint eller flot.	Ordvalg og sprogets betydning

A: Min oplevelse er, at vi er et bedre sted end vi var for 5 år siden og for 7 år siden, men også at vi har langt at skulle endnu.	Forandring Yderligere elementer at arbejde på
F: Det der med at man kan komme til at være mere overbærende overfor drenge, der sidder uroligt for eksempel, og at piger de bliver hurtigere irettesat.	Forventninger til køn Forskellige tilgange til køn

5.4.3 Indledende temagenerering

I tredje fase, den indledende temagenerering, anvendes de ovenstående koder til at identificere mønstre, der går igen i datasættet, og ikke kun gentagende beskrivelser fra en enkelt deltager. Målet er at finde de bredere fælles meninger i dataen gennem en aktiv proces, hvor både specialets formål, og mine indsigter og viden bringes i spil. Gennem denne proces vil temaer blive opbygget, og det er nu essentielt at finde alle de koder, der passer til hvert tema på tværs af datasættet. Grunden til, at det kaldes indledende temaer skyldes et behov for yderligere udforskning inden temaerne er fuldendte (Braun & Clarke, 2022). En brugbar teknik i denne fase er tematisk maps, der visuelt fremhæver de midlertidige temaer og relationerne mellem disse (Braun & Clarke, 2022). For at få et overblik over mulige temaer til dette speciale, oplyste jeg alle mine koder, og noterede hvor mange gange en kode gik igen både i et enkelt interview, men også på tværs af datasættet. Dette gjorde jeg for at skabe et overblik over eventuelle mønstre. Ydermere udarbejdede jeg et mindmap med hovedoverskrifter for at samle de koder, der relaterede sig til hinanden og gik igen, så de dermed kunne danne et grundlag for mulige temaer. Mindmappen kan ses nedenfor.

Figur 1: Første mindmap med mulige temaer samt koder

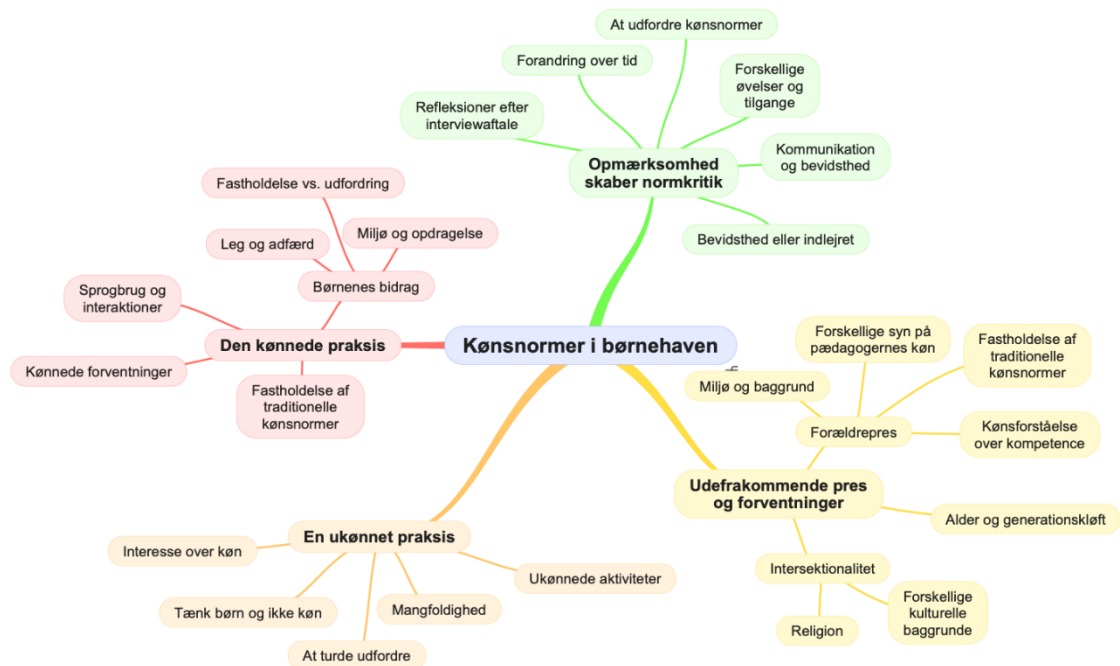

5.4.4 Udvikling og gennemgang af temaer

Fjerde fase, udvikling og gennemgang af temaer, bygger ovenpå tredje fase, hvorfor det er tid til at genbesøge datasættet og de midlertidige temaer. Formålet er at undersøge dybdegående, hvilke temaer, der findes relevante for besvarelsen af specialets problemformulering, og hvilke der må gives slip på. Fasen sigter derfor af indfange de vigtigste mønstre på tværs af datasættet. Det vigtige er, at hvert tema demonstrerer sin egen del af pædagogernes levede erfaringer med kønsnormer i børnehaven. De søger ikke at overlappe hinanden eller fortælle en overordnet beretning, men skal derimod være rige på data og have eget fokus. Udvikling af temaerne er en balancegang, der hele tiden går frem og tilbage, og hvor det væsentlige er at være tro mod dataen og have specialets formål for øje (Braun & Clarke, 2022). I denne proces genbesøgte jeg derfor mit mindmap samt mine transskriptioner, for at udforme de vigtigste og mest relevante temaer for besvarelsen af specialets problemformulering. Herefter blev jeg mere specifik i de essentielle mønstre på tværs af datasættet. Dette gjorde, at jeg kom tættere på mine endelige temaer, og blev mere konkret i de væsentlige karakteristika, som de endelige temaer skal indeholde, hvorfor jeg måtte give slip på nogle mønstre,

der ikke var stærke nok i det samlede datasæt. I denne proces blev jeg bl.a. opmærksom på, at der ikke var nok data om 'pædagogernes egen karakteristika' og 'børnenes bidrag fra pædagogernes vinkel' til at de kunne fylde et helt tema for sig. Derfor revurderede jeg mit mindmap, og kom frem til følgende:

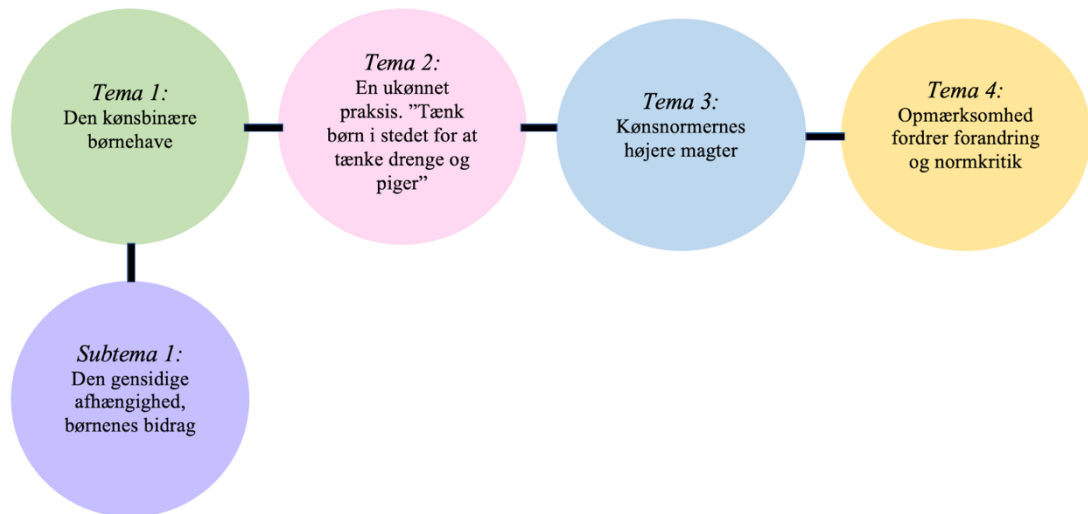
Figur 2: Andet mindmap med nye temaer

5.4.5 Raffinering, definering og navngivning af temaer

I femte fase, raffinering, definering og navngivning af temaer, arbejdes der yderligere på de temaerne der er fremkommet, og som der skal danne grundlag for den kommende analyse. Her dobbelttjekkes, at hvert tema stadig synes relevant for specialets problemformulering, og at de er opbygget ud fra gode og dybdegående essenser i datasættet. Strukturen for analysen vil i denne fase bliver opbygget, og temaerne vil blive defineret. At definere temaerne er en god måde at sikre kvaliteten af temaet på, da meningen og hovedkoncepterne skal kunne illustreres på få sætninger (Braun & Clarke, 2022). I denne fase blev temaerne ligeledes navngivet. Navnet på temaet søger at være præcis, informativ og fængende, og skal gerne demonstrere hovedindholdet (Braun & Clarke, 2022). I denne proces blev der færdiggjort fire temaer, herunder et subtema, der alle

blev revurderet og grundigt gennemtjekket for endnu engang at sikre deres relevans, og at de hverken blev for snævre eller brede. Temaerne er:

5.4.6 Rapportering

Sjette og sidste fase i refleksiv tematisk analyse omhandler rapportering. Rapportering starter allerede i de tidlige faser, hvor temaer påbegyndes og beskrives. Rapportering er en vigtig del af TA, og handler overordnet om, at fortælle læseren en historie ud fra datasættet (Braun & Clarke, 2022). I dette speciale omhandler denne fortælling, hvordan børnehavepædagogerne forstår samt påvirkes af de kønsnormer, der opleves og erfares i børnehaven. Analysen vil blive præsenteret i afsnit 6.0.

5.5 Forforståelse

Da refleksiv tematisk analyse kræver en kritisk reflekteret undersøger vil dette afsnit præsentere min forforståelse på emnet. Dette er essentielt, da disse forudantagelser uagtet om jeg ønsker det eller ej, vil have en indvirkning på mine interviews og den kommende analyse. Qua mit bachelorprojekt omhandlende etablering, vedligeholdelse og ændring af den binære kønsforståelse har fænomenet køn og viden herom fyldt i min bevidsthed fra start. Særligt viden og forudantagelser om den binære kønsforståelse. Jeg ser de traditionelle kønsnormer som noget social konstrueret, som vi i samspil med hinanden i høj grad vedligeholder, men som kan ændres ved opmærksomhed herpå, hvilket også bunder i mit valg af den videnskabsteoretiske retning til specialet. Inden interviewene har jeg derfor også haft en antagelse om, at de traditionelle kønsnormer i høj grad vil påvirke børnehavepædagogerne, og dermed også dagligdagen i

børnehaven, samt en idé om, at den biologiske tankegang til køn vil fylde og være betydningsfuld. Disse antagelser har jeg været særlig opmærksom på i kodningen samt generering af temaerne, da det essentielle ved den kommende analyse er, at datasættet har fået lov at tale for sig selv. Jeg har dermed også forholdt mig kritisk og reflekteret i forhold til mine egne forudantagelser om kønsnormer både i udarbejdelsen af interviewguiden, og i den senere proces angående den reflektive tematiske analyse. Jeg gjorde alle deltagerne i specialet opmærksomme på, at der ingen rigtige eller forkerte svar er til mine spørgsmål, men at jeg blot ønskede at høre deres perspektiver og erfaringer på området. Samtidig tænkte jeg meget over ikke at gøre, særligt de opfølgende spørgsmål, for ledende. Dermed var det vigtigt for mig, at deltageren selv kunne udtrykke egne forståelser og erfaringer åbent og frit, så det blev så rent et billede af kønsnormer i børnehaven som muligt.

6.0 Analyse

Følgende afsnit præsenterer specialets analyse. Dataen i analysen er baseret på ni pædagogers udtalelser, og er inddelt i fire hovedtemaer og et subtema. Først vil informanterne kort blive præsenteret, hvorefter hvert tema vil blive gennemgået enkeltvis. Slutteligt vil afsnittet indeholde en sammenfatning af analysen.

6.1 Præsentation af informanter

Nedenstående tabel giver et kort overblik over de ni informanter, som har deltaget i dataindsamlingen.

Tabel 5: Information om informanter

Informant	Baggrundsinformation
A	Ca. 10 års erfaring (Midtjylland)
B	Ca. 25 års erfaring (Vestjylland)
C	Lidt under 2 års erfaring (Midtjylland)
D	Nyuddannet, men med 4-5 års erfaring (Sydsjælland)

E	Ca. 21 års erfaring (Nordjylland)
F	Uddannet i 1.5 år, men har ca. 7 års erfaring (Nordjylland)
G	Ca. 15 års erfaring (Nordsjælland)
H	Ca. 1.5 års erfaring (Sønderjylland)
I	Ca. 5 års erfaring (Nordjylland)

6.2 Tema 1: Den kønsbinære børnehave

Analysens første tema 'den kønsbinære børnehave' vil belyse, hvordan den binære kønsforståelse bidrager til en stadig fastholdelse af kønnede tendenser i børnehaven, og i hvilke sammenhænge køn særligt får betydning i den pædagogiske praksis. Under dette tema, præsenteres subtema 1: 'Den gensidige afhængighed, børnenes bidrag' som vil belyse, hvordan børnene bidrager til kønsforståelser- og normer i den pædagogiske praksis.

Størstedelen af informanterne, med undtagelse af G, beskriver mindst et eksempel på, hvordan de oplever, at traditionelle kønsnormer udspiller sig i praksis. Omend, at nogle oplever det mere end andre, forekommer de kønnede fænomener ofte ubevidst. Det beskrives bl.a., hvordan nogle pædagoger går traditionelt til værks, og ser en opdeling i køn. B beskriver:

Jeg oplever kollegaer, der måske har sværere ved og rumme den der forskellighed der er, men også at tage den på sig. Det her med, at vi er faktisk med til at skabe, øh vi er med til at fastholde børnene i nogle bestemte kønsroller (. . .) Det her med at prøve at tale om, jamen er det reelt, det er der simpelthen nogle kolleger, der har sværere ved, som stadigvæk omtaler børnegrupperne som to grupper, og ikke som 24 individuelle (Trans B, l. 74-76, 79-81)

B er ikke den eneste, der oplever, at disse binære kønsforståelser kan hænge ved, C beskriver fx:

Jeg ser det i forhold til de legemiljøer og de artefakter, altså legesager, og diverse, som der bliver stillet til rådighed til børnene. Jeg ser stadigvæk, at der bliver lavet legegrupper, som er meget delt op i køn, hvor pigerne fx får Barbiedukkerne (. . .) der bliver ikke rigtig sådan åbnet op for, at hvis der nu er en dreng eller en pige der gerne vil det modsatte af det (Trans C, l. 187f, 193f)

Ovenstående oplevelser indikerer, at nogle pædagoger kan have en tendens til at se køn som to separate kategorier med tilhørende forskellig adfærd og interesser, der kan præge den pædagogiske tilgang i en traditionel retning. I samtalen om traditionelle kønsnormer beskriver D: “Altså i alt den tid, hvor jeg har været i den pædagogiske praksis, så kan det til tider godt føles ret firkantet” (Trans D, l. 29f), og F fortæller: “Den måde, jeg observerede pædagogerne tog imod børnene om morgenen. De stod klar med biler og dyr og sådan noget til drengene for at trøste dem og dukker og køkkenet til pigerne (Tran F, l. 41-43). Informanterne giver udtryk for, at pædagogernes adfærd mod børnene kan komme til at virke firkantet og kønnet, selvom det tyder på, at pædagogerne gør det i bedste henseende. Til trods for, at det forekommer naturligt for voksne at udvælge kønnet legetøj til børn kan det være med til at begrænse børnene i at udforske andre interesser (Van Lombergen et al, 2024). Ifølge Chapman (2016) udvikler børn deres forståelse af kønsroller gennem interaktion, modellering og observation, hvorfor kønskategoriseringer kan påvirke, hvordan børn ser sig selv, men også, hvordan de beskrives af voksne. H forklarer:

Så siger vi: Alle dem, der har lyserødt på, alle dem der har blå på, kan gå ud. Alle dem der er piger, kan gå ud. Alle dem der er drenge må gå ud, og kort og langt hår. Så det er ikke noget, vi som sådan siger, de er forkerte med, men vi italesætter også jamen du er en pige, og du er en dreng (Trans H, l. 21-25).

Eksemplet implicerer indirekte en forståelse af, at hvert køn kan associeres med forskellige attributter. På den måde skabes to kategorier, hvor man ikke altid siger ordene ‘dreng’ og ‘pige’, men hvor det antydes, hvilke børn, der tilhører hvilke kategorier. Dette gøres gennem bestemte ord, der associeres med et bestemt køn, fx lyserød indikerer alle pigerne. Informanterne fremhæver sproget som særligt kønnet. Dette beskrives i deres ordvalg til og om børnene samt i deres måder at beskrive børnene på. E

fortæller fx: “Hvis det er sådan en pigegruppe, så tror jeg godt man kan benævne det med sådan ej sådan en gang typisk pigefnidder eller årh det er bare de drenge, de slås hele tiden (Trans E, l. 253-255), hvor F forklarer: “Og så har jeg også lagt mærke til nogle gange, at jeg sådan er kommet til at altså med tonefaldet, at man måske bliver lidt blidere i tonefaldet når man snakker til pigerne end når man snakker til drengene” (Trans F, l. 139-141). E og F beskriver, at der skabes en forskel mellem børnene på baggrund af deres køn, da børnene påtales og beskrives på forskellig vis gennem specifikke ord og ændring af tonefald. Dette gør sig ligeledes gældende hos C, der fortæller:

Hver gang jeg tager mig selv i at sige til en dreng ej hvor er det en sej trøje du har på eller en sej kasket. Og så siger jeg til en pige bagefter hold da op en smuk, whatever det er hun har på ik. Hvorfor er det, at jeg ikke bare siger til dem alle sammen sejt eller siger til dem alle sammen smukt, hvorfor er det, at det drenge de skal have lov til at have den her, det ser sejt ud og piger skal have den her, ej hvor er det smuk (Trans C, l. 153-157).

Sproget har stor betydning og magt, og er med til at skabe og opretholde de normer og værdier, som pædagoger tillægger det enkelte køn (se afsnit 4.0). B beskriver fx:

Det meget tydelig i det her med ej sikke en fin kjole du har fået på, og drengene de var altid seje i deres tøj, og det her med, at vi faktisk også sprogligt har lagt en masse ting ned omkring det, at børn overhovedet havde et køn. Der havde vi en masse ord, der blev koblet på det, helt helt uden eftertanke (Trans B, l. 41-44).

B og Cs eksempler viser, hvordan sproget ubevidst har bidraget til at putte bestemte ord nedover børnene. Det at have sproget for øje er vigtigt, da sproglige konstruktioner er en medbidragende faktor til at fastholde køns kategorier. Ligeledes demonstrer forskellige ordvalg til henholdsvis drenge og piger en forståelse af, at børnenes egenskaber og adfærd kan beskrives med forskellige ord, hvorfor børnenes køn ligeså må bære præg af forskellighed. Både B og I forklarer fx, at de i forbindelse med beskrivelser af børnenes egenskaber har oplevet, at der søges en ‘stærk’ dreng eller mand, hvor samme italesættelse ikke forekommer om pigerne. Her får barnets køn dermed betydning for, hvordan det opfattes og beskrives af voksne.

Et andet sted, hvor traditionelle kønsnormer får en fremtrædende rolle, ses i pædagogernes forventninger til børnene. Her beskrives det hos informanterne, at de enten selv har oplevet at have forskellige forventninger til børnene afhængig af barnets køn eller set kollegaer have det. C beskriver bl.a:

Man bliver stadig lige overrasket, når der lige pludselig står et barn, som går imod den forventning der er eller den adfærd de normalt har. Og man kan sige, den adfærd de normalt har, den er jo ikke nødvendigvis lig med, hvordan de reelt set føler indeni. Det kan jo også som sagt være et resultat af, at inden jeg møder dem, der har de lært, at det der med at lave perler, det er godt nok ikke noget drenge de gør (Trans C, l. 147-152).

Cs udtalelse belyser, at børn ofte lærer at agere på bestemte måder ud fra de normer og forventninger, der er skabt til dem. Dette er ikke ensbetydende med, at det altid er sådan de ønsker at handle, men ud fra kønssocialisering og viden om, hvordan man 'bør' være ens køn, kan barnet opbygge en væremåde, der passer til de normer, der er konstrueret for barnets køn. Når pædagoger i bedste henseende bliver overrasket over, at børn ikke handler ud fra den ofte ubevidste forventning, der er til barnets køn, vidner det om, hvor svært det kan være at bryde med disse normer, hvorfor der kan ske en fastholdelse af kønnede tendenser i børnehaven. Ydermere har flere pædagoger oplevet, at der er en forskellig forventning til børns adfærd og kunnen på baggrund af deres køn. Her opleves der oftest højere forventninger til piger, hvad angår stille og rolig adfærd, hvor det hænder at drenge får længere snor, hvis de er vilde. D beskriver fx:

Jeg synes, der er forskellige forventninger nede i garderoben til at der (.) Jeg ser tit og ofte at det er drengene som får hjælp til at tage tøj på frem for pigerne. Man har en helt klar forventning om at pigerne sagtens stille og roligt kan, tage deres eget overtøj på og af (.) (. . .) og hvis så de ikke gør det, så føler jeg så også, at der bliver slået hårdere ned (. . .) En pige endte med at få skæld ud og fik italesat, at der var en forventning til, at hun sagtens selv kunne finde ud af at tage tøj på mens at pædagogen så hjalp en af drengene, som også godt kunne have tendens til at at være den som løb rundt (Trans D, l. 119-125, 129-131).

Ovenstående citat giver et eksempel på, hvordan forskellige forventninger kan udspille sig i praksis på baggrund af barnets køn. Her er pædagogens forventning til barnet afgørende for den interaktion, der forekommer mellem barnet og den voksne, og der opleves en forskelsbehandling qua barnets køn. Nogenlunde samme tendenser oplever F:

Det der med at man kan komme til at være mere overbærende overfor drenge, der sidder uroligt for eksempel, og at piger de bliver hurtigere irettesat. Og de bliver ligesom tvunget til at sidde for eksempel i en samling, hvor drengene, der kan man komme til at være en lille smule mere laissez faire (Trans F, l. 145-148).

Begge eksempler viser, hvordan disse forskellige forventninger kan være baseret på forestillingen om, hvordan man 'bør' opføre sig som henholdsvis pige og dreng. Antagelserne kan være skabt pga. tidligere erfaringer med andre børn, normer i samfundet og det pædagogiske felt samt gennem determinerende sociale konstruktioner. Når børn ikke lever op til forventninger og bryder normen, kan det for nogle blive svært at håndtere. Den forståelse der er skabt om kønsnormer vil påvirke måden pædagoger taler, tænker og handler på. F siger fx: "Det er mere i en travl hverdag, hvor man kommer til at det der, måske ens personlige overbevisninger kommer til at overrulle fagligheden, hvis det er, at man har super travlt" (Trans F, l. 164-166). Hvilket illustrerer, hvordan pædagoger i visse tilfælde kan blive påvirket af egne holdninger og forventninger til køn, trods en faglig bagage, der stræber efter en større grad af normkritik.

6.2.1 Subtema 1: Den gensidige afhængighed, børnenes bidrag

Gennem mine interviews kom det frem, at det ikke kun er pædagogerne, der bidrager til forståelsen af kønsnormer i børnehaven og disses indflydelse i praksis, men at børnene i særlig grad også er medbidragende til dette. Børnene og pædagogerne har en gensidig afhængig og påvirker hinanden. Ud fra pædagogernes beskrivelser, er børnenes bidrag på kønsnormer en væsentlig faktor i børnehavepædagogernes forståelser af kønsnormer, samt ligeledes af betydning for, hvordan kønsnormer påvirker den pædagogiske praksis. Derfor vil dette subtema dykke ned i børnenes bidrag ud fra pædagogernes synsvinkel.

Flere informanter beskriver, hvordan børnene bidrager til et mere binært kønsmønster, der får betydning i børnenes sprogbrug, lege og venskaber. Pædagogerne giver udtryk for, at børnene påvirker hinanden gensidigt både godt og skidt. Flere informanter fortæller, hvordan børnenes lege observeres som meget traditionelle, hvor piger ses i rollelege, i køkkenet og med dukker, hvorimod drenge leger med vilde dyr, fægter og bruger pistoler. Ligeledes observeres, at børn oftest leger med andre af samme køn, både i børnehaven og i fritiden. I forhold til børnenes sprogbrug, opleves det oftest i forbindelse med farver, hvor de påtales som “drengefarver” eller “pigefarver”. Her beskriver F fx:

Jeg havde også en flok drenge her til morgen. Faktisk som sad og tegnede, og de sad og snakkede om farverne og den ene siger, jeg kan lide alle farver undtagen lilla og lyserød. Så var jeg sådan lidt nysgerrig, nå hvorfor kan du egentlig ikke lide dem, *det er pigefarver* (Trans F, l. 91-94).

Her bliver farverne et symbol på køn for børnene, hvor det for nogle børn kan være vigtigt at passe ind i den forståelse, der er skabt om deres køn. Derfor kan det for nogle børn virke som at træde udenfor, hvis de pludselig kan lide farven lyserød, hvis deres køn nærmere bestemt ‘bør’ kunne lide blå. Det at træde udenfor, kan være ubehageligt for børn (Priolella, 2020), og I beskriver en episode, hvor et barn ikke passede ind i de mere traditionelle forståelser af barnets køn:

Vi havde en dreng der elskede lilla, farven lilla og kjoler, men også elskede dyr og sådan. Så var der andre børn, der godt kunne kommentere på det. Og på den måde tror jeg, at man sådan lidt blev udstillet i børnefællesskabet nogle gange. Det var ikke ensbetydende med at de voksne, du ved ikke arbejdede med det og var inde over, men det var en følelse barnet godt kunne have af at blive udstillet, engang udskammet, som om at det var forkert det han havde gang i og gjorde (Trans I, l. 118-124).

Det kan være svært for børn, der allerede har skabt køns kategorier at gå udenfor disse samt at forstå, at det er muligt at gøre sit køn anderledes. Derfor fastholder de andre børn, at drengen er ‘forkert’, da han ikke passer ind i de normer, børnene er vokset op i. Jævnfør afsnit 2.2 er det en del af børns kønnede udvikling at opdele samt se køn som to separate kategorier, hvorfor lege, venskaber, sprogbrug m.m. vil være påvirket

i en kønnet retning. Børn ser ikke fleksibelt på køn og udvikler gennem deres kønssocialisering stereotyper, som påvirker dem og deres aktiviteter. Børn er i skolealderen før de forstår, at køn ikke nødvendigvis er markør for adfærd (Berk, 2013), og derfor synes ovenstående eksempler som en naturlig del af at være et kønnet barn i børnehaven. Børnene har lært, at der hører nogle forskellige attributter til det specifikke køn, hvorfor det kan føles unaturligt, hvis disse ikke leves op til. Særligt beskriver pædagogerne, at børn har det med hjemmefra. D siger fx: “Jeg tænker at altså, at det bunder lige så meget i, hvad de bliver opfostret med derhjemme” (Trans D, l. 149f). Dette kommer også til udtryk hos G, der fortæller: “Det er jo også en tryghed i, hvad de er blevet præsenteret for hjemmefra (. . .) Altså det, det følger jo selvfølgelig med op i opvæksten” (Trans G, l. 218-220).

Udtalelserne indikerer, at børnene bliver påvirket af deres primære socialisering, og så længe, at forældrene er med til at fastholde binære kønsforståelser hos deres børn, vil dette være en medbidragende faktor i børnehavelivet. Det kan være svært for børnene at navigere forskelligt afhængig af kontekst, hvorfor de agerer på samme måder, som de er opfostret i at gøre. Når børn viser disse mere kønnede sider kan pædagogerne forsøge at udvide børnenes blik for kønnede tendenser, og åbne op for en mere fleksibel kønssocialisering. Flere informanter beskriver, hvordan de udfordrer børnene i både aktiviteter og sprogbrug. Trods pædagogernes ønske om at udviske nogle af disse kønnede tilbøjeligheder blandt børnene, er det ikke altid lige til. B beskriver fx:

Og selvom jeg siger, at vi prøver at skabe så brede kønsnormer, som vi overhovedet kan, så er der også noget af det her, som børnefællesskabet fastholder. Det er der simpelthen et stærkt børnefællesskab som gør, og jeg synes faktisk specielt, det er for drengene (Trans B, l. 307-310).

Her beskrives, hvordan børnene er med til at fastholde nogle kønsnormer, som pædagogerne ellers er ved at skubbe til. Dette kan være et udtryk for, hvor vigtigt det er for børn at passe ind i majoriteten, og dermed ikke skille sig ud eller gå imod de normer, og den måde at se køn på som børnefællesskabet på mange måder er enige om.

Skønt at ovenstående eksempler peger på, at børnene kan være med til at vedligeholde mere traditionelle kønnede tendenser, ses det også, at nogle børn slet ikke oplever køn som fremtrædende eller opdeler i køns kategorier. A beskriver fx:

[Jeg har] oplevet inden for de sidste par år, at børnene selv begynder at opponere i højere grad mod sådan noget, som drengefarver og pigefarver (. . .) hvor jeg nu sjældent hører det (. . .) Det er ikke noget vi bruger mere (Trans A, l. 163-165, 171, 174).

Flere af pædagogerne beskriver ligeså, hvordan de oplever børn, der leger med alt slags legetøj, og ikke tænker over, hvorvidt det hører mere til det ene eller det andet køn. Børnene begynder langsomt selv at gå imod de mere binære kønsforståelser i forhold til klæd ud tøj, farver og aktiviteter. Nogle informanter observerer, hvordan det vigtigste for børnene er interesser og relationer, fremfor artefakter der forbindes med bestemte køn. Dette kan indikere, at børn også rykkes med de nyere tendenser og eventuelt opfostres på måder, hvor køn ikke får lov til at fylde i samme grad som tidligere.

6.2.2 Opsummering

Temaet afdækker, hvordan traditionelle forståelser af kønsnormer kommer til udtryk, og hvilken indflydelse det har i den pædagogiske praksis. Det belyses, hvordan flere informanter har oplevet eksempler på en vedligeholdelse af den binære kønsforståelse i børnehaven, hvor det kommer til udtryk, at nogle pædagoger ser forskelligt på adfærd og interesser ud fra barnets køn. Den binære forståelse af køn kan influere pædagogerne i deres ordvalg, sprog og interaktioner, samt i de forventninger de har til børnene og børnenes ageren. Derfor viser temaet, at barnets køn stadig har en betydning i nogle pædagogiske sammenhænge. Subtemaet viser, at pædagogernes observationer af børnene får en særlig betydning for forståelser af kønsnormer i børnehaven. Det er beskrevet, hvordan børnene bidrager til at fastholde binære kønsmønstre i deres aktiviteter, sprog og venskaber, men på den anden side ligeså stå imod kønnede tendenser, og vælge interesser og aktiviteter fra et mere kønsløst perspektiv. Det at børn og pædagoger påvirker hinanden gensidigt er en væsentlig faktor, der demonstrerer vigtigheden i at kigge på begge grupper, når kønsnormer undersøges i praksis.

6.3 Tema 2: En ukønnet praksis. “Tænk børn i stedet for at tænke piger og drenge”

Tema 2: En ukønnet praksis, står i kontrast til analysens første tema. Med dette tema illustreres, hvordan køn fylder mindre i den pædagogiske praksis. Temaet vil belyse, at pædagoger minimerer brugen af kønnede tendenser, og neutraliserer ord, så de ikke får en kønnet betydning. Temaet viser, hvordan barnets interesser og behov er i fokus, og at aktiviteter og leg ikke skal determineres af barnets køn. Ydermere vil temaet belyse, at det kan være essentielt at udfordre traditionelle kønsnormer i praksis, samt at pædagogerne har ansvar for at gå kritisk til værks, og være opmærksomme på egne handlingsmønstre.

Til trods for, at størstedelen af pædagogerne har eksempler på kønnede tendenser i børnehaven, som beskrevet i tema 1, kommer det i ligeså høj grad til udtryk, hvordan der på mange områder ikke er fokus på køn i den pædagogiske praksis. Flere informanter beskriver, hvordan kønsnormer ikke har haft en særlig betydning i børnehaverne medmindre nogle har skilt sig ud. Den mere kønsløse tilgang kan bunde i, at de ikke har oplevet særlige udfordringer på området, men kan ligeså være fordi, at barnets køn ikke er af betydning for pædagogerne. I mit interview med E, blev det klart, at køn ikke skal have lov at fylde i deres pædagogiske praksis. E fortæller bl.a.: “Jeg synes ikke det er noget, så er det ubevidst, det er ikke noget vi sådan tænker, at det er. Faktisk tværtimod så er det sådan med, at det der med drengefarver og pigefarver bruger vi simpelthen ikke” (Trans E, l. 45-47). I Es børnehave ønskes et minimeret kønnet sprog, og ingen opdelinger på baggrund af køn. Derfor beskrives der også, at de ikke bruger ord som drenge- og pigefarver, da farverne ikke skal indikere et bestemt køn. Senere supplerer E med:

Vi har fokus på, at man har lov til at være lige præcis den man er. Og det er det også, fordi vilkårene i forskellige børn er så forskellige. Det [køn] har aldrig sådan været oppe og have betydning. Det har alle dage været hvem du lige er” (Trans E, l. 162-165).

Citatet illustrerer, at køn ikke bliver gjort betydningsfuldt i børnehaven, men at det vigtigste fokus er de enkelte børn, og hvem barnet er, og det er ligegyldigt, hvorvidt barnet har interesser eller udseende, der istemmer sig de traditionelle kønsnormer i samfundet. Barnet skal have lov til at følge eget behov og lyster. G beskriver ligeledes: “Jeg tror ikke sådan, at jeg kan kategorisere dem i, det her det er pige ting og det her det er drenge ting, altså jeg støtter op og går med dem” (Trans G, l. 147f), hvilket viser, at tingene i deres børnehave ikke kan grupperes efter køn, da hverken børnene eller pædagogerne laver denne inddeling. Derfor er ingen genstande eller legeområder kønnede, men åbne for alle typer af børn.

Ydermere beskriver informanterne, at ingen af dem opfordrer til kønnede lege eller aktiviteter. Her har der særligt været fokus på relationsdannelse, at styrke børnenes kompetencer samt at se barnets interesser og behov. Ingen af informanterne tænker over eller bruger barnets køn, når de skal tilrettelægge aktiviteter med børnene. C nævner fx:

Altså først så tænker jeg meget over, at de aktiviteter vi laver, de skal være lystbetonet. Forstået på den måde, at det skal handle om (.) børnenes perspektiv, hvad siger børnene til mig, at de har interesse i. Hvad viser de mig, at de har interesse i. Og så simpelthen gør alt, hvad jeg kan for at se barnet og barnets behov før jeg ser barnets køn (Trans C, l. 230-233).

I dette eksempel arbejdes der bevidst med at se børnenes behov og interesser, før barnets køn. Der er en opmærksomhed på, at aktiviteterne i børnehaven ikke skal lægge op til et specifikt køn, men nærmere bestemt være determineret af børnegruppen. I fortæller ligeledes: “Jeg tænker aldrig køn. Jeg tænker mere deres særinteresser. Og så er det sådan set ligegyldigt. Jeg tror heller aldrig jeg har prøvet at lave aktiviteter, hvor jeg bevidst har sagt piger og drenge for sig” (Trans I, l. 77-79). Citatet indikerer, at det ikke er i tankerne at opdele aktiviteter eller lege efter barnets køn, hvilket I heller aldrig har gjort. H fortæller også:

Vi har også været meget konsekvente med at sige at der findes ikke drengefarver eller pigefarver, og barbier må drenge også lege med og biler må piger også lege med, og det har børnene egentlig taget rimelig godt til sig (Trans H, l. 30-33).

På baggrund af ovenstående citater giver pædagogerne børnene en mere lige mulighed for at deltage i aktiviteter uagtet deres køn. Ligeså kan pædagogerne være med til at åbne op for, at børn ser og oplever andre ting, end hvad de måske selv ville vælge. Yderligere fortæller I, hvordan det at acceptere samt gøre tingene mere kønsløse, kan skabe nye normer for både voksne og børn i børnehaven: “Der var en dreng. Han elskede kjoler og farven lilla. Men min oplevelse er egentlig. Men når så det er, så bliver det omfavnet, altså så det bare normen” (Trans I, l. 24f). I citatet beskrives det, hvordan at drengen der går imod de traditionelle kønsnormer, som i subtema 1 nævnes som værende udenfor børnefællesskabet, ligeså kan være med til at rykke på nogle tendenser. Det at han går i kjole og elsker lilla bliver til normen, hvilket er et godt billede på, at normer kan skubbes og ændres, hvis det abnorme opleves. Når børn ikke kategoriseres eller pålægges at følge bestemte forventninger på baggrund af deres køn, får de traditionelle kønsnormer ikke den samme magt. B beskriver bl.a., hvordan pædagoger skal være opmærksomme på nye tendenser og udtaler i den forbindelse:

Og det er jo ikke fordi vi sådan kan gøre en forskel hjemme i familierne, men vi behøver jo ikke at fastholde det hos os. Altså det her med, vi er jo også med til sådan rent samfundsmæssigt at fastholde en struktur, hvis vi ikke gør noget (Trans B, l. 459-461).

Citatet belyser, hvordan pædagoger kan være med til at fastholde visse kønnede strukturer, hvis der ikke gøres noget i den pædagogiske praksis. Her tydeliggør B, at pædagogerne ikke skal være dem, der fastholder de binære kønsforståelser, men at de netop skal være med til at skubbe til normerne, og skabe en mere ukønnet pædagogisk praksis. Det at skubbe til normerne kan i visse kontekster være vanskeligt, men det kan synes nødvendigt at gøre et forsøg. D beskriver bl.a. det at udfordre mere kønnede tendenser:

Jeg har prøvet nogle gange sådan at udfordre nogle kollegaer lidt i forhold til det der med at spørge ind til hvorfor, at et barn måske har skulle det som det har skulle. Fordi jeg har følt at det har været kønsbestemt fremfor at se på, hvad barnet måske allermest havde lyst til (Trans D, l. 207-210).

Eksemplet demonstrerer, hvor vigtigt det kan være at tale med sine kollegaer, hvis man oplever traditionelle kønsnormer i børnehaven. Ofte forekommer disse ubevidst, og det kræver en vis opmærksomhed at opdage egne handlingsmønstre. Det at D tør skubbe til sine kollegaer og stille spørgsmålstegn ved, hvorfor de agerer som de gør, kan være med til at skabe en mere ukønnet pædagogisk praksis. Ligeså viser det, hvor essentielt det kan være at have sociale interaktioner med hinanden for at skabe nye forståelser og konstruktioner. G kommer ind på, hvordan samtalen mellem kollegaer, kan have en positiv indvirkning i at skabe rum for alle børn: “Vi snakkede i hvert fald meget om i personalegruppen, at det var vigtigt, at vi ikke gik ind og sagde hov, hvorfor har du kjole på eller talte nedsættende til ham, fordi at det skulle han have lov til” (Trans G, l. 164-166). Det at de drøfter sager om kønsnormer- og forventninger i personalegruppen, vidner om en øget opmærksomhed, hvor børnene ikke skal vurderes ud fra deres tildelte køn ved fødslen, men nærmere bestemt have lov til at udforske egne interesser og behov. En øget opmærksomhed, der bidrager til normkritik i praksis, vil blive belyst i analysens fjerde tema. Det at udfordre, være kritisk og sætte barnet først er noget som informanterne finder vigtigt i deres arbejde. Til slut i interviewet blev alle pædagogerne spurgt ind til, hvilke råd de ville give nyuddannede pædagoger eller pædagoger, som de har i praktik, når det kommer til kønsnormer i praksis. Her var svarende ganske enstemmige, og det blev tydeliggjort, hvor stor betydning, det har for alle pædagogerne, at nytilkomne kigger på barnet og går åbent og kritisk til værks, og ser ind i egen forforståelse. A siger fx:

Kig på hvad barnet vil og ikke hvilken farve tøj det har på eller hvilke kønsdele det har. Det er sådan set ikke så interessant. Det er hvad barnet synes er interessant og lad være med at lade det andet blive noget der enten understreger, hvad det er god til eller understreger, hvad det ikke er god til. Så lad være med at lade køn fylde for meget i forhold til, hvad det er for nogle muligheder det her barn får (Trans A, l. 463-468).

A understreger, at kønnet ikke skal have betydning for barnets muligheder, men at børn skal ses som børn, og ikke som deres køn. Pædagogerne skal ikke påvirke barnet i bestemte retninger, men give alle børn lige muligheder trods køn. Barnet skal være i højsædet, hvilket F også beskriver, at der er lovgivning der beforder. I samme henseende fortælles: “Tænk børn i stedet for at tænke piger og drenge” (Trans F, l. 453-

456). Ifølge informanterne skal børn have lov til at følge egne drømme, lyster og ønsker, uden at de voksne tænker på barnets køn.

Andet tema illustrerer, hvordan pædagoger kan agere mere ukønnet i praksis, hvor barnets køn ikke er af afgørende betydning. Temaet belyser, hvordan pædagoger bidrager til lege og aktiviteter baseret på barnets interesser og behov fremfor barnets køn. Det demonstreres, hvordan alle børn skal kunne deltage og ikke føle sig begrænset af eget køn. Ligeså arbejder flere af informanterne på mere kønsneutrale tilgange, hvor ord som drenge- og pigefarver ikke anvendes, og hvor børn skal føle sig accepteret i at lege med det legetøj, de har lyst til. Derudover beskrives vigtigheden i at skabe fælles retningslinjer blandt pædagogerne og udfordre hinanden, hvis tingene bliver for kønnet. Slutteligt demonstreres en bred enighed i, at kommende pædagoger skal gå åbent til værks og se barnet før kønnet.

6.4 Tema 3: Kønsnormernes højere magter

En del af pædagogernes forståelser og ageren angående kønsnormer påvirkes af forskellige faktorer, der spiller en rolle i, hvilken indflydelse kønsnormer har i praksis. Derfor vil dette tema dykke ned i nogle af de faktorer informanterne nævner, som indflydelsesrige og betydningsfulde for deres arbejde omkring køn- og kønsnormer. Temaet vil belyse forældrenes indflydelse, kulturelle og religiøse forskelle samt pædagogernes alder, der kan bidrage til en generationskløft.

En af de faktorer, som går igen og som kan have en påvirkning på pædagogerne, er børnenes forældre. Et godt samarbejde mellem forældre og pædagoger i en børnehave synes afgørende og som en vigtig del af den pædagogiske praksis. Dog kan der opstå dilemmaer når forældre og pædagoger er uenige om tilgange, fx spørgsmål om kønsnormer. B fortæller bl.a.:

Der er ingen tvivl om, at vi står nogle gange over for forældre som har en (.) de har ikke samme opfattelse af det, som vi har. Forældre der siger i ramme alvor, at de for eksempel ikke vil have, at drengebørnene, de går i pige klæd ud tøj. Og det vil de bare ikke have, og slet ikke, at der bliver taget billeder af det til vores normale Aula opslag (. . .) Så på den måde, så kommer vi nogle gange til at stå i et pres udefra (Trans B, l. 345-349, 361).

B beskriver et pres udefra, der opstår når forældre gerne vil have en indflydelse på, hvordan kønnede tendenser skal udfolde sig i børnehaven. Der opstår et dilemma mellem forældrenes ønske, og de visioner pædagogerne har for børnene i børnehaven. Hvis drenge har lyst til at gå i kjoler ønsker informanterne ikke at begrænse dette, men de kan blive påvirket af de tanker og holdninger, som forældrene har. D fortæller fx: “Forældre, de kan jo have deres syn, og de vil jo selvfølgelig gerne præge, men altså i forhold til at have et godt samarbejde ville jeg nok godt kunne se, at man kunne have en tendens til at give efter” (Trans D, l. 199-202). Man kan som pædagog risikere at komme til at gå på kompromis med eget og institutionens pædagogiske værdisæt, hvis presset udefra bliver for stort. Påvirkningen udefra kan få en afgørende rolle, og kan i nogle tilfælde få pædagoger til at gå med på en mere traditionel tilgang til køn, da det kan virke nemmere i et godt samarbejde. Samtidig kan forældrenes holdninger særligt have indflydelse, hvis pædagogerne ved, at det kan ramme børnene negativt. I følgende citat handler E fx ud fra en viden om, at forældrene ikke ønsker at se deres dreng i kjole:

Men jeg vil også indrømme, at på et tidspunkt, da jeg vidste, han har fået rigtig meget skældud. Altså sådan årrh han har pigetøj på. Så kunne jeg godt skærme ham lidt i (.) og så hjælpe ham af med det, nogle gange inden de kom, for at han ikke og det kan godt være, at det er en mega dårlig ide, men det er simpelthen for at skærme ham, for han ikke fik skæld ud (Trans E, l. 189-193).

E tager kjolen af barnet inden forældrene kommer for at undgå at barnet får skæld ud. E nævner selv, at dette måske er forkert, men at det er gjort i forsøget på at skåne drengen, hvilket ikke bliver gjort hos de andre børn. Derfor kan det implicit opleves som en forskelsbehandling i børnenes mulighed for at udforske køn baseret på forældrenes påvirkning. Her ses det, at forældrenes holdninger til traditionelle kønsnormer fylder og har en indflydelse på, hvordan pædagoger agerer. Informanterne nævner, at det først og fremmest handler om barnet samt det værdisæt pædagogerne arbejder ud fra, hvorfor dialog med forældrene er altafgørende i sådanne situationer. Det beskrives, hvordan det hos forældre ofte bunder i en bekymring. I disse tilfælde kan samtaler med forældre skabe en viden om, at det er værdifuldt for børn at få lov til at udforske køn.

I beskriver fx: "Så har vi jo dialoger om jamen (.) Ja, hvem de er som menneske i stedet for hvad deres køn ENGANG har betydet" (Trans I, l. 73f). Citatet påpeger, at det for nogle forældre kan være godt at blive mindet om, at barnets køn ikke nødvendigvis determinerer adfærd eller interesser, men at det kan være sundt for alle børn at udforske forskellige tilgange. G beskriver også at flere forældre har udtrykt: "Altså sådan gud, det havde de ikke tænkt over var relevant for barnet at prøve" (Trans G, l. 186f). Citatet demonstrerer, at forældrene ikke er bevidste om, at det kan være relevant for børn at undersøge forskellige kønnede tendenser. Flere af forældrene kan være opvokset i mere traditionelle og faste kønsnormer, hvilket kan betyde, at disse er indlejret hos dem. Derfor kan tanker og holdninger om kønsnormer forekomme på et mere ubevidst plan.

En anden faktor, der synes at spille en rolle i informanternes syn på kønsnormer og disses indflydelse i praksis er kultur og religion. Hos nogle informanter opleves en forskel i, hvilke tilgange og forventninger, der er fra forældrenes side til barnets køn, baseret på den kultur eller religion de kommer fra. B beskriver fx: "Vi har en del børn, som er fra andre kulturer, og der er familierne også, altså der er helt klart kønsroller der (. . .) Der er nogle helt klare forventninger til, hvad de skal" (Trans B, l. 96-100). Disse forventninger kan præge den pædagogiske praksis og påvirke pædagogerne adfærd i forhold til børnene, når de ved, hvilken betydning køn har for børnenes kultur. Her agerer pædagogerne ikke kun i forhold til børnenes køn, men også i forhold til deres etnicitet og religion. H beskriver fx, hvordan nogle forældre med anden kulturel baggrund har sværere ved at forstå de valg, som pædagogerne foretager sig, særligt de valg, der ikke istemmer sig det kønssyn forældrene har. Nogle informanter beskriver, hvordan det kan føles som et dilemma at vælge mellem kultur, religion og det kønsværdisæt som institutionen ønsker at arbejde ud fra. E forklarer bl.a.:

Der er nogle kulturer, hvor det er meget opdelt, og hvor vi sådan forsøger at sige, jamen alle farver er faktisk fine, og man skal gå efter det man synes der er pænt, men når han så kommer hjem og han har lavet et lyserødt armbånd, hvis det var det, og hvis det ikke er til hans mor, så er det forkert. Så der vil dilemmaet jo være, fordi man skal respektere det også (Trans E, l. 47-51).

I dette citat belyses kultur og religion som en faktor der spiller ind i den pædagogiske praksis, og som til tider kan skabe et dilemma mellem pædagogernes faglige værdier, og den respekt de ønsker at have for andres religion og kultur. Det at religion og kultur spiller en rolle i det pædagogiske arbejde fremhæves ikke som en udfordring, der skal findes en løsning på, men er snarere en fremstilling af, at det i nogle situationer er sværere at arbejde kønsinkluderende end andre. Informanterne giver hermed en forklaring på, hvorfor der kan opstå forskellige tilgange til kønsnormer i samme børnehaven, og at der i nogle kontekster kan være en kontrast mellem institutionens ønskede kønsnormsæt og familiernes kønsforståelser. I fortæller fx:

I det to-kulturelle, så snakker man meget, drenge og piger, så der kan jeg måske godt nogle gange (5), der nytter det ikke at tage diskussionen, for eksempel fordi de har ud fra deres tro en anden tankegang end hvad jeg har. Så af respekt for deres tro også. Så tror jeg bare. Så tager man ikke altid diskussionen (Trans I, l. 173-176).

Her beskrives det, at der på baggrund af forældrenes og barnets tro ikke altid diskuteres tilgange til kønsnormer. I beskriver en forskel i, hvilke familier pædagogerne vil tage diskussionen med, og hvilke de ikke vil, af respekt for kultur og religion. I ønsker, at respektere den tro, som barnet og familien kommer med, hvorfor familiens religion vægter højere end de kønsnormer børnehaven normalt agerer ud fra. Ligeså vidner det om, hvor vigtigt det er at have intersektionalitet for øje, da menneskets identitet aldrig kun konstrueres af en enkelt faktor, men sker i samspil mellem flere. Børnene er dermed positioneret på bestemte måder, der determinerer, hvilke muligheder de har for at udforske egen kønsidentitet (Jensen & Christensen, 2011).

En sidste faktor der påvirker, hvordan kønsnormer udspiller sig i praksis, og som har en betydning for indflydelsen heraf, er pædagogernes alder. Flere informanter oplever, at alder påvirker den retning kønsnormer udspiller sig i praksis, herunder om den er mere traditionel eller ej. A fortæller:

Jeg oplever, at når der faktisk er nogen der er (.) med på at udfordre de her roller, så er det som regel snarere de 20 årige unge medhjælpere, end det er de øhh, ja 30 plus pædagoger (.) der nu er i institutionen eller for den

sags skyld også medhjælpere, *der er nået den alder*, men altså det er som om alder, der er et generationsskifte, der som forhåbentlig kan gøre noget (Trans A, l. 55-59).

Eksemplet peger på, at det hos den yngre generation synes lettere at udfordre de mere traditionelle kønsroller- og normer, hvorimod de kan virke mere indlejret hos den ældre generation. Dette kan skyldes, at der i samfundet hele tiden opstår nye diskurser om køn og kønsnormer, der er med til at skubbe til, og ændre, de sociale konstruktioner, der allerede er skabt på området. Det seneste årti er der sket en væsentlig ændring i forståelsen af køn (Jensen, 2020, april), der kan påvirke særligt den yngre generation, som vokser op med mere fleksible og utraditionelle kønsnormer. Disse tanker ses hos flere informanter, og det tyder på, at der er skabt en diskurs blandt pædagogerne om, at den yngre generation er mere oplyst og vidende på kønsområdet sammenlignet med den ældre generation. D beskriver fx:

Hvis der er forskellige alder blandt kollegaer, om de er fra nyere tid eller ældre tid, eller hvad vi nu lige engang skal sige, fordi at igen lidt tilbage til, hvordan er det de er blevet opfostret. Hvor det måske har været langt mere firkantet førhen, hvor at det er blevet langt mere løst og ikke så, så lige, øhh der er en dreng og der er en pige. Det er blevet udkonkurreret lidt, og det er også en kæmpe debat (Trans D, l. 234-240).

D giver et eksempel på, at det kan være en stor debat mellem pædagogerne, at der er forskellige forståelser af kønsnormer i børnehaven. Disse forskellige syn på køn, kan som beskrevet skyldes opvækst i forskellige årtier, hvor synet på og tilgangen til køn ikke har været den samme. H siger:

Det er den yngre generation jeg også arbejder med, så de har, de har også den der lidt moderne tænkning og lidt moderne holdning til det hele, modsat nogle af de ældre, som er i samme hus, der måske kan have det lidt sværere ved det (Trans H, l. 133-136).

Ovenstående udtalelser skaber implicit en følelse af en 'os' mod 'dem' kultur blandt nogle af pædagogerne, hvor det påpeges, at den ældre generation ikke følger med i den

mere moderne tankegang, men derimod er medvirkende til at fastholde mere traditionelle kønsnormer og mønstre.

Tredje tema illustrerer, hvordan udefrakommende samt personlige faktorer spiller en rolle i, hvordan kønsnormer kommer til udtryk og påvirker den pædagogiske praksis. Temaet vidner om, at forældre har en udpræget påvirkning samt holdning til den måde, hvorpå både traditionelle og utraditionelle kønsnormer får lov at fylde i praksis. I sådanne tilfælde viser temaet, at der let kan opstå en barriere mellem en ønsket ukønnet praksis og et godt forældresamarbejde, og at det til tider kan være vanskeligt at stå ved ens faglige værdier omkring køn. Ligeledes demonstrerer temaet et dilemma mellem kønsnormer, kultur og religion, hvor alle dele skal respekteres og håndteres på rette vis. Slutteligt viser temaet, at det ikke kun er udefrakommende faktorer, der spiller ind i påvirkningen af kønsnormerne i praksis, men at informanterne oplever en generationskløft, hvor den yngre generation beskriver sig selv som mere moderne og flydende i forståelsen af kønsnormer- og roller.

6.5 Tema 4: Opmærksomhed fordrer forandring og normkritik

Fjerde og sidste tema vil belyse, hvilken betydning det kan have når børnehavepædagoger bliver gjort opmærksomme på kønsnormers påvirkning i praksis. At blive opmærksom og dermed mere refleksiv i sin ageren, er noget der går igen ved størstedelen af informanterne. Flere af dem har oplevet forandring på kønsområdet blot de seneste fem år, hvilket kan skyldes større viden. En øget opmærksomhed og refleksion på kønnede tendenser er en særlig bidragsyder til forandring, refleksion og normkritik, som i sidste ende, kan have en positiv indvirkning på et til tider kønnet børnehavemiljø.

Trods at kønsforskning i de nordiske lande kom frem på universiteterne i 1970'erne, og hvor forskningslitteratur både herhjemme og i udlandet gennem tiden har udfordret det binære kønssystem mere og mere (Hansen & Pedersen, 2012), er det ikke ensbetydende med, at den pædagogiske praksis i Danmark altid følger trop. Ifølge informanterne i mit studie tyder det på, at dette er ved ændre sig da det beskrives, hvordan kønsnormer i børnehaven har ændret sig de sidste 5-7 år, B fortæller bl.a.:

Der er sket rigtig meget i forhold til at opfattelsen af hvad (.) at køn overhovedet er. Da jeg blev uddannet der delte vi fuldstændig roligt børnene i drenge og piger, og det er jo biologisk køn man gik efter, at der var ikke noget som helst andet man talte om, og det har ændret sig rigtig meget (. . .) for måske lidt mere end 5 år siden, men ikke 10 år. For 10 år siden, da var det stadigvæk mere klassisk, øh ja øh fastlåste mønstre vi havde (Trans B, l. 32-37, 52-54).

Førhen var der en tendens til, at de traditionelle kønsnormer fik lov at fylde en del mere i praksis, og inddelingen af børn og børnenes aktiviteter var særligt præget af en binær tilgang til køn. Hvad der har skabt denne ændring har været svært for informanterne at finde tydeligt frem til, men D nævner blandt andet, at pædagogstudiet er begyndt at fokusere mere på køn, seksualitet og mangfoldighed, som er blevet et 10 ECTS-point modul, der er placeret på det første år af uddannelsen (Trans D, l. 256) (Nielsen et al., 2014). Ligeledes beskriver I, at der er kommet et nyt fagligt fokus i det pædagogiske felt: "Vores fag har ændret sig rigtig meget, man har VILDT meget fokus oppefra på det enkelte individ, og det gør bare, at det er nemmere at kigge på diversiteten i børnene" (Trans I, l. 165-167). Det faktum, at man har fokus på det enkelte individ oppefra gør det ifølge I nemmere at se på det enkelte barns behov fremfor børnefællesskabet som en samlet enhed. I oplever at personalegruppen er mere opmærksomme og snakker mere sammen om, at der ikke skal opstå forventninger til børnene qua deres køn. Denne nye undervisning og tilgang til individers køn i det pædagogiske felt virker som en medbidragende faktor til at udviske noget af den indflydelse det binære kønssystem har haft i børnehaverne. Samtidig tydeliggøres det, hvor vigtigt det er, at udbrede viden om fænomenet, for at forandring kan forekomme. Til trods for, at modulet 'Køn, seksualitet og mangfoldighed' blev en del af pædagoguddannelsen for godt 10 år siden (i 2014) (Nielsen et al., 2014) beskriver A, B, D og I alligevel, at det er kortere end 10 år siden, at disse forandringer særligt har vist sig i praksis. Dette vidner om, at tilgange og tiltag til køn ikke ændres med det samme. Ydermere er modulet placeret i starten af uddannelsen, der i alt varer 3.5 år, hvorfor der er gået nogle år fra de første studerende modtager undervisningen til de er i fast arbejde. B udtaler bl.a.: "Det med at vi prøver at få et sprog, som er lidt bredere i forhold til de normer, vi ligesom arbejder ud fra. Det er ikke bare lige at få ændret" (Trans B, l. 83-85). Citatet indikerer, at indlejrede traditionelle kønsnormer ikke er

noget, der kan blive ændret fra den ene dag til den anden, men kræver tid, refleksion og samtale, trods undervisning på pædagogstudiet. Ligeså er det værd at være opmærksom på, at langt fra alle pædagoger har fået denne undervisning under uddannelsen. C beskriver fx:

Altså gennem min uddannelse kommer der meget mere pres på min generation af pædagoger fordi vi skal ud og lave det hele om. Vi skal ud og overbevise (.) dem, der allerede er i faget om, at nu er der en ny måde at gøre tingene på, og den er meget bedre (Trans C, l. 666-669).

Denne oplevelse fra en yngre pædagog indikerer en følelse af, at der følger et ansvar for at skabe ændringer qua det nyere fokus i uddannelsen. C forklarer, hvordan pædagogerne, der har været på arbejdsmarkedet i længere tid er i gang med en læringsproces, hvor nyere tilgange til køn skal inkorporeres i en glidende overgang, der til tider beskrives som en svær opgave, der kan møde modstand (Trans C, l. 676f).

Selvom forandringen gennem de seneste år opleves positivt og de fleste udtrykker optimisme, mener A, at der stadigvæk er ting at arbejde på, når det kommer til kønsnormer i praksis: "Min oplevelse er, at vi er et bedre sted end vi var for 5 år siden og for 7 år siden, men også at vi har langt at skulle endnu" (Trans A, l. 484f). Her beskriver A, at det pædagogiske felt umiddelbart ikke synes at være der, hvor ønsket er at komme hen. For at komme endnu længere er pædagoger ifølge Rasmussen & Wondie (2022) nødt til tage nogle aktive og reflekterede valg omkring den kønnede praksis, men ligeså blive opmærksomme på, at traditionelle kønsnormer stadig dominerer i nogle arenaer. I forlængelse af dette har flere af de interviewede pædagoger et ønske om, at særligt traditionelle kønsnormer bør og skal fylde mindre. En måde hvorpå de traditionelle kønsnormer kan udfordres, er først og fremmest ved at blive opmærksomme på, at de findes. Opmærksomhed på kønnede pædagogiske praksisser beskrives tilbage i afsnit 2.4.2 som normkritik. Gennem de ni interviews blev det tydeliggjort, at opmærksomhed på kønsnormer blandt pædagogerne fordrer normkritik, og dermed en mere kønsløs indflydelse i børnehaven såfremt at de opdages. Dette kommer fx til udtryk hos A, der beskriver:

Vi taler jo ind i en (.) en opdragelse og en række af normer, som vi selv er blevet præsenteret for, så skal vi jo så på en eller måde finde ud af at udfordre dem, men det gør, at vi selv skal se dem først (Trans A, l. 76-78)

As udtalelse beskriver vigtigheden af at kunne indfange i hvilke pædagogiske praksisser det binære kønssystem dominerer, hvis det, som påpeget af Rasmussen & Wondie (2022) skal være muligt at gå normkritisk til værks. Dette er ikke altid ligetil, hvis den kønnede indflydelse hersker på et mere ubevidst plan, som informanterne giver udtryk for. I den forbindelse beskriver B: “Og det bliver nemlig ubevidst, så når man så får øje på det, så kan man jo begynde at tænke anderledes eller tale anderledes om det” (Trans B, l. 125f), hvilket ligesom hos A påpeger, at ændringer først kan forekomme når man får øje på ens ubevidste ageren. Det at få øje på traditionelle kønsnormer vil kræve stor bevågenhed og iagttagelse fra pædagogerne og deres kollegaer. Det er ikke en opgave, der er ligetil. D fortæller fx:

Det er jo meget nemt at falde ind i en kultur, uden at man lægger mærke til det, fordi hvis det er det, som der præger rigtig meget, hvor man er, så kræver det en ret stor bevidsthed, om ikke selv at falde ind i det (Trans D, l. 42-44).

Denne refleksion over eget ansvar implicerer indirekte, at det er nødvendigt at hele institutionen arbejder kønsinkluderende, og har en fælles forståelse. Ifølge Fraser (2001) følger individer oftest den kultur og de normer som majoriteten indgår i, hvorfor det er nemt at gøre som resten af gruppen uden at tænke over det. Omvendt kan det være svært at bryde ud af en bestemt kultur, som den organisation man arbejder i er indlejret indenfor. Ifølge Christensen et al. (2023) kan det at stille pædagoger spørgsmål om egne overvejelser i arbejdet med køn sætte gang i refleksioner og stillingtagen omkring kønsnormer. Dette viste sig særligt hos nogle af informanterne, hvor det blev kommenteret, at vores aftale samt mine spørgsmål gennem interviewet satte gang i refleksioner. Da E og jeg taler om forventninger til kønsnormer- og roller fortæller der: “Jeg synes det er det, der er spændende ved alt det du spørger om faktisk, fordi det rusker op i noget, som i ens hverdag, som man ikke altid lige tænker over (. . .) du stiller meget forstyrrende spørgsmål” (Trans E, l. 244f, 272). I dette citat giver E udtryk for, at spørgsmål om kønnede praksisser medvirker til refleksion og tanker om de ting,

som oftest forekommer på et ubevidst plan og underbygger ligeledes vigtigheden i at blive opmærksom på det. I samme henseende fortæller I:

Det får da virkelig en til at reflektere. Og det tror jeg er fordi, det fylder så lidt i hverdagen. Så det gør også, at vi vil. Vi har snakket om, at vi vil have en opmærksomhed på det, fordi at i realiteten kan vi jo godt tænke alle de her fine tanker, og det gør vi ikke, der er ikke noget. Men gad vide om vi måske gør alligevel. Det vil vi da være nysgerrige på (Trans I, l. 191-196).

Eksemplerne tyder på, at det at få stillet spørgsmål til kønnede normer sætter gang i tanker og overvejelser om, hvordan den praktiske tilgang er, og hvordan iagttagelse kan bidrage til bevidsthed. For selvom der er en tanke om, at traditionelle kønsnormer ikke dominerer eller fylder i hverdagslivet, bliver E og I alligevel bevidste om, at det kan forekomme uden det opdages. Interviewene synes at gøre en positiv forskel for pædagogernes forståelse og indsigt af kønsnormer, og kan bidrage til et øget fokus i praksis. F beskriver afslutningsvist:

Jeg er jo blevet sporet lidt ind på det igen og ligesom tager mig lidt sammen i forhold til det efter, at vi to har haft den her aftale, fordi at så får jeg lidt øje på det igen. Hvad er det egentlig vi går og gør. Og jeg kunne faktisk også godt finde på lige at sige lidt om det til vores personalemøde i næste uge. Sådan bare lige sådan for at skabe en opmærksomhed (. . .) Det er meget sundt lige at blive mindet om, at lige være lidt mere kritiske i forhold til, hvad man bare går og gør (Trans F, l. 471-475, 479f).

Det illustreres, at selvom formålet og intentionen er at arbejde så kønsinkluderende som muligt, så kan alle have gavn af at blive påmindet, hvordan kønsforståelser er indlejret og påvirker os på et ubevidst plan. Påmindelsen kan medvirke til kritisk eftertanke. Ydermere bidrager F til, at budskabet om kønsnormerne kan blive spredt til resten af personalegruppen, så hele institutionen kan få en øget opmærksomhed på emnet, og dermed sigte mod en mere normkritisk tilgang i hverdagen, hvor kønsspørgsmål kan få lov at fylde mindre. Det at formidle viden og information på området, kan være bidragende til den ændring, som flere af informanterne beskriver, at de oplever i praksis. Ligeså kan det være vanskeligt at ændre noget alene.

Dette tema demonstrerer forandringer, hvad angår spørgsmål og tendenser om kønsnormer i børnehaven i de seneste år. Denne forandring kan bl.a. ses i lyset af mere viden og information på området, der skubber til den normkultur, der tidligere har domineret i den pædagogiske praksis. Ligeledes belyser temaet vigtigheden af, hvordan øget bevidsthed og fokus på kønnede tendenser er en stor bidragsyder til normkritik. Det at blive gjort opmærksom på egne handlinger og tanker medfører refleksion på området. Dette viser sig at have en god indflydelse på, hvordan pædagoger arbejder med køn i børnehaven. Temaet vidner om en positiv fremgang for kønsnormer i den pædagogiske praksis, der kan skubbes videre, hvis information videreformidles yderligere og pædagogerne bliver opmærksomme på egne roller og tendenser. Tema fire præciserer netop, at opmærksomhed fordrer forandring og normkritik.

6.6 Sammenfatning af analysen

Ovenstående analyse demonstrerer ni børnehavepædagogers beskrivelser og forståelser af kønsnormer i børnehaven, og hvorvidt disse har en indflydelse i deres arbejde eller ej. Beskrivelserne og forståelserne spænder bredt, da det ikke kun forekommer inde i pædagogerne selv, men også blandt børnene og deres forældre. Specialets analyse giver overordnet et bredt og alsidigt billede af, hvordan kønsnormer kommer til udtryk i børnehaven og den indflydelse de har i den pædagogiske praksis. Analysens første og andet tema illustrerer den kontrast der kan være, hvad angår tilgangen til kønsnormer i praksis. Første tema vidner om, at nogle pædagoger vedligeholder binære kønsforståelser i praksis, hvor barnets køn determinerer forståelsen af barnets adfærd og interesser. Ligeså påvirker barnets køn pædagogernes sprog, interaktioner og forventninger til børnene, hvorfor barnet kan få en opfattelse af at skulle agere på kønsspecifikke måder. Under dette tema, beskrives også den gensidige afhængighed pædagogerne og børnene har af hinanden, hvorved børnenes bidrag til kønsnormer i børnehaven findes essentielt. Subtema 1 bevidner, at børnegruppen både er med til at vedligeholde kønnede tendenser gennem deres aktiviteter, sprog og venskaber, men ligeså gå imod kønsbinaritet, hvor aktiviteter og interesser ikke afspejler barnets køn. Derudover viser analysen af tema 2 modsat, at køn ikke længere har en afgørende plads og dermed får lov at fylde mindre i den pædagogiske praksis. Pædagogerne giver udtryk for, at der hverken opfordres til kønnede lege eller aktiviteter, og de ligeså prøver at udviske nogle af de kønnede tendenser, som de oplever hos både kollegaer og børn.

Fokus skal være på børn som enkelte individer, og ikke på deres køn. Derfor har pædagogerne også et ønske om, at nyere pædagoger skal gå mere kønsløst til værks. Ydermere fremhæver tema 3 en række faktorer, der kan have indflydelse i pædagogerne arbejde med kønsnormer i praksis. Dette indebærer børnenes forældre, hvor et godt forældresamarbejde skal opvejes mod børnehavens kønsværdier- og normer. Det kan som pædagog være et dilemma at stå i, ligesom det kan være udfordrende at arbejde kønsinkluderende i områder, hvor barnets kultur og religion ligeså skal respekteres. Desuden oplever flere informanter en generationskløft, hvor pædagogernes alder har betydning for, hvordan køn tilgås i praksis. Her fremhæves særligt de yngre pædagoger som værende mere fleksible i deres forståelser og tilgange til køn. Slutteligt viser analysens fjerde tema en ændring på kønsområdet de seneste 5-7 år i børnehaven. Det beskrives, hvordan ny viden og information på pædagogstudiet, samt pædagogernes egen opmærksomhed på kønnede fænomener, er medbidragende til øget fokus og forandring. Fjerde tema demonstrerer, hvordan opmærksomhed forandring og normkritik, og at man skal løfte i flok, hvis større forandringer skal forekomme. Overordnet klarlægger specialets analyse, at pædagogernes indtryk af kønsnormer i børnehaven, og disses indflydelse i praksis, ikke er sort eller hvid, men at det er et samspil mellem brede og varierende faktorer, der alle influerer, hvordan køn spiller en rolle i børnehavemiljøet. Ligeså er det vigtigt for informanterne, at traditionelle kønsnormer skal fylde mindre, da disse kan påvirke børnene i en negativ retning.

7.0 Diskussion

Nedenstående afsnit indeholder specialets diskussion. Først vil specialets formål og resultater blive opsummeret. Efterfølgende vil dele af specialets fund blive diskuteret med henblik på at udfolde og udforske feltet yderligere. Dernæst vil specialets styrker og begrænsninger præsenteres. Slutteligt beskrives praktiske implikationer og anbefalinger til fremtidig forskning.

7.1 Opsummering af specialets formål og resultater

Specialet har til formål at undersøge, hvordan kønsnormer kommer til udtryk i danske børnehaver og hvilken indflydelse det har, med afsæt i pædagogers perspektiver. Dette er undersøgt gennem følgende problemformulering: *Hvordan oplever*

børnehavepædagoger, at kønsnormer kommer til udtryk i børnehaven, og hvilken indflydelse har dette i den pædagogiske praksis. Specialets analyse bygger på en refleksiv tematisk analyse, hvor der er udformet fire hovedtemaer og et subtema: Tema 1: Den kønsbinære børnehave, herunder subtema 1: Den gensidige afhængighed, børnenes bidrag. Tema 2: En ukønnet praksis, "Tænk børn i stedet for at tænke piger og drenge". Tema 3: Kønsnormernes højere magter samt tema 4: Opmærksomhed fordrer forandring og normkritik. På baggrund af pædagogernes udtalelser bidrager analysen med et alsidigt blik på, hvordan kønsnormer kommer til udtryk i børnehaven, samt den indflydelse dette har i den pædagogiske praksis. Overordnet demonstrerer analysen, at traditionelle kønsnormer påvirker pædagogernes praksis, og den måde børnene tilgås. Dette indebærer pædagogernes opdelinger, sprog og forventninger, som bliver kønnet. Modsat tyder det på, at pædagogerne forsøger sig med en ukønnet praksis, hvor mere traditionelle kønsnormer udfordres, og hvor køn ikke får lov at have betydning. Det beskrives, hvordan børnefællesskabet både er med til at fastholde og udfordre traditionelle kønsnormer gennem lege og sprog. Ydermere peger analysen på faktorer som forældre, kultur, religion og pædagogernes alder, der påvirker hvordan pædagoger tilgår kønsnormer i praksis. Slutteligt beskrives vigtigheden i at opdage og være opmærksom på kønnede tendenser, hvis normkritik skal opstå.

7.2 Paradokset mellem en kønnet og ukønnet pædagogisk praksis

Indholdet i analysens første og andet tema demonstrerer et paradoks mellem en kønnet pædagogisk praksis på den ene side og en ukønnet pædagogisk praksis på den anden side. Første tema belyser, hvordan flere pædagoger oplever en nuværende eksistens af en binær kønsforståelse i børnehaven, der påvirker pædagogernes ordvalg, sprog, forventninger og interaktioner i en kønnet retning. Modstridende resultater forefindes i tema 2, der illustrerer pædagogernes ønske om en tilgang til praksis, som mere kønsneutral, hvor barnets interesser og behov er i fokus. Hermed opstår en kontrast, hvor flere informanter møder begge fænomener i praksis, hvor specialets resultater indikerer en pædagogisk vision om en mere kønsneutral praksis, hvilket ikke altid imødekommes. Dette medfører en undren om, hvordan og hvorfor disse modsatrettede fund opstår.

Knudsen (2010) har tidligere beskrevet et kønsparadoks, hvor kønsneutralitet står overfor kønsstereotypi. Knudsen skildrer hvordan: “Kønsneutralitet kan føre til, at køn er usynligt, samtidig med at neutralitet kan føre til en stadfæstelse af traditionelle kønsforskelle, der former sig som kønsstereotyper” (Knudsen, 2010, p. 68). Med dette citat forsøger Knudsen (2010) at se kritisk på kønsneutralitet, og forklarer hvordan denne neutralitet risikerer at udviske opmærksomhed på køn. Ved ikke direkte at forholde sig til køn, og kønnets betydning i strukturer og sociale interaktioner, kan pædagoger implicit komme til at reproducere eller fastholde traditionelle kønsmønstre (Knudsen, 2010). Knudsen (2010) forklarer ydermere, at kønsopmærksomhed kan skabe et hierarki blandt køn, hvor det ene køn vurderes mere positivt end det andet. Paradokset skaber et enten-eller omkring kønsopmærksomhed overfor kønsneutralitet. Selvom flere informanter forsøger at agere kønsneutralt, vidner de modsatrettede fund i analysen om, at institutioner sjældent går fri for indlejrede kønsnormer. Hvis pædagoger ikke reflekterer over dette, kan faktorer som forventninger, aktiviteter og sprog i sidste ende komme til at være mærket af kønsbinaritet.

Jævnfør tema 4 er et overraskende fund, at flere pædagoger får en øjenåbner om kønnede tendenser i børnehaven gennem mine interviews. Selvom der i dag og siden 2014 er introduceret undervisning på pædagogstudiet samt dansk litteratur og forskning, der beskriver og kommer med forslag til, hvordan pædagoger kan være opmærksomme på kønnede tendenser, synes det ikke at være nedfældet tydeligt i de pædagogiske praksisser, som mine informanter har erfaringer med. Det at pædagogerne i mine interviews direkte spørges til køn gør, at de aktivt tænker over det. Ifølge Knudsen (2010) kan tidligere uopmærksomhed medføre kønsstereotyper, der opstår trods ønsket om kønsneutralitet, hvorfor modsatrettede fund kan forekomme i samme institution.

Disse modsatte fund i tema 1 og 2 kan ligeså skyldes forskellige tilgange i praksis blandt pædagogerne i samme institution. Pædagogerne kan opleve eksempler på både kønnede og ukønnede handlinger i institutionen, der foretages af forskellige pædagoger. Dette underbygges i specialets litteraturgennemgang, hvor Chapman (2022) og Van Lombergen et al. (2024) kommer med eksempler på, at det for nogle pædagoger synes essentielt at arbejde kønsinkluderende og kønsneutralt, mens det for andre ikke har samme fokus eller betydning.

Ydermere beskriver tredje tema en generationskløft, hvorved informanterne oplever en forskel i tilgangen til kønsnormer baseret på pædagogens alder. Dette kan

skyldes pædagogernes egen socialisering, som er påvirket af de forskellige generationer og kønsforståelser, som de er opvokset i. Som udgangspunkt er det meste af den ældre generation opvokset med mere traditionelle og binære kønsmønstre, hvorimod de lidt yngre har oplevet en mere fleksibel kønssocialisering. Særligt det seneste årti er der sket ændringer i den danske kønsforståelse, da der i samfundet er kommet en større opmærksomhed på, at køn delvist er kulturelt forankret og kan gøres på mange måder (Jensen, 2020, april; Jerlang & Jerlang, 2003). Ligeså vidner analysens resultater om, at det er svært at ændre de værdier som individer er socialiseret i (Jerlang & Jerlang, 2003). Disse værdier og normer er indbefattet i det pædagogiske arbejde, og måske skal der flere generationer til før pædagogerne kommer hen til det ønskede sted, som beskrives i fjerde tema.

Selvom pædagogerne direkte beskriver eksempler på mere kønsneutrale tilgange i praksis, tyder andre eksempler på modsatte tendenser, hvor binære tilgange fylder mere end ønsket herom. Som beskrevet ovenfor opstår kønnede tendenser ofte ubevidst, og som en del af pædagogernes indlejrede socialisering, der ifølge Rasmussen & Wondie (2022) forekommer på et mellemmenneskeligt og strukturelt plan. Derfor kan kontrasten endvidere tilskrives større og mere udefrakommende faktorer, hvor pædagoger er påvirket af forskellige lag, og hvor heteronormativitet styres oppefra. For selvom pædagoger er underlagt regler om ligestilling, og derfor ikke må gøre forskel på baggrund af køn (Padovan-Özdemir & Hamilton, 2022) er det danske samfund og kønsnormer opbygget på baggrund af heteroseksualitet, kernefamilie og kønsbinaritet, som vil påvirke individers socialisering (Staunæs & Søndergaard, 2006). Dermed belyser de binære tendenser ifølge Padovan-Özdemir & Hamilton (2022) en indirekte forskelsbehandling, hvor det ikke tydeliggøres, at barnet stilles dårligere end andre, da den pædagogiske praksis ser neutral og almindelig ud, hvorfor pædagogerne ikke bevidst vil bemærke, at sådanne tilfælde forekommer. Her ser praksis umiddelbart kønsneutral ud, men er påvirket af ubevidste binære tendenser, hvorfor modsatrettede beskrivelser kan opstå.

7.3 Kønsnormernes lag og struktur

Som ovenstående afsnit kort berører er pædagoger og institutioner underlagt en række systemer og strukturer, der uagtet ønsket herom eller ej påvirker tilgangen til

kønsnormer i praksis. Derfor vil følgende afsnit præsentere en diskussion af, at den pædagogiske praksis ikke kan forstås isoleret, men som en del af flere strukturer og systemer.

Selvom specialet ønsker at udforske børnehavepædagogers egen oplevelser af kønsnormer, synes det essentielt at kigge på nogle af de systemer, der kan påvirke både pædagogernes perspektiver og tilgange til kønsnormer i praksis. I denne forbindelse kan Bronfenbrenners økologiske model hjælpe med at belyse, hvordan pædagogernes forståelser og tilgange til kønsnormer ikke blot påvirkes af egne erfaringer, men af de kontekster og systemer de indgår i. Ifølge Bronfenbrenner (1979) påvirkes individer af de miljøer og mennesker de omgås med, hvilket sker gennem fire systemer: Mikro-, meso-, exo- og makrosystemet. Systemerne er med til at støtte og influere pædagogernes udvikling. Kort fortalt referer mikrosystemet til de mennesker og miljøer som er tættest på pædagogen (Bronfenbrenner, 1979). Dette kan være pædagogens familie, hvor socialisering og interaktion med tætte medmennesker har betydning for pædagogernes forståelser af kønsnormer. Meso-systemet forklarer samspillet mellem flere mikrosystemer, og omhandler derfor ikke kun den enkelte pædagog (Bronfenbrenner, 1979). I henhold til pædagogerne indebærer dette et samarbejde mellem institution og børnenes hjem, hvor forældres forståelser af køn influerer den pædagogiske praksis. Dette er særligt beskrevet i afsnit 6.4, hvor nogle pædagoger begrænses i at arbejde normkritisk qua forældres holdninger. Ligeledes indebærer dette system også samarbejdet mellem kollegaer og ledelse, der begge påvirker muligheder og begrænsninger for en kønsreflekteret institution. Mesosystemer har en stærk indflydelse og kan som beskrevet i tema 3 påvirke pædagoger i en retning de ikke selv ønsker. Dette vidner om, at pædagoger ikke alene har et ansvar for, hvordan den pædagogiske praksis udfolder sig, angående kønsnormer, men at flere faktorer må være for øje. Ydermere findes exo-systemet, hvilket er systemer, som pædagogerne ikke selv deltager i, men som indirekte påvirker dem og deres praksis (Bronfenbrenner, 1979). Dette kan være offentlige debatter og medier, der udtrykker forskellige forståelser og tilgange til køn eller kommunale beslutninger, der afgør ressourcer og muligheder for institutioner. Slutteligt findes makrosystemer, der placerer sig længst væk fra individet selv. Makrosystemer er politik, lovgivning, normer og værdier, der alle påvirker den pædagogiske praksis (Bronfenbrenner, 1979). Dette system påvirker særligt den pædagogiske dagsorden. Som beskrevet i afsnit 2.4.2 er der bekendtgørelser og læreplaner der skal sikre

ligestilling og mangfoldighed oppefra i den pædagogiske praksis. Derudover er samfundets normer og værdier om køn indlejret ubevidst hos mange pædagoger og i det pædagogiske felt, hvilket har en stor betydning for den måde kønsnormer udspiller sig i institutioner. Dette gør, at makrosystemer har en stor magt og er medbestemmende i, hvordan kønsnormer skal og bør influere pædagogerne selv, men også i deres arbejde.

Bronfenbrenners økologiske model er dynamisk og henviser til, at individer hele tiden er under udvikling. Derfor vil pædagogerne løbende kunne ændre deres forståelser og tilgange til kønsnormer i praksis ud fra nye påvirkninger hos dem selv og udefrakommende systemer. Det er sandsynligt, at pædagoger løbende vil opleve forandringer indenfor feltet. Samtidig demonstrerer modellen, at politiske tiltag som nye læringsplaner ikke er uden betydning, da sådanne instanser vil påvirke den pædagogiske praksis. Ovenstående gennemgang bidrager til en nuanceret forståelse af, hvordan pædagoger gennem udvikling fra barnsben er blevet påvirket af forskellige lag og systemer, der rækker udover den enkelte pædagog. Pædagogerne er ikke alene ansvarlige for tiltag og tilgange om kønsnormer i den pædagogiske praksis, men er i ligeså høj grad underlagt udefrakommende systemer. Derfor synes det essentielt ikke blot at kigge på, hvordan pædagoger selv tilgår kønsnormer i praksis, men ligeså have samtlige systemer som pædagogerne indgår i for øje.

7.4 Traditionelle kønsnormer i praksis

En del af specialets problemformulering ønsker at granske, hvilken indflydelse kønsnormer har i den pædagogiske praksis, hvilket dette afsnit vil berøre.

Analysens fund indikerer på forskellig vis, hvilken indflydelse kønsnormer har i den pædagogiske praksis. Her beskrives både, hvordan traditionelle kønsnormer påvirker pædagogerne i en kønsbinær retning, og modsat mod en mere kønsneutral børnehave. Ydermere nævnes forskellige faktorer, der påvirker, hvor stor en indflydelse kønsnormer får. Slutteligt illustreres det gennem tema 4, at jo mere opmærksom man bliver på særligt de traditionelle kønsnormer, jo mere kan de udforskes og gøres op med.

Informanterne ønsker en praksis, der synes så ukønnet som mulig, hvilket implicit indikerer, at traditionelle kønsnormer opfattes som en negativ indflydelse i praksis. Det er dog ikke kun informanterne, der tilstræber en mere kritisk tilgang til traditionelle kønsnormer. I de seneste år, er der udgivet litteratur og forskning der peger på,

at traditionelle kønsnormer har en negativ indflydelse, særligt hvad angår børns trivsel og selvopfattelse (Se fx Andersen, 2023; Frisch et al., 2019; Van Lombergen et al., 2024). Hvis barnet ikke passer ind i institutionens legitime normer, vil det begrænse barnets frie udfoldelsesmuligheder, hvilket kan medføre, at barnet føler sig forkert og skal finde undskyldninger for sig selv (Madsen, 2022). Det at afvige fra normen, har en stor betydning for individers identitet og selvopfattelse, og kan føre til stigmatisering og mistrivsel (Frisch et al., 2019; Jerlang & Jerlang, 2003). Både nogle af informanterne i denne undersøgelse, og pædagoger i artikler fra State of the art (se afsnit 3.2.2) hævder, at nogle kønsforskelle mellem børn er biologisk forankret og derfor en naturlig del af kønsnormerne. Rasmussen & Wondie (2022) beskriver:

Den heteronormative ide om, at forskelle mellem ‘piger’ og ‘dreng’ er ‘naturlige’, og at disse forskelle derfor (mere eller mindre ubevidst) skal fremelskes, begrænser alle børns mulighed for alsidig udvikling og kan skabe dårlige trivselsbetingelser, især for de børn, der bryder med normerne (Rasmussen & Wondie, 2022, p. 134).

Citatet indikerer, at den binære tilgang til køn samt at tilskrive forskelle mellem drenge og piger som naturligt skabt, kan medføre mistrivsel og begrænsninger, særligt for dem der ikke passer ind i to-køns systemet. Tidligere har der været stor debat, hvad angår kønsforskelle i biologien, men de fleste forskere, synes at istemme sig, at der ikke findes et statisk blik på køn. Problemet for kønsforskere opstår, når det biologiske køn tildeles bestemte normer for seksualitet, familie og egenskaber, da dette nærmere er kulturelt forankret (Knudsen, 2010). Dette kan ofte skabe en debat blandt fagfolk, og nogle informanter istemmer sig, som skrevet ovenfor, synet om, at der er biologiske forskelle, som de ikke ønsker at røre ved. Det kan være svært at adskille normer og biologi fra hinanden, hvorfor kønsnormer i børnehaven ofte vil være påvirket af en blanding (Rasmussen & Wondie, 2022). Ifølge Butler (2010) har heteronormativitet betydning for måden vi gør vores køn på. Hun forklarer, at diskursen om den binære kønsforståelse dominerer, og at der er en tydelig forventning om, at drenge og piger opfører sig efter de biologiske køns kategorier. Denne kønsdiskurs har betydning for måden pædagoger arbejder med, og tænker om, køn (Bossen, 2024). Hvis pædagoger forventer forskellig adfærd eller opfordrer til bestemte lege på baggrund af

kønsforskelle medvirker de til en konstruktion af køn på bestemte måder, der vil have indflydelse i den pædagogiske praksis.

Bossen (2024) beskriver dog, hvordan pædagoger har oplevet en følelse af afmagt, hvad angår viden om køn og seksualitet. Det beskrives, hvordan den traditionelle tilgang til køn opløses mere og mere, hvorfor pædagoger har behov for at forholde sig fagligt til emnet. Dette forsøgte man bl.a. at løse gennem modulet 'Køn, seksualitet og mangfoldighed', men som beskrevet i afsnit 6.5 ændrer tilgange og tiltag til køn sig ikke med det samme, og det kræver en bevidsthed og opmærksomhed herpå, hvorfor der stadig kan opleves kønsbinære tendenser i børnehaven. En øget bevidsthed og opmærksomhed på traditionelle kønsnormer medvirker til en mere positiv indflydelse i praksis, hvilket flere informanterne også beskriver i tema 4. I de seneste 5-7 år opleves en ændring, hvor de binære kønsforståelser ikke længere er i fokus på samme måde, hvorfor det kan tænkes, at pædagoger og institutioner kommer længere væk fra traditionelle kønsnormer, der kan påvirke nogle børn i en negativ retning mod mistrivsel. Rasmussen & Wondie (2022) beskriver, at der kan opstå både spørgsmål og bekymringer for om der ikke længere må opleves forskelle blandt børn, og om institutioner ender med at være for ens og kønsløse. De ønsker dog at pointere det modsatte. Formålet med at udviske traditionelle kønsnormer bunder i en pædagogisk vision om at skabe plads til yderligere forskellighed, så børn ikke begrænses af deres tildelte køn ved fødslen. Samtidig ønsker de en forståelse af, at køn ikke er statisk, men kan ændres gennem hele livet og give forskellige udfoldelsesmuligheder, der ikke skal tilskrives køn (Rasmussen & Wondie, 2022). Traditionelle kønsnormer har dermed en afgørende rolle i praksis, både i hvordan voksne og børns forventninger formes, hvilke handlemuligheder der gives, samt hvilke relationer der dannes. For nu synes traditionelle kønsnormer at begrænse børn mere end hvad de gavner, og den indflydelse som traditionelle kønsnormer har i den pædagogiske praksis er dermed ikke altid uden negativ indvirkning.

7.5 Specialets kvalitet

Dette afsnit præsenterer styrker og begrænsninger ved indeværende speciale. Først vil styrker og begrænsninger blive fremstillet i henhold til specialets genstandsfelt og resultater. Slutteligt vil metodologiske refleksioner blive udfoldet.

7.5.1 Specialets styrker og begrænsninger

Da dette speciale ønsker at undersøge børnehavepædagogers oplevelse af kønsnormer, og disses indflydelse i praksis er det en styrke for specialets genstandsfelt at komme helt tæt på praksis, og dermed få indsigt i pædagogernes konkrete erfaringer med kønsnormer. Specialet er med til at skabe en praksisnær viden, der synes relevant for både psykologer og pædagoger, da kønsområdet udvikler sig mere og mere. Formålet med resultaterne i dette speciale er ikke at udvise én objektiv sandhed, men at give mangfoldige subjektive forståelser og danne viden, der findes gyldige indenfor pædagogernes virkelighed. Ydermere viser søgningen i State of the art (afsnit 3.1), at der endnu ikke er udgivet peer-reviewed forskning i Danmark indenfor området. Derudover er der kun få danske rapporter og grundbøger, der beskæftiger sig med emnet, hvorfor dette speciale bidrager til en udvidet og ekstra viden til feltet. Endvidere har informanterne forskellige erfaringsgrundlag i børnehaverne, hvilket kan bidrage til et bredere og mere nuanceret billede på pædagogernes perspektiver om kønsnormer i praksis.

Selvom dette speciale indeholder ovenstående styrker, er det væsentligt at være opmærksom på nogle af de begrænsninger der forekommer. En af de forklaringer, der særligt går igen i forståelsen for, hvorfor pædagoger agerer forskelligt omkring kønsnormer i praksis, er deres socialisering. Dette var ikke et opmærksomhedspunkt under udarbejdelsen af interviewguiden, hvorfor det ikke fremstår klart, hvordan pædagogerne er opvokset. Dette kan være en mangelfuld information for bedre at kunne udfolde og forklare de forskelle, der findes internt hos informanterne. Ydermere er det værd at bemærke, at børnene ikke selv har fået en stemme i mine interviews, hvorfor subtema 1 er baseret på de observationer og påvirkninger som pædagogerne oplever og beskriver. Disse resultater skal derfor vurderes med en vis forsigtighed, da det ikke fremgår, hvordan børnene selv oplever og forstår kønsnormer i praksis. Derudover blev alle mine deltagere rekrutteret igennem Facebookgrupper for pædagoger, hvorfor deltagerne frivilligt har meldt sig. Kønsnormer er ofte et emne, som individer har stærke holdninger til. Derfor er der en risiko for selvseleksions bias, hvor personer med en særlig interesse for emnet oftest melder sig (Robinson, 2014). Dette kan medføre en skæv fordeling af oplevelser og perspektiver sammenlignet med den almene befolkning. Derudover har pladsmangel sat en begrænsning i til- og fravalg i den tematiske analyse, hvor ikke alle gennemgående mønstre er blevet præsenteret. Denne begrænsning er dog forsøgt imødekommet i en præsentation af de mønstre og temaer,

som går igen flest gange. Slutteligt skal resultaterne læses med forbehold for, at den tematiske analyse kan være præget af min forståelse og fortolkning på emnet. Ligesom informanterne er jeg selv socialiseret i en bestemt kønnet kultur, der ubevidst kan have påvirket resultaterne.

7.5.2 Metodologiske refleksioner

Til specialets formål synes den kvalitative metode at være en styrke, da semistrukturerede interviews giver deltageren mulighed for at udfolde egne tanker og erfaringer på området med en vis fleksibilitet, hvor uddybende spørgsmål kan medvirke til dybere svar. Formålet med specialet er ikke at kunne generalisere resultaterne, da specialets metodologiske overvejelser ikke lægger op til kvantificering. Ifølge Braun & Clarke (2022) handler det i stedet om overførbarhed. Hermed repræsenterer specialets fund ikke den bredere pædagogiske population, men giver læseren mulighed for at lave en vurdering af, hvorvidt fundene kan være relevante at overføre til anden kontekst på baggrund af rig kontekstualisering. Overførbarhed er forsøgt opnået gennem interviews med ni børnehavepædagoger, der alle har et indblik i, hvordan kønsnormer udspiller sig i praksis. Ydermere er interviewsituationen samt pædagogernes erfaringsniveau og geografiske placering beskrevet, og der er givet indsigt i pædagogernes betydningsfulde rolle for feltet. Ydermere beskriver afsnit 2.4.2 hvilke retningslinjer pædagoger skal arbejde indenfor. En begrænsning til overførbarhed kan dog ligge i en mangelfuld information om de institutioner som pædagogerne arbejder i, herunder institutioners normer og personalets baggrund, hvilket er udeladt grundet etiske overvejelser om anonymisering. Trods dette synes specialets fund at bidrage til en bredere viden og forståelse af, hvordan kønsnormer ifølge pædagogerne udspiller sig og influerer danske børnehaver. Derfor vurderes specialets resultater relevante i andre pædagogiske eller psykologiske kontekster, hvor kønnede tendenser kan have betydning. Specialet forsøger at sikre sin kvalitet og gyldighed gennem transparens, hvor læseren skal kunne gennemskue formålet, metoden og analysens struktur, herunder min egen forforståelse og refleksioner herom (Tuval-Mashiach, 2017). Ligeledes findes beskrivelser af informanterne, så stikprøven optræder relevant og repræsentativ til specialets formål. Hermed skabes en forståelse for, hvordan resultaterne er fremkommet, og transparens hjælper i overvejelserne om, hvorvidt resultaterne kan overføres til andre sammenhænge.

7.6 Implikationer for praksis og anbefalinger til fremtidig forskning

I dette speciale adresseres særligt pædagogiske problemstillinger, som kan blive psykologiske, hvis mistrivsel hos børn begrundes i kønsrelaterede problemstillinger. Viden om pædagogers tilgange til køn i praksis, har dermed en vigtig betydning for psykologers arbejde med børn, der står med spørgsmål eller trivselsproblematikker, der relaterer sig til køn- og traditionelle kønsnormer. En nyere rapport fra VIVE (2024) viser, hvordan sociale- og psykiske problemer, som mobning, lavere livskvalitet og dårligt selvværd oftere forekommer hos LGBTQ+ personer (Greve et al., 2024). Ikke alle normer findes positive eller værdiafledte, hvorfor det kan være vanskeligt for nogle børn ikke at leve op til disse. Hvis børnehaven oplever børn, der mistrives på baggrund af kønsproblematikker, kan det være essentielt at inddrage en PPR-psykolog. Derfor synes dette speciale at bidrage med viden i praksis til, hvordan pædagoger kan forholde sig til kønsnormer samt betydningen heraf. Som psykolog skal man observere og inddrage børnehaven samt de relevante pædagoger i mistrivselssager, og det kan synes væsentligt at vide, hvad man skal være opmærksom på i samarbejdet med den pædagogiske praksis. Det at psykologer får en større forståelse for kønsnormers betydning i praksis hjælper til et bedre tværfaglig samarbejde og bedre rådgivning. Ligeledes kan psykologer hjælpe med at forebygge mistrivsel og ligestillingsproblematikker ved at samarbejde med institutioner om at blive mere kønsreflekterende. Ydermere kræver det psykologiske arbejde med børn en viden om deres kulturelle og sociale rammer. Køn er en væsentlig del af børns identitetsudvikling, hvorfor viden om hvordan køn gøres i praksis, er betydningsfuldt for at forstå den måde barnet ser sig selv i verden. (Gülgöz et al., 2019; Rasmussen & Wondie, 2022).

For at psykologer kan udbygge viden om kønsnormer i daginstitutioner i Danmark er der behov for yderlig dansk forskning på området, hvor flere metoder kombineres. Det er anbefalelsesværdigt med flere danske studier, der kombinerer interviews med observationer, som resultater fra meget udenlandsk forskning er baseret på (se afsnit 3.0). Ved at anvende flere metodiske tilgange i et studie, åbnes der op for en direkte viden og beskrivelse af pædagogernes perspektiver, men med en understøttelse af observationer, der kan bidrage med viden om mere implicite handlinger, som forekommer ubevidst for pædagogerne. Yderligere kan det være interessant at fokusere på udvalgte

børnehaver eller pædagoger gennem et longitudinelt studie, hvor normkritisk pædagogisk arbejde og forandringer følges, for at dokumentere en eventuel effekt. Dette bærer i en oplevelse fra informanternes side om en ændring i måden traditionelle kønsnormer fylder i praksis, som afspejler den retning, hvorpå samfundet bevæger sig. Longitudinelt forskning synes mangelfuld, da det er essentielt at udforske, hvorvidt nyere pædagogiske- og kønnede tiltag følger med i praksis, og om der sker væsentlige forandringer, der har en positiv indvirkning på børns kønsidentitet, selvopfattelse og trivsel.

8.0 Konklusion

Formålet med dette speciale har været at undersøge, hvordan kønsnormer ifølge børnehavepædagoger udformer sig i den pædagogiske praksis i Danmark, samt hvilken indflydelse dette har. Dette er gjort gennem følgende problemformulering: *Hvordan oplever børnehavepædagoger, at kønsnormer kommer til udtryk i børnehaven, og hvilken indflydelse har dette i den pædagogiske praksis.* Specialet bygger på den kvalitative metode og arbejder indenfor den social konstruktivistiske videnskabsteori. Specialets problemformulering er besvaret ud fra ni semistrukturerede interviews med børnehavepædagoger landet over, hvorefter Braun & Clarkes (2022) reflektive tematiske analyse danner grundlag for specialets analyse. I specialets reflektive tematiske analyse er der udarbejdet fire temaer og et subtema. Tema 1: Den kønsbære børnehave, herunder subtema 1: Den gensidige afhængighed, børnenes bidrag. Tema 2: En ukønnet praksis, "Tænk børn i stedet for at tænke piger og drenge". Tema 3: Kønsnormernes højere magter samt tema 4: Opmærksomhed fordrer forandring og normkritik. Gennem pædagogernes udtalelser og den reflektive tematiske analyse peger specialets resultater på bredtfavnende fund, hvad angår pædagogers perspektiver på kønsnormer i praksis, og indflydelsen af disse. Specialet finder at traditionelle kønsnormer påvirker pædagogernes praksis, og den måde børnene tilgås, herunder pædagogernes sprog, opdeling af børn, og deres forventninger til børnene, der udtrykkes forskelligt qua børnenes køn. Modsatrettede fund præsenteres også, hvor pædagogerne udtrykker en mere ukønnet praksis, hvor køn ikke skal være i fokus, og hvor traditionelle kønsforståelser udfordres. Ligeså kommer det frem, at børnefællesskabet både fastholder traditionelle kønsnormer samt udfordrer disse, gennem sprog, lege og venskaber. Derudover peger specialets resultater på, at

pædagoger påvirkes af interne og udefrakommende faktorer i deres tilgang til kønsnormer. Her ses at både forældre, religion, kultur og pædagogernes alder influerer kønsnormer i den pædagogiske praksis, både i en kønnet og ukønnet retning. Slutte-
ligt belyser resultaterne, at kønnede tendenser ofte opstår ubevidst, og at det kræver opdagelse og opmærksomhed, hvis ændringer mod en ønsket ukønnet praksis skal forekomme. Ydermere demonstrerer specialet at både mere viden og information på kønsområdet kan medvirke til en normkritisk tilgang, hvor pædagoger stiller flere spørgsmål til kønnede tendenser, og udfordrer kønsbinaritet.

Referenceliste

- Adriany, V. (2019). 'I don't want to play with the barbie boy': Understanding gender-based bullying in a kindergarten in Indonesia. *International Journal of Bullying Prevention*, 1(4), 246–254. doi:10.1007/s42380-019-00046-2
- Adriany, V., & Warin, J. (2014). Preschool teachers' approaches to care and gender differences within a child-centred pedagogy: Findings from an Indonesian kindergarten. *International Journal of Early Years Education*, 22(3), 315–328. doi:10.1080/09669760.2014.951601
- Adriany, V., Yulindrasari, H., & Safrina, R. (2023). Doing feminist participatory action research for disrupting traditional gender discourses with Indonesian muslim kindergarten teachers. *Action Research*, 21(4), 402–418. doi:10.1177/14767503211044007
- Andersen, K. (2023). *Normer for køn og seksualitet: Brug BørneTelefonen i undervisningen (7.–10. klasse)*. Børns vilkår.
- Berk, L. (2013). *Child Development* (9th ed., pp. 528-565). Pearson.
- Bossen, C., A. (2024). Køn og seksualitet i pædagogisk praksis. In D., T. Gravesen. *Pædagogik. Introduktion til pædagogens grundfaglighed* (2. ed, pp. 180-197). Hans Reitzels Forlag.
- Braun, V., & Clarke, V. (2024). Reporting guidelines for qualitative research: A values-based approach. *Qualitative Research in Psychology*, 21(3), 399–438. DOI: 10.1080/14780887.2024.2382244
- Braun, V., & Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research: a practical guide for beginners* (1. ed, pp. 161-172). SAGE.
- Braun, V., & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: a practical guide*. SAGE.
- Brinkmann, S. (2020). Etik i en kvalitativ verden. In S., Brinkmann., & L., Tanggaard (Ed), *Kvalitative metoder. En grundbog* (3. ed., pp. 581-600). Hans Reitzels Forlag.
- Brinkmann, S. (2011). Socialkonstruktionisme og diskurspsykologi. In B. Karpatschhof & B. Katzenelson. *Klassisk og moderne psykologisk teori* (2. ed, pp. 412-431). Hans Reitzels Forlag.
- Brinkmann, S., & Tanggaard, L. (2020). Kvalitative metoder, tilgange og perspektiver: en introduktion. In S., Brinkmann., & L., Tanggaard (Ed), *Kvalitative metoder. En grundbog* (3. ed., pp. 15-29). Hans Reitzels Forlag
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design* (1. ed, pp. 16-42). Harvard university press.
- Brønsted, L. B. & Canger, T. (2016). *Køn - pædagogiske perspektiver* (1. ed, pp. 39-64), Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Burr, V (2003). *Social constructionism* (2. ed, pp. 1-27). Routledge.

-
- Butler, J. (2010). *Kønsballade - Feminisme og subversionen af identitet* (2. ed, pp. 37-83). Forlaget THP.
- Chapman, R. (2016). A case study of gendered play in preschools: How early childhood educators' perceptions of gender influence children's play. *Early Child Development and Care*, 186(8), 1271–1284. doi:10.1080/03004430.2015.108943
- Chapman, R. (2022). Moving beyond 'gender-neutral': Creating gender expansive environments in early childhood education. *Gender and Education*, 34(1), 1–16. doi:10.1080/09540253.2021.1902485
- Chen, E. S. L., & Rao, N. (2011). Gender socialization in chinese kindergartens: Teachers' contributions. *Sex Roles: A Journal of Research*, 64(1-2), 103–116. doi:10.1007/s11199-010-9873-4
- Christensen, K. S., Prins K., Thingstrup S. H., & Aabro, C. (2023). *Køn i børnehaven - en forskningsrapport*. Københavns Professionshøjskole.
- Collin, F. (2015). Socialkonstruktivisme. In M., H., Jacobsen., K., Lippert-Rasmussen., & P., Nedergaard (Ed), *Videnskabsteori. I statskundskab, sociologi og forvaltning* (3. ed., pp. 325-364). Hans Reitzels Forlag.
- Danmarks Evalueringsinstitut (2021). *Kort om leg: Viden og inspiration til arbejdet med pædagogiske læringsmiljøer, hvor legen er grundlæggende*. EMU – Danmarks læringsportal.
- Dejgaard, C (2022). Intersektionalitet. In K. L Madsen., J. Jørgensen., & J. Graack (Ed), *Normkritik i pædagogisk praksis* (1. ed., pp. 81-93). Hans Reitzels Forlag.
- Farago, F., Martin, C. L., Granger, K. L., Santos, C. E., & Miller, C. F. (2022). Teachers' gender-role attitudes and gendered classroom practices. *Sex Roles: A Journal of Research*. 87(9), 471-486. doi:10.1007/s11199-022-01331-z
- Fraser, C. (2001). Interaction in Groups. In C, Fraser & B, Burchell (Eds), *Introducing Social Psychology* (1 ed. pp. 140-161). Cambridge: Polity Press.
- Frisch, M., Moseholm, E., Andersson, M., Andresen, J. B., & Graugaard, C. (2019). *Sex i Danmark. Nøgletal fra projekt SEXUS 2017-2018* (pp. 10-23, 275-334). Statens Serum Institut & Aalborg Universitet.
- FSTB (2021). *Støt transkønnede børn i dagtilbuddet - En guide til fagprofessionelle i børnehaver og andre dagtilbud*. Foreningen for støtte til transkønnede børn.
- Glavind, N., & Pade, S. (2020). *Daginstitutionernes hverdag 2020* (pp. 37-45). Bureau 2000 - Analyse og Forskning.
- Graack, J. (2022). Normkritik. In K. L Madsen., J. Jørgensen., & J. Graack (Ed), *Normkritik i pædagogisk praksis* (1. ed., pp. 41-59). Hans Reitzels Forlag.
- Granger, K. L., Hanish, L. D., Kornienko, O., & Bradley, R. H. (2017). Preschool teachers' facilitation of gender-typed and gender-neutral activities during free play. *Sex Roles: A Journal of Research*, 76(7-8), 498–510. doi:10.1007/s11199-016-0675-1
-

-
- Greve, J., Andersen, D. B., Nicolajsen J. S., Kolodziejczyk, C. (2024). *LGBT+-elevers trivsel og mentale sundhed samt oplevelser af mobning, vold, chikane og diskrimination – En kortlægning for grundskolen, ungdomsuddannelserne og FGU-institutionerne*. Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd (VIVE).
- Gülgöz, S., Glazier, J. J., Enright, E. A., Alonso, D. J., Durwood, L. J., Fast, A. A., Lowe, R., Ji, C., Heer, J., Martin, C. L., & Olson, K. R. (2019). Similarity in transgender and cisgender children's gender development. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 116(49), 24480-24485. DOI: 10.1073/pnas.1909367116
- Hamilton, S. D. P., & Padovan-Özdemir, M. (2022). *Normkritisk evalueringskultur i dagtilbud: Muligheder, udfordringer og anbefalinger* (Delrapport 5, pp. 1-22). VIA University College, Forskningscenter for ledelse, organisation og samfund.
- Hansen, K. G. & Pedersen, B. (2012). Forord til den danske udgave. In Magnusson, E. & Marecek, J. (Red), *Køn og kultur i psykologien, teori og praksis* (1 ed., pp. 7-27). København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Herbert, J., & Stipek, D. (2005). The emergence of gender differences in children's perceptions of their academic competence. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 26(1), 276–295. DOI: 10.1016/j.appdev.2005.02.007
- Hines, M. (2005). *Brain Gender* (1. ed, pp. 1-19, 109-129). Oxford: Oxford University Press.
- Jacobsen, M., H., Lippert-Rasmussen., K., & Nedergaard., P. (2015). Hvad er videnskabsterori? In M., H., Jacobsen., K., Lippert-Rasmussen., & P., Nedergaard (Ed), *Videnskabsteori. I statskundskab, sociologi og forvaltning* (3. ed., pp. 13-33). Hans Reitzels Forlag.
- Janghorban, R., Roudsari, R. L., & Taghipour, A. (2014). Skype interviewing: The new generation of online synchronous interview in qualitative research. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 9(1), 1-3. DOI: 10.3402/qhw.v9.24152
- Jensen, S. Q., & Christensen, A. D. (2011). Intersektionalitet som sociologisk begreb. *Dansk sociologi*, 22(4), 71-88.
- Jerlang, E., & Jerlang, J. (2003). *Socialisering og habitus - Individ, familie, samfund* (2. ed., pp. 120-233, 275-311). Hans Reitzels Forlag.
- Kallio, H., Pietilä, A. M., Johnson, M., & Kangasniemi, M. (2016). Systematic methodological review: developing a framework for a qualitative semi-structured interview guide. *Journal of advanced nursing*, 72(12), 2954-2965. DOI: 10.1111/jan.13031
- Knudsen, S., V. (2010). *Køn i skolen* (1. ed, pp. 15-53, 67-78). Frydenlund.
- Knudsen, A-E. (2021). *Små forskelle med store konsekvenser* (1. ed., pp. 19-37, 99-110). Akademisk forlag.
-

-
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Interview: Det kvalitative forskningsinterview som håndværk* (3.ed, pp. 45-73, 177-196). København: Hans Reitzels Forlag.
- Lagermann, L. (2023). *Socialt retfærdig pædagogik* (1. ed, pp. 19-26). Hans Reitzels Forlag.
- Madsen, R. J. (2012). Kønsforskningens status i et dansk faghistorisk felt. *Scandia: Tidskrift för historisk forskning*, 78(2), 68-86
- Madsen, L. K. (2022). Normer. In K. L Madsen., J. Jørgensen., & J. Graack (Ed), *Normkritik i pædagogisk praksis* (1.ed, pp. 25-40). Hans Reitzels Forlag.
- Magnusson, E. & Marecek, J. (2012). *Køn og kultur i psykologien, teori og praksis* (1. ed, pp. 63-73). København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Markström, A., & Simonsson, M. (2011). Constructions of girls in preschool parent-teacher conferences. *International Journal of Early Childhood*, 43(1), 23–41. doi:10.1007/s13158-010-0024-4
- Meland, A. T., & Kaltvedt, E. H. (2019). Tracking gender in kindergarten. *Early Child Development and Care*, 189(1), 94–103. doi:10.1080/03004430.2017.1302945
- Nielsen, S. B., Hansen, G. R., Carøe, L. B., Valente, A. L., Habekost, E. R., Roesdahl, H. B., & Jacobsen, C. (2014). *Kortlægning af forsknings- og udviklingsbaseret viden til kvalitetssikring og -udvikling af pædagoguddannelsens nationale modul: Køn, seksualitet og mangfoldighed* (1. ed., pp. 12-17). Roskilde Universitet, Center for Velfærd, Profession og Hverdagsliv.
- Padovan-Özdemir, M., & Hamilton, S. D. P. (2020). *Mangfoldighed og ligestilling i dagtilbud: Omfang - Forståelser - Holdninger - Tilgange: grundlag for udvikling af en normkritisk og normkreativ evalueringskultur: delrapport 1.* (pp. 7-8, 19-34). VIA University College.
- Padovan-Özdemir, M., & Hamilton, S. D. P. (2022). *Normkritisk evalueringskultur i dagtilbud: En forskningsbaseret håndbog til praksis.* VIA University College.
- Prioletta, J. (2020). Patriarchy in the preschool classroom: Examining the effects of developmental ideologies on teachers' perspectives and practices around play and gender. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 21(3), 242–252. doi:10.1177/1463949119831461
- Prioletta, J. (2018). Unequal education in preschool: Gender at play. *Girlhood Studies*, 11(2), 79–94. doi:10.3167/ghs.2018.110207
- Rantala, A., & Heikkilä, M. (2020). Agency, guidance and gender—Interrelated aspects of early childhood education settings. *Education 3-13*, 48(4), 483–493. doi:10.1080/03004279.2019.1620305
- Rasmussen, L. L., & Wondie, S. (2022). Køn og normkritik i dagtilbud. In K. L Madsen., J. Jørgensen., & J. Graack (Ed), *Normkritik i pædagogisk praksis* (1. ed., pp. 127-153). Hans Reitzels Forlag.

-
- Robinson, O., C. (2014) Sampling in Interview-Based Qualitative Research: A Theoretical and Practical Guide. *Qualitative Research in Psychology*, 11(1), 25-41. DOI: 10.1080/14780887.2013.801543
- Sandberg, A., & Pramling-Samuelsson, I. (2005). An interview study of gender differences in preschool teachers' attitudes toward children's play. *Early Childhood Education Journal*, 32(5), 297–305. doi:10.1007/s10643-005-4400-x
- Schmidt, C., H. (2017). Originale pædagoger. Daginstitutionspædagogers faglighed(er) i lyset af en insisterende læringsdagsorden. Ph.d.-afhandling. *Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU)*. Aarhus Universitet, 29-41. DOI: 10.7146/aul.411.
- Staunæs, D., & Søndergaard, D. M. (2006). Intersektionalitet–udsat for teoretisk justering. *Kvinder, køn & forskning*, (2-3), 43-56. DOI: 10.7146/kkf.v0i2-3.28086
- Tanggaard, L., & Brinkmann, S. (2020). Interviewet: samtalen som forskningsmetode. In S., Brinkmann., & L., Tanggaard (Ed), *Kvalitative metoder. En grundbog* (3. ed., pp. 33-63). Hans Reitzels Forlag.
- Thorsen, G. E. (2022). *Mellem genkendelighed og forandring: En etnografisk undersøgelse af, hvordan børn konstitueres som piger og drenge i børnehaven* (pp 126-153, 214-220). Afhandlinger fra Ph.d.-skolen for Mennesker og Teknologi. Roskilde Universitet.
- Todorović, K., Krtolica, M., Marojević, J., & Jaramaz, M. (2023). “Only what’s right”: Normalising children’s gender discourses in kindergarten (the case of montenegro). *Education as Change*, 27(1), 1-23 doi:10.25159/1947-9417/11504
- Tran, K. & Svendsen, A. M. B. (2021). *En stigende antal af samtaler på BørneTelefonen handler om kønsidentitet og seksuel orientering*. Analyse fra Børns Vilkår.
- Tuval-Mashiach, R. (2017). Raising the curtain: The importance of transparency in qualitative research. *Qualitative Psychology*, 4(2), 126-138. doi: 10.1037/qup0000062
- Van Lombergen, L., Devlieghere, J., Vanrobaeys, H., Roets, G., & Van Houtte, M. (2024). Preschool teachers’ beliefs and perspectives on gender in education: A qualitative study in flanders. *Gender and Education*, 244-260. doi:10.1080/09540253.2024.2442934
- Warin, J., & Adrian, V. (2017). Gender flexible pedagogy in early childhood education. *Journal of Gender Studies*, 26(4), 375–386. doi:10.1080/09589236.2015.1105738
- Waters, G. M., Tidswell, G. R., & Bryant, E. J. (2022). Mothers' and fathers' views on the importance of play for their children's development: Gender differences, academic activities, and the parental role. *British Journal of Educational Psychology*, 92(4), 1571-1581.DOI: 10.1111/bjep.12520

Internetsider

- American Psychological Association (APA) (2024). *APA PsycInfo*. Tilgået d. 10.02.25 fra <https://www.apa.org/pubs/databases/psycinfo>
- Dansk Sprognævn & Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. (n.d.). *Heteronormativ*. *Den Danske Ordbog*. Tilgået d. 13.03.25 fra <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=heteronormativ>
- Dansk Psykolog Forening (2022). *Etiske principper for nordiske psykologer* (pp. 27-32) [Regelsæt 2021-24]. Tilgået d. 23.03.25 fra: <https://www.dp.dk/wp-content/uploads/2022/11/EtiskePrincipper.s.27-32fraDPRegelsaet-2021-24.pdf>
- Elsevier (2024, 15. august). *What is Scopus Preview?* Tilgået d. 20.02.25 fra https://service.elsevier.com/app/answers/detail/a_id/15534/c/10543/suporthub/scopus/
- Jensen, D., L. (2020, april). *Køn og identitet*. Faktalink. Tilgået d. 12.03.25 fra <https://faktalink.dk/emner/kon-og-identitet>
- Jersild, A., O. (2025, 24. januar). *Trump slår fast: 'Der er kun to køn, og det skræmmer folk' – ofte ser man en udvikling i USA*. DR Nyheder. Tilgået d. 12.02.25 fra <https://www.dr.dk/nyheder/indland/trump-slaar-fast-der-kun-er-koen-og-det-skraemmer-ofte-ser-man-en-udvikling-i-usa>
- LGBT+ Danmark (2023). *Kønsidentiteter og kønsforståelser*. LGBT+ Danmark. Tilgået d. 15.02.25 fra <https://lgbt.dk/ordbog/koensidentiteter-og-koensforstaaelser/>
- Nielsen, S., S. (2011, nr. 19). Ligestilling hitter i Sverige. BUPL. Tilgået d. 02.03.25 fra <https://bupl.dk/boern-unge/find-artikler/ligestilling-hitter-i-sverige>
- Nybo, N. & Genefke, L., M. (2023, 10. maj). *Intersektionalitet på arbejdspladsen*. Inclusify. Tilgået d. 26.02.25 fra <https://www.inticlusify.dk/hvad-er-intersektionalitet/>